SIRIUS

BIBLIOTEKA ZNANSTVENE FANTASTIKE

broj 90 cijena 50 d

Philip K. Dick:

UMJETNI MRAV

i druge najljepše priče

Biljana Mateljan: FAKTOR PROGRESA

Table of Contents

Sirius 90
Riječ urednika
Philip K. Dick: Umjetni mrav
Biljana Mateljan: Faktor progresa
Ron Goulart: Pomilovanje
Branko Pihač: Na Leidosu
George Zebrowski: Brda riječi
Thomas Le Blanc: Pokus
Pat Cadigan: Priključak na mrežu
Boban Knežević: Crnji od olujne noći
Slobodan Čurčić: Čekajući da nebo padne
George Florence-Guthridge i Steve Perry: Johnny Pivske Limenke
Prikazi i vijesti
Za Sirius nije za Sirius

SIRIUS broj 90,

prosinac 1983.

● SAVJET REDAKCIJE: Josip Adaković. dr. Vladimir Anić, Ljudevit Bauer, Nenad Brixy, dr. Adolf Dragičević (predsjedavajući), inž. Vesna Gazdag, Igor Golik, Marija Jurela, Borivoj Jurković, Želimir Koščević, Nada Šoljan, Ismet Voljevica, Ana Župan-Bender.

● GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: Borivoj Jurković.

● SIRIUS – biblioteka znanstvene fantastike, izlazi svakog petog u mjesecu – Izdavač: RO Novinsko-izdavačka djelatnost SOUR-a »Vjesnik« n.sol.o. – OOUR Informativno-revijalna izdanja n.sub.o. Redakcija »Romani i stripovi«, 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4 –Stručni savjet »Siriusa«: Klub prijatelja znanstvene fantastike i fantastike Sfera Zavoda za kulturu i obrazovanje, Zagreb, Ivanićgradska 42a –Adresa uredništva: »Sirius«, Redakcija »Romani i stripovi«, 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4, telefon: (041) 515-555 i 519-555 – Tisak: RO Štamparska djelatnost »Vjesnik« n.sol.o. – OOUR-i Novinska rotacija n.sub.o. i TM n.sub. o., 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4. – Cijena pojedinom primjerku 50 dinara. Pretplata: za jednu godinu 600 dinara (s popustom 10% 540 dinara), za šest mjeseci 300 dinara (s popustom 270 dinara). Samo unaprijed plaćena pretplata osigurava popust od 10 posto. Pretplata se uplaćuje općom uplatnicom u korist računa 30101-833-1216 SOUR-a »Vjesnik«, Interna banka, s oznakom: za »Sirius«.

● UREDNIK: Borivoj Jur-ković. – Recenzent Darije Đokić. – Grafička oprema: Ivica Bartolić i Ljudevit Gaj – Crtež na naslovnoj stranici: Posredstvom VPA – Lektor: Đuro Šnajder.

SCAN i OCR: Sekundica

Ispravka: MasterYoda

Prelom: MasterYoda

www.sftim.com

EPUB i MOBI: The CB

Riječ urednika

Dragi čitatelju!

- Rekoh prošli put da ćemo se u nekoliko navrata pozabaviti Važim mišljenjima, prijedlozima i željama u vezi sa SIRIUSOM, o čemu ste pisali odgovarajući na šesto pitanje u našoj maloj anketi. Evo, dakle, prvoga navrata na tu temu:

- Pišete: »Mislim da će prodaja YU-SIRIUSA pokazati stvarno zanimanje čitalaca za domaće sf priče. Ako zanimanje bude veliko, ima opravdanja za pokretanje stalnog časopisa YU-SIRIUS. Ali ako ono bude malo, znači da je malo tko zainteresiran za domaće sf priče. A tada je jasno da takvim pričama nije mjesto ni u redovnom SIRIUSU.« I još: »Daleko, daleko najlošije od svega što se objavljuje u SIRIUSU su domaće priče. Bez obzira na vrlo značajnu činjenicu da je SIRIUS pobudio i animirao domaće 'pisce' na pisanje sf-a, smatram da ne treba inzisfirati po svakji cijenu na domaćim pričama...«

- Pišete: »Zdi mi se da je zdajšnji SIRIUS najbolši. Prosim, ne ga spremenjat! — če sam v večini...« (Treba li prevoditi? Ne treba? Hvala.)

- Pišete: »Ne vidim razlog zašto bi se SIRIUS morao specijalizirati za ma koji dio sf-a. Nastavite kao i dosada objavljivati raznovrsne priče, različitih pisaca iz različith zemalja... Kako bi bilo da malo češće objavljujete podatke o tome kada su pojedine priče nastale?« I još: »YU priče su uvijek dobro-došle!«

- Pišete: »Ne javljam Vam se zato da kažem nešto novo, već zato da se složim sa čitaocem koji je poželio malo više humora. Znam da SIRIUS ne služi za objavljivanje ha-ha priča, ali svakih nekoliko brojeva bilo bi dobro objaviti neku pričicu koja malo izlazi iz okvira ozbiljnosti (u kojoj se ponekad malo i pretjeruje). Odavno nismo pročitati nekakvu parodiju na sve one 'smrtno ozbiljne' priče, kao da nam život nije i previše ozbiljan. — U očekivanju neozbiljne priče pozdrav od ozbiljnog čitaoca...«

- Pišete: »O kvaliteti je teško suditi; smatram da sam se i sam mijenjao u toku godina i da mi je danas zanimljivo nešto što mi prije nije bilo, a i obratno... Smatram da bi SIRIUS trebao biti što raznovrsniji — malo seksa, malo humora, malo ovog i onog, pa će svatko naći za sebe što mu odgovara.« I još: »Ne bi li mogao ponekad izaći i neki izvanredni broj

SIRIUSA koji bi sadržavao neki roman, koji bi bio sav od jedne priče?«

- Pišete: »Kao autor koji (sa zadovoljstvom) objavljuje u SIRIUSU, ne mogu se odazvati pozivu za sudjelovanje u anketi. Kako god da to zvuči, nisam blesav da priznam kako su neke priče bolje od mojih i uopće jako dobre, a još manje nekorektan da kolegama koji pišu koješta to i kažem.«

- Pišem: Ima joj mnogo, a prostora malo... zato: nastavit će se.

Vaš BORIVOJ JURKOVIĆ

Philip K. Dick:

The Electric Ant

Preveo Žarko Vodinelić

Umjetni mrav

U četiri i petnaest poslije podne po zemaljskom vremenu Garson Poole se probudio u bolničkom krevetu. Znao je da leži u bolničkom krevetu u trokrevetnoj sobi te da više nema desne ruke i da ne osjeća bol.

Dali su mi nešto jako za umirenje bolova, govorio je sebi dok je buljio u prozor na drugom kraju sobe kroz koji se vidio središnji dio New Yorka. Niti po kojima su vozila i pješaci jurili i puzali svjetlucale su na kasnom popodnevnom suncu. Godio mu je sjaj svjetla što se polako gasi. Još se nije ugasilo, pomisli, a nisam ni ja.

Telefon je ležao na stolu kraj kreveta. Oklijevao je, a onda podigne slušalicu i pritisne dugme za vanjsku liniju. Trenutak nakon toga ugleda lice Loulsa Dancermana, koji je upravljao kompanijom dok je on, Garson Poole, odsutan.

— Dobro je što si živ — reče Dancerman, kad ga je ugledao. Njegovo krupno, mesnato lice, puno ožiljaka od ospica poput Mjesečeve površine, opusti se od olakšanja. — Već zovem cijeli...

— Samo mi nedostaje desna ruka — prekine ga Poole.

— No bit će sve u redu, hoću reći, stavit će ti novu ruku.

— Koliko dugo sam ovdje? — upita Poole. Pitao se kamo su otišle sestre i liječnici. Zašto ne dolaze i ljute se na njega zbog telefoniranja?

— Četiri dana — odgovori Dancerman. — U tvornici sve teče po planu. Zapravo, dobili smo narudžbe od tri posebna policijska sistema, sva tri ovdje na Terri. Dva u Ohiju, a jedan u Wyomingu. Odlične, pouzdane narudžbe, trećina unaprijed i uobičajeni trogodišnji kredit.

— Dođi i izvuci me odavde — reče Poole.

— Ne mogu te izvući dok ti novu ruku...

— Stavit će mi naknadno.

Očajnički se želio vratiti u poznatu okolinu. Ako bi zatvorio oči, odmah bi se našao u svom oštećenom vozilu koje udara u druga vozila u prolazu, stvarajući veliku štetu. Kinetički osjeti... žmirne, sjećajući se toga. Valjda imam sreću, reče sebi.

— Je li Šarah Benton s tobom? — upati Dancerman.

— Nije.

Dakako, njegova osobna sekretarica — bar za poslovna pitanja — zacijelo se vrze negdje u blizini, brinući se za njega dosadno, infantilno. Sve krupne žene vole tetošiti muškarce, pomisli. One su opasne — ako padnu na tebe, mogu te ubiti.

— Možda mi se upravo to i dogodilo — progovori naglas. — Možda je Šarah pala...

— Nije, nije. Vezana osovina u upravljačkom mehanizmu tvoga auto je pukla za najgušćeg prometa i ti...

— Sjećam se. — Okrene se u krevetu dok su se vrata otvarala. Liječnik obučen u bijelo i dvije sestre u plavom uđoše u sobu i krenuše prema njegovu krevetu. — Telefonirat ću ti kasnije — reče Poole i spusti slušalicu. Udahne duboko, čekajući što će se dogoditi.

— Nije trebalo da telefonirate tako brzo — progovori liječnik kad je proučio njegov karton. — Garson Poole, vlasnik kompanije Tri-Plan Electronics. Tvorac projektila što slijede svoj plijen u području promjera gotovo dvije tisuće kilometara, reagirajući na jedinstvene psihičke valove. Vi ste uspješan čovjek, Poole. Ali vi niste čovjek. Vi ste električni mrav.

— Kako? — upita Poole, zaprepašten.

— To znači da vas ne možemo liječiti ovdje, sad kad smo to ustanovili. Znali smo to, dakako, čim smo ispitali vašu ozlijeđenu desnu ruku. Vidjeli smo elektronske sastavne dijelove, a onda smo rendgentski snimili grudni koš što je samo potvrdilo naše pretpostavke.

— Što je — upita Poole — »električni mrav«? — No on je to znao. Slutio je što to znači.

— Organski robot — odgovori jedna od sestara.

— Shvaćam — reče Poole. Teški znoj izbije mu na površinu kože, preko cijelog tijela.

— Niste to znali? — reče liječnik.

— Nisam — Poole zatrese glavom.

— Otprilike svakoga tjedna dovedu nam nekog električnog mrava — nastavi liječnik. — Dovedu ih nakon prometne nesreće, kao što se vama dogodilo, ili dođu sami... oni kojima, poput vas, nikad nije bilo rečeno, koji su živjeli zajedno s ljudima i vjerovali da su i sami ljudi. Što se tiče vaše ruke... — Ušuti.

— Zaboravite na moju ruku — bijesno će Poole.

— Smirite se. — Liječnik se nagne nad njega, pažljivo mu promatrajući lice. — Bolnički čamac će vas prebaciti u servisnu stanicu gdje će vam se ruka popraviti ili zamijeniti, uz umjerenu cijenu, na vaš račun ako ste sami svoj vlasnik ili na račun vaših vlasnika ako postoje. Svakako ćete se vratiti na svoje mjesto u kompaniji i funkcionirati kao i prije.

— Jedino — upadne Poole — Što sada znam.

Pitao se da li Dancerman ili Šarah ili netko drugi u uredu to zna. Jesu li ga oni — ili netko od njih — kupili? Jesu li ga oni stvorili? Lutka, govorio je sebi, ja sam samo lutka. Zapravo, nikad nisam upravljao kompanijom. Tu su iluziju ucijepili u mene kad su me stvorili... zajedno s iluzijom da sam čovjek i da sam živ.

— Prije nego što krenete u servisnu stanicu — nastavi liječnik — biste li bili ljubazni da potpišete račun?

— Kakav to račun i zašto, ako ovdje ne popravljati električne mrave? — upita ogorčeno Poole.

— Za naše usluge — odgovori bolničarka. — Do trenutka kad smo saznali.

— Pošalijte mi račun — odbrusi Poole s teškim, nemoćnim bijesom. — Pošaljite ga mojoj tvtrki. — S golemim se naporom uspio uspraviti. Glava mu se njihala dok je nesigurno ustajao s kreveta i prilazio vratima. — Bit ću sretan kad odem odavde — progovori kad se pridigao. — I hvala vam za vašu humanu brigu.

— Hvala i vama, gospodine Poole — odvrati liječnik. — Ili, trebalo bi da kažem samo: Poole.

• • •

U servisnoj stanici stavili su mu novu ruku.

Ruka ga je fascinirala. Promatrao ju je dugo prije nego što je dopustio tehničarima da je namjeste. Činilo se da je na površini organska — zapravo, na površini je i bila organska. Prirodna koža prekrivala je prirodno meso, a prava je krv tekla žilama i kapilarama. No ispod toga svjetlucale su žice i strujni krugovi, minijaturni dijelovi... zagledajući se duboko u nadlanicu opazio je motore, višeslojne elektronske cijevi i ostale dijelove — sve vrlo maleno. Vrlo zamršeno. Osim toga, ruka ga je stajala četrdeset frogova. A toliko je na tjedan dobivao na platnoj listi kompanije.

— Ima li garanciju? — upita tehničare dok su spajali »koštani« dio ruke s tijelom.

— Devedeset dana, dijelovi i rad — odgovori jedan od tehničara. — Osim ako se namjerno ili na neki poseban način ne ošteti.

— Zvuči prilično jasno — reče Poole.

— Jeste li glumili da ste čovjek? — upita tehničar, čovjek (svi su oni bili ljudi) promatrajući ga netremice.

— Nenamjerno — odgovori Poole.

— A sad je namjerno?

— Točno — potvrdi Poole.

— A znate li zašto nikad niste otkrili da ste električni mrav? Mora da je bilo znakova... škljocanje i zujanje u tijelu, povremeno. Niste to sami otkrili što ste bili programirani da to ne opažate. Sad ćete isto tako teško ustanoviti zašto su vas napravili i za koga radite.

— Rob — reče Poole. — Mehanički rob.

— Zabavljali ste se.

— Dobro sam živio — reče Poole. — Radio sam naporno.

Platio je servisnoj stanici četrdeset frogova, skvrčio svoje nove prste,

iskušavao ih hvatajući različite predmete kao što su kovanice, a onda je otišao. Deset minuta nakon toga nalazio se u javnom vozilu, na putu kući. Imao je naporan dan.

Kod kuće, u svom jednosobnom stanu, natoči čašu »Jacka Danielsa«, ljubičastoga, šezdeset godina staroga, a onda sjedne i poče polako pijuckati. Gledao je kroz jedini prozor u stanu prema zgradi na suprotnoj strani ulice. Da idem u ured? — upita se. Ako treba da idem, zašto? Ako ne treba da idem, zašto? Izaberi nešto. Oh, pomisli, ta te spoznaja uništava. Ja sam čudovište, shvati. Neživi predmet što oponaša živo biće. Ali... osjećao se živim... Ipak... sad se drukčije osjeća. Drukčije gleda na sebe, a i na ostale u kompaniji, osobito na Dancermana i Šarah.

Mislim da ću se ubiti, reče. No vjerojatno sam programiran da to ne učinim. Bila bi to velika šteta koju bi moj vlasnik morao naknaditi, a on to ne bi želio.

Programiran. Negdje u meni, razmišljao je, nalazi se matrica koja me odvaja od određenih misli, određenih aktivnosti i prisiljava me na neke druge. Nisam slobodan. Nikad nisam bio slobodan, ali sada to znam. U tome je razlika.

Pritisne dugme da zatamni prozorsko okno, a zatim upali svjetlo iznad glave. Pažljivo poče skidati odjeću, komad po komad. Dobro je gledao dok su mu tehničari u servisnoj stanici pričvršćivali novu ruku. Sad je imao prilično dobru predodžbu o tome kako mu je sastavljeno tijelo. Ima dvije kontrolne ploče, svaku u jednom bedru. Tehničari su izvadili ploče da provjere mehanizme. Ako sam programiran, zaključi, matrica je vjerojatno ondje.

Zaprepasti ga mnoštvo spojeva. Treba mi pomoć, reče. Da vidimo... koji je telefonski kod za kompjuter BBB kakav imamo u uredu?

Podigne slušalicu i pozove kompjuter na njegovoj stalnoj lokaciji u Boiseu u državi Idaho.

— Upotreba kompjutera stoji pet frogova po minuti — javi se mehanički glas s druge strane. — Molim, podignite svoju kreditnu karticu pred ekran.

Poole učini kako mu je rečeno.

— Kad začujete zvučni signal, bit ćete povezani s kompjuterom —

nastavi glas. — Molim, pitajte što brže, uzimajući u obzir da će se odgovor davati u mikrosekundama dok će vaše pitanje...

Poole utiša glas, a onda ga brzo ponovo pojača kad je ugledao znak da je kompjuter uključen. U tom je trenutku kompjuter postao golemo uho što ga sluša — njega kao i još pedeset tisuća ostalih klijenata na Terri.

— Analiziraj me vizualno — naredi kompjuteru. — Reci mi gdje ću pronaći mehanizam za programiranje što kontrolira moje razmišljanje i ponašanje.

Čekao je. Veliko aktivno oko na ekranu, sastavljeno od mnogo leća, promatralo ga je netremice. Izložio se njegovu pogledu u svom jednosobnom stanu.

— Skinite svoju ploču s grudnoga koša — javi se kompjuter. — Pritisnite prsnu kost i povucite je van.

Poole ga posluša. Dio njegovih grudi se odvoji. Omamljen, spusti ga na pod.

— Mogu razlučiti kontrolne module — nastavi kompjuter — ali ne znam koji... — Zastane dok mu je oko kružilo po ekranu. — Vidim smotak perforirane vrpce iznad vašeg srčanog mehanizma. Vidite li ga? — Poole iskrivi vrat, naprežući se da bolje vidi. — Kad ispitam dostupne podatke, javit ću vam se i dati vam odgovor. Do viđenja. — Ekran se zatamni.

Izvući ću vrpcu van, reče Poole, sebi. Sitna... nije, veća je od dvije zavojnice konca, sa skanerom između ulaznog i izlaznog bubnja. Nije opažao nikakvo kretanje. Činilo se da su zavojnice nepokretne. Mora da interveniraju, razmišljao je, u posebnim situacijama. Upleću se u procese u mom mozgu. Čine to cijeloga života.

Pruži ruku prema dolje i dotakne izlazni bubanj. Sve što moram učiniti je da izvučem ovo i...

Ekran se ponovo rasvijetli.

— Kreditna kartica broj 3-BNX-822-HQR446-T — javi se glas kompjutera. — BBR-307DR ponovo stupa u vezu s vama da odgovori na vaše pitanje duljine šesnaest sekundi, 4. studenoga 1992. Perforirana vrpca iznad vašeg srčanog mehanizma nije za programiranje, nego mehanizam za stvaranje realnosti. Svi osjetilni podražaji što ih prima vaš središnji živčani

sistem proizlaze iz tog mehanizma i upletati se u nj bilo bi vrlo opasno, a možda i kobno. — Zatim doda: — Čini se da nemate krug za programiranje. To je odgovor na pitanje. Do viđenja. — Ekran se ugasi.

Poole, stojeći gol pred ekranom, dotakne još jedanput bubanj s vrpcom vrlo, vrlo pažljivo. Tako dakle, pomisli uzbuđeno. Je li zaista tako? Ovaj mehanizam...

Ako prerežem vrpcu, shvati, moj svijet će nestati. Stvarnost će postojati za druge, ali ne i za mene. Zato što moja stvarnost, moj svijet, stiže meni iz tog minijaturnog mehanizma. Ubacuje se u skaner, a onda u središnji živčani sistem dok se polako odmotava.

Odmotava se već godinama, zaključi.

Obuče se, sjedne u veliki naslonjač — uvezen kao luksuzni predmet iz glavnog ureda kompanije — i zapali cigaretu od duhana. Ruke su mu se tresle dok je spuštao upaljač na kojemu su bili urezani njegovi nicijali. Naslanjajući se, ispuhne dim i stvori sivi oblak.

Moram ići polako, reče. Što pokušavam učiniti? Zaobići svoje programiranje? Ali kompjuter nije pronašao nikakav mehanizam za programiranje. Želim li mijenjati vrpcu realnosti? Ako je tako, zašto?

Zato, pomisli, što kontroliram stvarnost ako kontroliram vrpcu. Bar kad je o meni riječ. Svoju subjektivnu stvarnost... ali to je sve što postoji. Objektivna stvarnost je umjetna konstrukcija, rezultat hipotetičke univerzalizacije mnoštva subjektivnih stvarnosti.

Moj je svijet u domašaju mojih prstiju, shvati. Kad bi samo otkrio kako djeluje taj mehanizam! Sve što sam na početku htio učiniti jest da potražim i otkrijem mehanizam za programiranje tako da bih mogao potpuno homeostatički kontrolirati svoje funkcije. Ali ovo...

Ovako ne bih uspostavio samo kontrolu nad samim sobom već bih kontrolirao sve.

A to bi me odvojilo od bilo kojega čovjeka koji je ikad živio i umro, pomisli sumorno.

Priđe fonu i telefonira u svoj ured. Kad je dobio Dancermana na ekran, žustro progovori:

— Pošalji mi komplet mikroalata i ekran za povećavanje u stan. Moram

obaviti nešto na mikrokrugovima. — Zatim prekine vezu. Nije želio o tome raspravljati.

Pola sata nakon toga začuje kucanje na vratima. Kad ih je otvorio, nađe se licem u lice s jednom od poslovođa u kompaniji, natovarenim mikroalatima svih vrsta.

— Niste točno rekli što želite — reče ovaj dok je ulazio. — Zato mi je Dancerman rekao da donesem sve.

— A sistem za povećavanje?

— U kamionu je, na krovu.

Možda ja zapravo želim umrijeti, pomisli Poole. Zapali ponovo cigaretu. Stajao je tako pušeći i čekajući dok je poslovođa vukao u stan teški ekran za povećavanje s pogonskim mehanizmom i kontrolnom pločom. Ovo što sad činim je samoubojstvo. Strese se.

— Nešto nije u redu, gospodine Poole? — upita poslovođa dok je ustajao oslobodivši se sistema za povećavanje. — Mora da ste još potreseni od nesreće.

— Jesam — odgovori tiho Poole. Stajao je napeto i čekao da poslovođa ode.

• • •

Podsistemom za povećavanje plastična vrpca poprimi drugi oblik: imala je stotine tisuća rupica nanizanih po dužini. Vjerovao sam da će i biti tako, pomisli Poole. Nisu snimljene poput naboja na sloju od željeznog oksida, nego su to zapravo perforirani nizovi.

Pod lećama se jasno vidjelo kako se vrpca polako odmotava. Vrlo polako, ali se ipak odmotava, jednolikom brzinom, prema skaneru.

Koliko mi se čini, pomisli, djeluje tako da neperforirano mjesto znači »ne«, a perforacija »da«. Kako da to provjerim? Očito tako da ispunim nekoliko perforacija.

Izmjeri duljinu vrpce prestalu na zavojnici, proračuna — s velikim naporom — brzinu kretanja vrpce i dobije određen iznos. Ako promijeni vrpcu na ulazu u skaner, proći će pet do sedam sati prije nego što stigne određen trenutak. Zapravo će izbrisati podražaje što će se pojaviti za

nekoliko sati.

Mikročetkom premaže velik — razmjerno velik — dio vrpce neprozirnim lakom koji je našao među rezervnim dijelovima za mikro-alat. Izbrisao sam podražaje za oko pola sata, pomisli. Premazao sam bar tisuću rupica.

Bit će zanimljivo vidjeti što će se promijeniti, ako se uopće nešto promijeni u njegovoj okolini za šest sati.

• • •

Pet i pol sati nakon toga sjedio je »Kod Kracktera«, u prekrasnom baru na Manhattanu, i pijuckao s Dancermanom.

— Izgledaš loše — reče Dancerman.

— Loše mi je — odvrati Poole. Ispije svoje piće, kiseli viski i naruči još jedan.

— Od nesreće?

— Da, u određenom smislu.

— Je li to... — poče Dancerman — nešto što si pronašao o sebi?

Poole podigne glavu i zagleda se u njega u mutnoj barskoj svjetlosti.

— Dakle, ti znaš.

— Znam — odvrati Dancerman — da bi trebalo da te zovem »Poole«, umjesto »gospodine Poole«, no više mi se sviđa ovo drugo pa ću te tako zvati i dalje.

— Koliko dugo zanaš? — upita Poole.

— Otkako si preuzeo kompaniju. Bilo mi je rečeno da pravi vlasnici kompanije, koji žive u sistemu Proxima, žele da kompanijom upravlja električni mrav kojega će moći kontrolirati. Željeli su odličnog i snažnog...

— Pravi vlasnici? — Prvi put čuje nešto o tome. — Imamo dvije tisuće dioničara, razasutih posvuda.

— Marvis Bey i njezin muž Eman s Proxime Četiri imaju pedeset jedan posto dionica. Tako je bilo od početka.

— Zašto ja to nisam znao?

— Rečeno mi je da ti ne kažem. Trebalo je da vjeruješ kako sam stvaraš poslovnu politiku kompanije, uz moju pomoć. Na zapravo sam ti ja davao upute prema Beyevim naređenjima.

— Ja sam lutka — reče Poole.

— U određenom smislu jesi — kimne glavom Dancerman. — No za mene ćeš uvijek biti »gospodin Poole«.

U tom trenutku iščezne dio udaljenijeg zida, a s njim i nekoliko ljudi što su sjedili za stolovima u blizini. I...

Opazi kroz veliku staklenu stijenu bara kako nestaje panorama New Yorka.

— Što je? — upita Dancerman, spazivši mu neobičan izraz na licu.

— Pogledaj oko sebe — odvrati Poole hrapavim glasom. — Vidiš li kakve promjene?

Kad se osvrnuo, Dancerman odgovori:

— Ne vidim. Kakve promjene?

— I dalje vidiš grad?

— Svakako. Zadimljen je. Svjetla trepere...

— Sad znam — reče Poole.

Imao je pravo: sa svakom rupicom, premazanom lakom, nestalo je i nešto u stvarnome svijetu. Stojeći, Poole nastavi:

— Vidjet ćemo se kasnije, Dancermane. Moram se vratiti u svoj stan. Imam posla. Laku noć.

Izišao je iz bara na ulicu, u potrazi za taksijem. Nije bilo taksija.

Ni njih nema, pomisli. Pitam se što sam još prebrisao. Prostitutke? Cvijeće? Zatvore?

U tom trenutku na parkiralištu opazi Dancermanov automobil. Uzet ću ga, odluči. U Dancermanovu svijetu još postoje taksiji; on može uzeti taksi. To je i tako vozilo kompanije, a ja imam drugi ključ.

Uskoro je bio u zraku krećući se prema stanu.

New York se nije vratio. Slijeva i zdesna vozila i zgrade, ulice, pješaci, znakovi... a u sredini ništa. Kako da uletim u to?, upita se. Iščezao bih.

Bi li iščezao? Poleti prema ništavilu.

Pušeći cigaretu za cigaretom, letio je u krugu petnaest minuta... a onda se, bez šuma, New York ponovo pojavio. Mogao je završiti putovanje. Ugasi cigaretu (rasipao je nešto toliko vrijedno) i zaleti se prema stanu.

Kad bih umetnuo usku neprozirnu vrpcu, razmišljao je dok je otključavao vrata, mogao bih...

Misao mu se prekine. Netko je sjedio u njegovoj dnevnoj sobi i gledao televiziju.

— Sarah — progovori on ljuti to.

Ona ustane, vrlo punašna, ali dražesna.

— Nije te bilo u bolnici pa sam došla ovamo. Još imam ključ što si mi ga dao u ožujku nakon one strašne svađe. Oh... izgledaš toliko žalostan. — Priđe mu i zabrinuto mu se zagleda u lice. — Zar te ozljeda toliko boli?

— Nije u tome stvar. — Skine kaput, kravatu, košulju, a onda i ploču na prsima. Klečeći, poče navlačiti rukavice za mikroalat. Zastane, podigne pogled prema njoj i nastavi: — Ustanovio sam da sam električni mrav. To s određenog stajališta otvara neke mogućnosti što ih sad istražujem. — Savije prste i pokrene mikroodvijač što ga je sistem za povećavanje uveličavao do vidljivosti. — Možeš gledati — reče joj — ako želiš.

Ona brižne u plač.

— Što je? — upita on okrutno, ne dižući glavu s onoga što je obavljao.

— Ja... to je toliko žalosno. Bio si zaista dobar šef svima u kompaniji. Toliko te poštujemo. A sad se sve promijenilo.

Plastična vrpca imala je neperforirane dijelove na vrhu i na dnu. On izreže vrlo usku vodoravnu vrpcu, a onda, nakon trenutka potpune koncentracije, odreže dio vrpce četiri sata daleko od skanera. Zatim zarotira izrezanu vrpcu pod pravim kutom prema skaneru, zalemi je mikrolemilicom I ponovo pričvrsti kolut s vrpcom na lijevoj i desnoj stranu

Zapravo je umetnuo mrtvih dvadeset minuta u tok svoje stvarnosti što se odmotava. Prema njegovim proračunima, sve bi trebalo početi nekoliko minuta poslije ponoći.

— Što to činiš? — upita Šarah plašljivo.

— Oslobađam se — odgovori Poole. Imao je u planu još nekoliko promjena, ali najprije mora provjeriti svoju teoriju. Prazna, neperforirana vrpca znači da nema podražaja, a u tom slučaju odsutnost vrpce...

— Taj izraz na tvome licu... — poče Šarah. Zatim zgrabi svoju torbicu, kaput i smotani audio-vizualni časopis. — Idem. Vidim što misliš o tome što si me ovdje zatekao.

— Ostani — pozove je Poole. — Gledat ću televiziju s tobom. — Obuče košulju. — Sjećaš li se kad su prije mnogo godina bilo... koliko ono, dvadeset ili dvadeset dva kanala? Prije nego što je vlada ukinula nezavisne?

Ona kimne glavom.

— Kako bi to izgledalo — upita on — kad bi se na ovom televizoru emitirali na ekran svi kanali u isto vrijeme? Bismo li u toj zbrci mogli nešto nazreti?

— Mislim da ne bismo.

— Možda bismo mogli naučiti. Možda bismo mogli postati selektivni, naučiti opažati ono što želimo. Zamisli kakve se mogućnosti pri tome nude, ako bi nam mozak uspio apsorbirati dvadeset slika odjednom. Zamisli koliko bi se znanje sakupilo u određenom razdoblju. Pitam se bili mozak, ljudski mozak... — Zastane. — Ljudski mozak u tome ne bi uspio — nastavi razmišljajući naglas — no kvaziorganski mozak bi to teoretski mogao postići.

— Imaš li ti takav mozak? — upita Šarah.

— Imam — odgovori Poole.

• • •

Gledali su emisiju do kraja, a onda su legli. Poole se naslonio na jastuke, pušio i razmišljao. Sarah se kraj njega nemirno okretala, pitajući se zašto nije ugasio svjetlo.

Jedanaest i pedeset. Sad će se dogoditi, u svakom trenutku.

— Sarah — progovori — treba mi tvoja pomoć. Za nekoliko minuta dogodit će mi se nešto čudno. Neće trajati dugo, ali želim da me promatraš pažljivo. Vidi hoću li... — Mahne rukom. — Hoće li biti kakvih promjena. Ako ti se učini da spavam ili ako budem pričao gluposti ili... — Htio je reći: ako nestanem, ali nije to rekao. — Neću ti učiniti ništa nažao, no mislim da bi bilo dobro kad bi se naoružala. Imaš li svoj revolver?

— U torbici mi je. — Sad se potpuno razbudila. Sjedila je na krevetu i promatrala ga s divljačkim strahom. Njezina opaljena obla ramena sjajila su se na umjetnom svjetlu.

Donio joj je revolver.

Soba se ukrutila u paraliziranu nepomičnost. Onda su boje počele nestajati. Predmeti su se smanjivali sve dok se, poput dima, nisu pretvorili u sjenke. Tama je prekrivala sve dok su se predmeti u sobi gubili iz vida.

Posljednji podražaji nestaju, shvati Poole. Zatrepće, pokušavajući gledati. Nazirao je Sarah Benton kako sjedi na krevetu: dvodimenzionalnu priliku što stoji poput lutke, a onda je izblijedjela i nestala. Zbrkani oblaci dematerijaliziranog prostora promicali su u kovitlacu. Elementi su se skupljali, raspadali i ponovo skupljali. Ona se raspršiše posljednja toplina, energija i svjetlost. Soba se okrene i uvuče u sebe, kao da se odvaja od stvarnosti. U tom trenutku potpuna tama zamijeni sve, prostore bez dubine, ne kao noćna tama, nego nešto kruto i neprobojno. Ništa nije čuo.

Pruži ruku i pokuša nešto dodirnuti, ali nije imao čime dodirivati. Svijest o vlastitom tijelu iščezla je zajedno sa svim ostalim u svemiru. Nije imao ruke, a da ih je čak i imao, ne bi bilo ničega što bi mogao opipati.

Ispravno sam zaključio kako radi ta vrpca, reče sebi, služeći se nepostojećim ustima da saopći nevidljivu poruku.

Hoće li ovo proći za deset minuta?, upita se. Jesam li i to točno predvidio? Čekao je, ali je intuitivno znao da je sa svim ostalim iščezao i njegov osjećaj za vrijeme. Mogu samo čekati, shvati. Nadam se da to neće biti dugo.

Da se usmjeri, pomisli: Napravit ću popis predmeta; pokušat ću nabrojiti sve što počinje s »a«. Da vidimo. Zamisli se. Aplicirati, automobil, aksetron, atmosfera. Atlantski ocean, aspik od rajčice, agencija —

razmišljao je i razmišljao, kategorije su promicale kroz njegov zastrašeni um.

Najednom se upali svjetlo.

Ležao je na divanu u dnevnoj sobi. Blaga sunčana svjetlost prodirala je kroz prozor. Dva su čovjeka bila nagnuta nad njim, s rukama punim alata. Mehaničari, shvati. Popravljaju me.

— Došao je svijesti — reče jedan od mehaničara. On se podigne i uspravi se. Približi mu se Sarah Benton, drhteći od zabrinutosti.

— Osvijestio si se! — propušta ona, uzbuđeno dišući u Pooleovo uho. — Toliko sam se bojala. Naposljetku sam telefonirala Dancermanu...

— Što se dogodilo? — naglo upadne Poole. —Kreni od početka i molim te, govori polako. Tako da sve mogu shvatiti.

Sarah se pribere, zastane da počeše nos, a onda nervozno progovori:

— Onesvijestio si se. Samo si ondje ležao, kao da si mrtav. Čekala sam do dva i trideset i ništa se nije dogodilo. Pozvala sam Dancermana, probudila ga na žalost i on je pozvao radionicu za popravak električnih mravi, odnosno mehaničare za organske robote. Ova dvojica pojavila su se oko četiri i četrdeset pet i otad te popravljaju. Sad je šest i petnaest ujutro. Vrlo mi je hladno i želim spavati. Danas ne mogu ići u ured, uistinu ne mogu. — Okrene se, jecajući. Taj mu je zvuk išao na živce.

— Igrali ste se sa svojom vrpcom realnosti — reče jedan od uniformiranih mehaničara.

— Jesam — odvrati Poole. Zašto bi to poricao? Očito je da su pronašli umetnuti komad vrpce. — Nije trebalo da toliko dugo budem bez svijesti — nastavi. — Ubacio sam samo komad vrpce za deset minuta.

— Vrpca je prekinula pogonski mehanizam — tumačio mu je tehničar. — Vrpca se prestala odmotavati jer ju je komad što ste ga umetnuli zakočio i uređaj se automatski zaustavio da vrpca ne pukne. Zašto ste se igrali tim? Zar ne znate što možete tako učiniti?

— Nisam baš siguran — odgovori Poole.

— Ali ipak prilično toga znate.

— Zato to i činim — odbrusi Poole zajedljivo.

— Račun vam iznosi — nastavi mehaničar — devedeset pet frogova. Možete platiti u ratama ako želite.

— U redu — reče Poole. Uspravi se nesigurno i protrlja oči. Glava ga je boljela, a u trbuhu je osjećao potpunu prazninu.

— Drugi put obrežite vrpcu — pouči ga glavni mehaničar. — Tada se neće zaglaviti. Zar vam nije palo na pamet da je u mehanizam ugrađen sigurnosni uređaj? Tako da vrpca stane umjesto da...

— Što će se dogoditi — prekine ga Poole tihim i hotimično pažljivim glasom — ako nikakva vrpca ne prolazi ispred skanera? Ako nema vrpce? Ako nema ničega? Ako fotostanica zrači bez impedancije?

Mehaničari se zagledaše. Jedan odgovori:

— Svi neurokrugovi preskoče pukotine i isključe se.

— Što to znači? — upita Poole.

— To znači kraj mehanizma.

— Ispitao sam cijeli krug — reče Poole. — Kroza nj ne protječe dovoljno visok napon za to. Metal se ne tali pod tako slabom strujom, čak i ako se suprotni krajevi dodiruju. Govorimo otprilike o milijuntom dijelu vata u cezijskom kanalu koji je možda dug dva milimetra. Pretpostavimo da postoji milijarda mogućih kombinacija u jednom trenutku koje proizlaze iz perforacija na vrpci. Ukupni učinak nije kumulativan. Količina struje zavisi od toga koliko baterija šalje u određenom trenutku, a to nije mnogo. Dok cjelokupni mehanizam djeluje.

— Zar bismo mi lagali? — upita jedan od mehaničara umorno.

— Zašto ne biste? — dobaci Poole. — Ovdje mi se pruža prilika da sve doživim. Istovremeno. Da spoznam svemir u njegovoj potpunosti, da trenutno budem u dodiru sa stvarnošću. To nijedan čovjek ne može postići. Simfonijska glazba ulazi u moj um izvan vremena, sve note, svi instrumenti zazvuče istovremeno, i sve simfonije. Shvaćate li?

— Sagorjeli biste — progovoriše oba mehaničara uglas.

— Mislim da ne bih — reče Poole.

— Želiš li šalicu kave, Poole? — upita Sarah.

— Želim — odgovori on. Spusti noge, dodirne hladnim stopalima pod i strese se. Zatim ustane. Tijelo ga je boljelo. Pustili su ga da cijelu noć leži na divanu, shvati. Ali, moglo je biti i gore.

• • •

Za kuhinjskim stolom u udaljenom kutu sobe Garson Poole je sjedio preko puta Sarah i pijuckao kavu. Mehaničari su već odavno bili otišli.

— Nećeš više pokušavati eksperimentirati, je li? — zabrinuto upita Sarah.

— Želio bih kontrolirati vrijeme — ljutito odvrati Poole. — Vratiti ga unatrag.

Izrezat ću dio vrpce, pomisli, i spojiti ga obrnuto. Kauzalne sekvence tada će se odvijati u suprotnom pravcu. Znači da ću se vratiti niz stepenice s poligona na krovu, prići natraške svojim vratima, otključati ih, prići natraške slivniku odakle ću izvaditi hrpu prljavog suda. Sjest ću za ovaj stol pred sudem, napuniti svaku posudu jelom iz svoga trbuha... zatim ću prenijeti hranu u hladnjak, zamotati je, staviti u vrećice i vrećice odnijeti u samoposluživanje, rasporediti hranu na police. Naposljetku će mi na blagajni dati novac za to.

Hrana će se spakirati a ostalom hranom a velike plastična kutije, prevest će se iz grada u hidroponske plantaže na Atlantskom oceanu, ondje će postati dio drveća i grmlja ili tijela mrtvih životinja ili će se ugurati duboko u tlo. No što bi se dokazalo ako video vrpca krene unatrag? Ne bih znao ništa više nego što znam sada, a to nije dovoljno.

Ono što želim, sine mu, jest konačna, apsolutna stvarnost u jednoj mikrosekundi. Poslije toga ništa više nije važno jer ću sve znati. Ništa neće ostati da se shvati ili ugleda.

Mogu pokušati još jednu promjenu, reče sebi, prije nega što prerežem vrpcu. Izbost ću nove rupice i vidjeti što će se promijeniti. Bit će to zanimljivo jer neću znati što će značiti te rupice.

Služeći se vrhom nekog mikroalata, izbuši nekoliko rupica, bez ikakva reda. Izbušio ih je što bliže skaneru; nija htio čekati.

— Pitam se hoćeš li to opaziti — obrati se Sarah. Vjerojatno neće,

koliko je mogao naslutiti. — Možda će se nešto dogoditi — nastavu — Samo te želim upozoriti. Ne bih htio da se bojiš.

— Joj, joj — poče Sarah piskutavim glasom.

On pogleda na ručni sat. Prošla je jedna minuta, onda druga, pa treća. A onda...

Nasred sobe pojavi se jato zelenih i crnih pataka. Uzbuđeno su gakale, uzlijetale s poda, lepršale prema stropu u kovitlacu perja i krila, nastojeći svim silama pobjeći.

— Patke — progovori Poole zadivljeno. — Izbušio sam rupicu za jato divljih pataka.

Onda se pojavilo nešto drugo. Klupa u parku, a na njoj je sjedio starac u otrcanom odijelu i čitao poderane zgužvane novine. Podigne pogled, jedva nazre Poolea, za trenutak mu se nasmiješi pri čemu su ukaza loše napravljeno zubalo, a onda se vrati svojim presavijenim novinama i nastavi čitati.

— Vidiš li ga? — Poole upita Sarah. — I patke. — U tom trenutku nestadoše i patke i starac. Nije od njih ostalo ni traga ni glasa. Vrijeme njihovih rupica prošlo je brzo.

— Nisu bili stvarni — reče Sarah. — Jesu li? Pa kako.

— Ti nisi stvarna — reče on Sarah. — Ti si podražajnt faktor na mojoj vrpci realnosti. Perforacija što se može prebrisati. Postojiš li ti i na nekoj drugoj vrpci realnosti ili u objektivnoj stvarnosti? — Nije to znao. To nikako nije mogao ni naslutiti. Možda postoje tisuće vrpca realnosti. — Ako odrežem vrpcu — nastavi — bit ćeš svugdje i nigdje. Kao i sve ostalo u svemiru. Bar koliko sam ja toga svjestan.

— Ja sam stvarna — zausti Šarah.

— Želim te potpuno spoznati — reče Poole. — Da bih to učinio, moram prerezati vrpcu. Ako to ne učinim sada, učinit ću to nekom drugom prilikom. Nužno je da to jednom učinim.

Zašto da čekam? — upita se u mislima. Osim toga, postoji mogućnost da je Dancerman sve javio mome tvorcu i da će se ovaj pobrinuti da me se isključi. Možda zato što ugrožavam njegovo vlasništvo: sebe.

— Gotovo sam poželjela zbog tebe da sam ipak otišla u ured — progovori Sarah, usta iskrivljenih od žalosti.

— Idi — reče Poole.

— Ne želim da te ostavim samoga.

— Bit će mi dobro.

— Ne, neće ti biti dobro. Vjerojatno ćeš se onesposobiti ili tako nešto, ubit ćeš se zato što si otkrio da si električni mrav, a ne ljudsko biče.

— Možda i hoću — reče on nakon podulje stanke. — Možda se sve svodi na to.

— A ja te ne mogu zaustaviti — reče ona.

— Ne možeš — kimne on potvrdno.

— Ali ja ću svejedno ostati — nastavi Sarah. — Čak i ako te ne mogu zaustaviti. Ako odem i ako se ti ubiješ, pitat ću se do kraja života što bi se dogodilo da sam ostala. Shvataš?

On ponovo kimne.

— Počni — reče mu Sarah. On ustane.

— Neću osjetiti bol — obrati joj se. — No možda će to tebi tako izgledati. Imaj na umu da organski roboti imaju u sebi minimalne krugove bola. Osjećat ću najintenzivniji...

— Nemoj mi ništa više reći — upadne ona. — Učini to ako to uistinu kaniš, ili nemoj, ako ne kaniš.

Nespretno — zato što se bojao — gurne ruke u rukavice za mikroalat i posegne za sitnim priborom — oštrim rezačem.

— Prerezat ću vrpcu nomatnu u svojim prsima — reče, gledajući kroz sistem za povećavanje. — To je sve.

Ruka mu se tresla dok je podizao rezač. To se može obaviti za sekundu, sine mu. Sve će biti gotovo. I — imat ću vremena da ponovo spojim razrezane krajeve vrpce, shvati, bar pola sata. Ako se predomislim. Zatim prereze vrpcu.

Buljeći u njega, sklupčana, Sarah prošapće:

— Ništa se nije dogodilo.

— Imam trideset ili četrdeset minuta. — Ponovo sjedne za stol. Prije toga skinuo je rukavice. Opazi da mu glas podrhtava. Sarah je to zacijelo opazila i bio je ljut na sebe zbog toga što ju je uspaničio. — Žao mi je — promrmlja besmisleno. Želio je da joj se ispriča. — Možda bi trebalo da odeš — nastavi, i sam u panici. Ponovo ustane. Ona se također podigne, kao da ga oponaša. Stajala je tako nervozna, podrhtavajući. — Odlazi — reče on promuklo. — Vrati se u ured, ondje gdje bi i trebalo da si. Trebalo bi da smo oboje ondje. — Spojit ću krajeve vrpce, reče sebi. Ne mogu podnijeti tu napetost.

Posegne prema rukavicama, upinjući se da ih navuče na nervozne prste. Buljeći u ekran za povećavanje, opazi kako se fotoelektrična zraka odražava uvis, ravno u skaner. U istom trenutku spazi kako kraj vrpce nestaje pod skanerom... ugleda to, i onda mu sine: zakasnio sam, pomisli. Prošla je. Teško meni, razmišljao je dalje. Počela se namotavati brže nego što je trebalo. Dakle sada...

Ugleda jabuke, oblutke i zebre. Osjeti toplinu, svilenkasto tkivo, osjeti kako se ocean valja prema njemu i snažni vjetar sa sjevera kako ga kovitla, kao da ga nekamo vodi. Šarah je bila posvuda oko njega. I Dancerman. New York je svjetlucao u noći, a vozila su posvuda skakutala i jurila po noćnom nebu i po danu, a bilo je i poplava i suša. Maslac se pretvori u tekućinu na njegovu jeziku i u istom ga trenutku napadnu ogavni mirisi i okusi: gorka prisutnost otrova i limuna i ljetne trave. Topio se, padao je. Ležao je na rukama žene na prostranom bijelom krevetu koji mu je istodobno škripom parao uši: bio je to zvuk upozorenja pokvarenog dizala u nekom od starih, trošnih hotela u gradu. Živim, živio sam, nikad neću živjeti, govorio je sebi — as njegovim je mislima dolazila svaka riječ, svaki zvuk. Kukci su cijukali i plazili, a on je na pola potonuo u zamršeno tijelo homeostatičkog mehanizma smještenog negdje u kompaniji.

Htio je nešto reći Sarah. Otvori usta i pokuša istjerati riječi — određeni lanac riječi iz goleme mase što mu je obasjavala um, pržila ga svojim potpunim značenjem.

Usta su mu gorjela. Pitao se zašto.

• • •

Pripijena uza zid, Sarah Benton otvori oči i ugleda trak dima kako se uzdiže iz Pooleovih napol otvorenih usta. Onda robotić spuzne na pod, klekne na laktove i koljena pa se polako skvrči u zbrkanu, zgužvanu hrpu. Znala je bez mnogo gledanja da je »umro«.

Poole je to sam sebi učinio, shvati. Nije mogao osjetiti bol. Sam je tako rekao. Bar nije osjetio žestoku bol, možda samo malo. U svakom slučaju, sad je sve gotovo.

Najbolje će biti da pozovem Dancermana i da mu kažem sto se dogodilo, ona odluči. I dalje se tresući, prijeđe preko sobe do telefona. Podigne slušalicu i okrene broj po sjećanju.

Mislio je da sam ja podražaj ni faktor na njegovoj vrpci realnosti, reče sebi. Dakle, mislio je da ću i ja umrijeti kad on »umre«. Vrlo čudno, pomisli. Zašto je tako mislio? Nikad nije bio uključen u stvarni svijet; »živio« je u svom elektronskom svijetu. Kako čudno!

— Dancermane — reče kad je dobila vezu s uredom — Poole je gotov. Uništio se sam pred mojim očima. Najbolje da dođete ovamo.

— Dakle, najzad smo ga se oslobodili.

— Jesmo. Zar to nije zgodno?

— Poslat ću dvojicu ljudi iz radionice — reče Dancerman. Zagleda se iz nje i opazi Poolea kako leži kraj kuhinjskog ležaja. — Mora da te je sve to umorilo.

— Jest — reče ona. — Hvala vam, Dancermane. — Spusti slušalicu i ostane tako stojeći, besciljno.

U tom trenutku nešto opazi.

Moje ruke, pomisli. Podigne ih. Zašto vidim kroz njih?

Tresući se, vrati se do nepomičnog robota, zastane kraj njega, ne znajući što da učini. Kroz stopala joj se vidio sag, a onda je i sag počeo blijedjeti i kroza nj je opazila drug« slojeve materije što se rastvara.

Možda bih mogla spojiti krajeve njegove vrpce, pomisli, Ali, nije znala kako da to učini. A i Poole je već pomalo nestajao.

Rani jutarnji vjetar puhao je oko nje. Nije ga osjećalaj u tom trenutku

već je prestajala osjećati. Vjetar je i dalje puhao,

Objavljeno prema dogovoru s GPA München

Biljana Mateljan:

Faktor progresa

Došli su da je obavijeste o Yorgovu bijegu iz bolnice.

Yorg je opet izašao — rekli su.

Prvi put kad je to učinio, strašno se prestravila. Za drugog bijega nemoćno je plakala. Sada se samo beskrajno čudila gotovo ne vjerujući da je ponovo uspio izići. Kako? Puzući? Ah! Na stranu i sve osiguranje koje su bili postavili! Problem je bio u Yorgu, a ne u prostoriji u koju su ga smjestili. Bio je slab i gotovo nepokretan. Yorg je umirao, Bren se sjeti poraznih liječničkih nalaza. I bez njih je bilo očito da je Yorg na samrti i da ima vrlo malo vremena pred sobom. Bol zbog njegova stanja razdirala je njihovu malu zajednicu. Bren je teško ustala i pošla da se pridruži trojici spremnoj za izlazak. Šutke su čekali da navuče zaštitno odijelo.

— Nosila? — upita ih tiho.

— Imamo ih.

Muškarci krenuše prema izlazu, a ona za njima, pognute glave. Ušli su u poveću kabinu za dekontaminaciju. Tamni filteri na vizirima savršeno su odgovarali svrsi; snažno ultravioletno zračenje zapljusne ih obavljajući svoj dio posla. Mirno su podnijeli tuširanje jakim mlazom specijalne otopine, a zatim drugim mlazom — sterilne vode. Uskoro su bili suhi i na mig signale lampice krenuše prema suprotnim vratima, u lift. Lift ih bešumno spusti do podnožja brda. Izidoše i nespretno se uputiše uzbrdo raščišćenim terenom.

Nedaleko se nalazio Yorg bez zaštitnog odijela. Znali su točno gdje će ga naći. Odlazio je na isto mjesto i tamo su ga zatjecali uvijek u istom položaju. Svaki put nalazili su ga sve slabijeg. Mjesto je bilo samo pet minuta hoda udaljeno od broda. Bila je to ogoljela uzvišica, kosa ravan rastresita tla. Ukoliko nije bilo raslinja tako da su slabe sunčeve zrake slobodno padale na taj prostor. Bližila se večer i Yorgove ispružene ruke bacale su sjenu izvan četvorine na kojoj je ležao. Bren potrči prema njemu. Zaustavi se nad njim stišćući šake. Ubrzano je disala kroz stegnute zube, nemoćna, bijesna i ogorčena. Yorg je ležao na leđima raskriljenih ruku, s dlanovima nagore. U široko otvorenim, okruglim očima zrcalilo se nebo. Nije treptao. Opazila je, zgranuta, da su mu usta puna trula lišća.

»Nije imao snage da ga prožvačec — sine joj. Opet se zaprepasti nad njegovim savršeno mirnim, upravo neprirodno spokojnim izgledom.

Rogoborenje navre negdje iz sredine njezina bića i napuni joj usta. Proguta pljuvačku. Drhtala je, ne mogavši sa savladati. Odjednom zaurla punim grlom. Nemoć je slomi i ona se presavije, dočekavši se na koljena.

— Kome, Yorg? — vrisnula je. — Kojoj si to sili pretpostavio sve što imaš?... Što on to zna, a mi ne znamo? — okrene se ostalima koji su se značajno zgledali. — Zašto se na bori?

Zašto tako... ogavno mirno izgleda?

Nije opazila kad je liječnik izvadio siretu i prišao joj sa strane. Na laki ubod u nadlakticu trgne se i pogleda ga očima još mutnim od neprepoznavanja.

Ostaviše je da se smiri.

U suton su rasklopili nosila uz Yorga i polako ga prebacili na njih. Išlo je teže nego prošli put. Yorg bi se, odvajajući se od tla, doslovno slamao. Krhke kosti pucale su jedna za drugom na svaki dodir. Dotaknuvši nosila, kralješnica puče na dva mjesta, a potiljak se sasvim spljošti, drobeći se pod istanjenom kožom. Liječnik se ugrize za usnu i okrene glavu. Yorgovo je lice i dalje bilo mirno, opušteno i spokojno.

• • •

Po Breninu mišljenju, Yorg je sebi dopustio suviše sentimentalnih ispada. Prije nisu bili ni svjesni njegove bujne emocionalnosti. Da li ju je prikrivao, ili je to bila tek probuđena značajka njegove ličnosti za koju ni sam nije znao? Svejedno, ona je držala da je tolika osjetljivost više nego smetnja njegovoj objektivnosti. Bren dotada nijednom nije posumnjala u njegovu stručnost. Bio je vrstan i priznat planetolog. On je prvi skrenuo pažnju na osobitosti planeta usuđujući se priznati kako ima osjećaj da nešto nije u redu, a čega je ona bila tek maglovito svjesna. To ju je uvjerilo da on, unatoč bezrezervnoj odanosti planetu, ipak razmišlja objektivno. Možda je to bio samo njegov specijalni talent, instinkt iskusna planetologa? Nije znala, a nije ni bilo toliko važno sad, kad su odmakli tako daleko. Bren je sebi dopuštala također ponešto: određenu notu sarkazma u razgovorima s Yorgom. Njih dvoje su od trenutka spuštanja na tlo planeta zauzeli suprotna gledišta. Osnovno u njihovu sukobu bilo je vješo kamuflirano Breninom razdražljivošću i njegovom ranjivošću. Neprestano su zadirali

jedno drugom u područje rada, a što se ovaj put nije nimalo dopunjavalo. Da bar Yorg nije učinio takvu grešku i dopustio šarmu planeta da ovlada njime! Bren, i sama svjesna svoje slabosti prema planetu, namjerno je izazivala Yorga, na što bi on planuo, živo gestikulirajući. Tada bi se doimao kao čovjek spreman ha sve da bi obranio ono što voli. Jednom joj se učinilo da mu je u očima vidjela suze prije no se okrenuo na peti i izjurio iz biblioteke. Ostavio ju je duboko zamišljenu, prvi put s osjećajem nečeg bliskog stidu i kajanju. Yorgovo je vladanje svakako zabrinjavalo. Nije se osobito ponosila sobom, ali je tvrdoglavo ostajala dosljedna svom jetkom i zluradom stajalištu. Kao protuteži Yorgovoj bolećivosti, pravdala se pred sobom. Ostali su joj zamjerali, a to je peklo. Mnogo toga je zabrinjavalo.

Tko zna u kom su trenutku postali svjesni da nešto nije kako valja?

• • •

Planet ih je odmah potpuno osvojio. Minora-Bren, gledajući ga na ekranu blistavog poput smaragda, još opčinjena njegovim sjajem, uspjela je u sebi mrzovoljno prepoznati i žalac ljubomore i gotovo se zagrcnula od navale prezira prema toj reakciji. Nije mogla, u tome trenutku, s ostalima podijeliti iskreno oduševljenje i uložila je dosta napora da se to ne opazi. Gledala je Aslanove oči, crte lica omekšane čežnjom. Uočila je Yorgov grozničav, željan pogled. Ostali su klicali. Atmosfera pijane euforije — pomisli i osjeti mučninu. Ona je trebala da bude zainteresirana, njezina je dužnost bila da to bude, a ipak, nije osjetila ništa slično znatiželji, previše okupirana njihovim reakcijama. Aslan je izgarao od nestrpljenja i ona ga sumnjičavo pogleda, na trenutak glupo se uplašivši da neće obaviti sve potrebne analize samo da bi skratio vrijeme i smanjio prostor između broda i planeta. Potom se zastidi tih misli. Ekipa je bila vrlo disciplinirana i dobro uvježbana. »Predugo su gledali samo tminu« — pokuša ih opravdati.

Dok je mala zvijezda bila tek neodređena točkica na ekranu, samo su se, šuteći, nadali da nije usamljena, da neće ostati samo broj. Sonda koju su poslali svojim diskom zaklonila je zvijezdu i pred njima se u punom sjaju otkrio mali planet. Obasjan skrivenom matičnom zvijezdom, planet je blistao raskošnom, čudesnom čistoćom. Plamteći preljevi jarke, otvorene zelene boje zarobili su im oči, vezale im misli. Nestrpljenje im se povećavalo usporedo s rastom planeta na ekranu. Proračuni su pokazali takve pogodnosti da je to još više pojačalo njihovu žudnju da, konačno, dotaknu tlo. A žudnja je bila gotovo opipljiva, gusta. Bren ju je osjećala cijelim tijelom.

Zvijezda je bila tip žutog sunca. Stacionarna zvijezda u ravnoteži, bez naročitih i značajnih oscilacija u emisijama energije. Doimala se poznato i toplo.

Planet se kretao ni odveć blizu ni predaleko od svog sunca, vrteći sa sobom i jedan poveći mjesec.

— Biser — rekao je Yorg. — Ne... smaragd.

Doista, bio je posebno zelen, toliko zelen koliko je Zemlja plava. Bren, gotovo sasvim sigurna, očekivala je da njegov orbitalni period bude približno jednak zemaljskom, rotacijski također. Bez iznenađenja ustanovi da je imala pravo kad su proračuni bili gotovi.

Previše jednostavno, pomislila je.

Analiza spektroskopom pojačala je njezin dojam neobične podudarnosti. Atmosfera je bila gotovo identična zemaljskoj.

Dušik, ugljični monoksid, ozon, helij, deuterij, etan... Jedino je kisika bilo nešto više, preko 50 posto, metana u tragovima. Da je planet bio plav, a ne tako iznenađujući zelen, Bren bi povjerovala da su nekim čudom opet stigli kući.

Svejedno je bila obuzeta snažnim osjećajem prepoznatljive bliskosti, onim uznemirujućim osjećajem ponovljenog doživljaja. Bojala se neobjašnjivosti toga osjećaja.

— Smargadi znače nesreću — izustila je.

Aslan je nije čuo, ali je zato Yorg pogleda začuđeno, pa opet svu pažnju prenese na ekran.

• • •

»Istraživač« je mirovao u orbiti planeta, izvan pogona. Još su brujali samo sistemi za održavanje energije. U unutrašnjosti je bilo vrlo živo, posada je jurila obavljajući pripreme za silazak na tlo. Sastavljena je ekipa od petoro ljudi, na čelu s Minora-Bren kao doktorom.

Tehnički tim imao je najviše posla provjeravajući spremnost trajektnog broda koji su odmila nazvali »Skakavcem«. Brod je imao četiri pomoćna helikoptera kojima su se služili samo za kratke letove i mijenjanje pozicije na tlu, a koji su bili jednostavno preklopivi prilikom uzletanja u više

slojeve atmosfere. Kad su bili u pogonu, doista su dugoljastom, cilindričnom brodu davali izgled velikog, nezgrapnog insekta. Retro-rakete su bile smještene na trbuhu broda, a na repu su se nalazile tri vrlo snažne.

Pri manevriranju najvažnije je bilo paziti na pravovremeno uključivanje raketa i na odnos snaga raketa, da se ne bi poremetila stabilnost broda. Odljepljujući se od matičnog broda, »Skakavac« bi slobodno padao stvarajući otpor zraka svojom masom, tako kočeći do upotrebe retroraketa na trbuhu. Na tlu su se koristili helikopteri i jedna od repnih raketa smanjene snage. Kod uzlijetanja počeli bi raketama na trbuhu; postepeno bi isključivali one na zadnjem dijelu, a pojačavali prednje što bi dovelo do toga da brod polako uzdigne »nos«. Kad bi bio dovoljno visoko, rakete na repu, u punoj snazi, uspravile bi brod i on bi vertikalno sunuo uvis.

»Skakavac« je bio udoban brod. Na dva nivoa smještene su kabine za posadu, biblioteka, bolnica i komandna prostorija, laboratorij i spremišta. Problem težine samog broda, računajući neophodnu opremu, uveliko je smanjen transmutatorom novog tipa; sve što bi im trebalo pravljeno je na tlu, a zatim ostavljeno.

Imali su nekih teškoća s turbocrpkama i Yorg je neprestano gunđao, žaleći se kako su inženjeri baš za inat odlučili da provjere svaki ventil i kabel.

Potreban minimum opreme bio je sređen i na mjestu. Nakon provjere transmutatora, Bren je imala dovoljno vremena da se sama spremi za izlazak na tlo. Povisila je dozu miovlbola kroz tjedan-dva i redovno odlazila u vježbaonicu.

— Pazi, Bren! — rekao je liječnik. — Tvoj trud da iz mišića izvučeš maksimum efikasnosti vrlo te brzo može dovesti u nevolju. Počela ti je rasti brada.

— Ti ćeš mi reći do koje granice mogu ići. Ne brini.

— Prošlo je dosta vremena od posljednje pretrage urina, doktore. I tada su ti nalazi bili na gornjoj granici normale. Javi mi se sutra.

— Ha, brada će mi manje smetati od mlitave muskulature — smijala se.

Kad je otišao, zastala je pred ogledalom i kritički se zagledala u svoj odraz.

Namrštila se i odlučno okrenula leđa zrcalu.

• • •

Nije bilo drugih bakterija osim onih koje su izazivale truljenje. Minora-Bren je izvila obrve u čudu.

— Dakle, čini se da nema ničeg što bi nas spriječilo da iziđemo — zaključio je Yorg.

— Pričekat ćemo da strojevi raščiste teren oko broda i da složimo istraživačku opremu: Silazak ćemo obaviti na prvom stupnju pripravnosti.

— U skafandrima? — zaprepašćeno će Yorg. — Ali, atmosfera je odgovarajuća, gravitacija pogodna, nema opasnih bakterija... Ti, doktore, tražiš li da nosimo i oružje? Čemu to strogo pridržavanje pravila?

— Nećemo žuriti — odlučno će Bren.

Yorg uzdahne nestrpljivo, ali ona mu je već okrenula leđa.

• • •

Strojevima je trebalo sedam dana da raščiste okolinu broda i izravnaju teren. Oprema je bila razvrstana i smještena pod šatore, transmutator montiran i iskušan. Instalirani su snažni reflekori koji su noću obasjavali brod i šatore ispred njega.

— Sutra izlazimo — reče Bren i pogleda Yorga. On slegne ramenima nezainteresirano. — Yorg? Želiš li najprije na obalu ili ćeš, zasad, obići okolinu?

On posuti tren, prelazeći preko očiglednog pokušaja pomirenja s njezine strane. Bren zatvori oči, osluškujući u sebi jačinu boli izazvane njegovim ignoriranjem. Što...? Poznavala ga je. Znala je kako vraća udarce; grubo odgurnuti pruženu ruku nije bilo dovoljno. Ne.

— Yorg? — pogleda ga, nijemo ga preklinjući da ne nastavi, da ne kaže ono što se sprema izreći, bez obzira što to bilo.

— Bio sam noćas vani — reče on.

— Što? — zaviče Bren. »Ovo je gore no što sam mislila da će biti, ovo je...«

— Što kažeš? — ponovi opet.

— Bio sam vani, doktore — istakne on — kao što vidiš, živ sam i zdrav. Nadisao sam se čista zraka i mogu ti reći da ne želim udisati više...

— Ti! Ti! Budalo obična! — Gledala ga je ne vjerujući.

— Hej! Stani! Nisam... Ne boj se. — Yorg zamuca jer je po njezinu napregnutu licu shvatio da je otišao predaleko. — Nisam dugo, nisam baš...

— Nisi? Shvaćaš li ti što si učinio?

Bren je vikala drmajući ga za ramena. »Ne, on ne shvaća što je učinio, meni što je učinio...« Snažno ga je tresla želeći da shvati, da mu se konačno razjasni sva težina njegova postupka. On je uzmicao pred njezinim jarosnim bijesom. Nije shvatio sasvim.

— Pusti ga, Bren — pomirljivo će Aslan. — Neće biti zla.

— A otkud ti to znaš? — Ona stisne oči. — Ti pojma nemaš...

Okrene se Yorgu. — »Kako da te zaštitim, tebe, ludo, slabo stvorenje?«

— Ti si nerazumna budala, Yorg. Ne bojim se ja tebe. Tebi neće biti ništa jer vani nema ničeg što bi tebi štetilo, ali — unese mu se u lice — ti, svojom prljavom kožom punom mikroorganizama, ti si izravno napao onaj život vani!

Drhtavim prstom pokaže na videoekran.

— Čekaj, Bren — Yorg se zbunio — nisam mislio...

— Nisi mislio? Naravno da nisi mislio — podrugljivo mi; odbrusi.

— Vjetar, kiša i sunce učinit će svoje. Bakterije izvan svog normalnog staništa neće biti opasne — reče Aslan.

— Mjesec dana zabrane izlaska — mirno će Bren. Yorg je pogleda zaprepašteno.

— Razumijem — procijedi kroz zube.

• • •

Yorg je ležao s rukama pod glavom, zagledan u strop. Svjetlost se lomila na ogledalu nasuprot ležaju i stvarala mu šare na golim prsima.

Minora-Bren sjedne kraj njega i prstom dodirne šare. On se ne pomakne. Gledao je kako ustaje, skida se i opet mu prilazi. Ona klekne kraj njega i položi glavu na trbuh.

— Nevolja je u tome što si sve manje žena, Bren.

Odmakla se. šutke je ustala i počela se oblačiti okrenuvSi mu leđa.

— Bren?

— Molim? — pročisti grlo.

— Nemoj misliti da se osvećujem zbog tvoje odluke — nesigurno će.

— Neću misliti da se osvećuješ zbog moje odluke. Pogleda ga čvrsto u oči. — Uopće neću o tome razmišljati.

• • •

Dvojica iz ekipe vratila su se s obale i donijeli uzorke vode za detaljniju analiza Nema riba, nema planktona, nema ni drugih životinjskih oblika. Samo alge, rekoše.

— Kao što nema ni ptica — dodao je Yorg. Doimao se umorno i obeshrabreno.

Sjedili su u biblioteci nagnuti nad rezultatima višemjesečnih promatranja.

— Na cijelom planetu ni jedne životinje osim insekata! — prasne Bren.

— Zaboravljaš na onog golemog mekušca na crvenom platou, doktore. I na ostale koji se nalaze na svakih desetak kilometara uokrug.

— Nisam zaboravila. Muči me činjenica da se život nije razvio dalje od insekata i mekušca. Ovo obilje pogodnosti za gotovo sve vrste, a nigdje ni najsitnijeg glodavca, ni ptice. Kako da objasnimo to što nema planktona i riba a toliko je algi?

— Možda nekakva katastrofa? — upadne Yorg.

— Hm, ne zvuči mi baš logično misao o katastrofi koja bi djelovala selektivno. Ne, mora da je nešto drugo, nešto što nam je promaklo, a možda jednostavnije no što se čini. Sutra — podigne oči — Aslane, sutra idemo nas dvoje van, možda nam padne nešto na um.

— Još u skafanderima? — pecne je Yord.

— Da — odsiječe — dok ne budemo sigurni da je sve kako valja!

Sumnjičavo pogleda njegovo zatvoreno lice, ali ne otkri ništa. Usrdno se ponada da nije bio toliko nedisciplinirani da opet iziđe noću. Mogao je, dakako, izigrati sistem za uzbunjivanje koji je, ionako, bio predviđen da reagira ako bi nešto ili netko htio ući, ali izići... Zaista, ne doima li se Yorg malo izmučeno i blijedo? Zagleda se prodorno u njega, ali on izdrža taj pogled, smješkajući se.

• • •

Stajala je na brežuljku, zamišljena.

Saznati bit pojave... Nt mogu. Zašto? Planetogeneza očito slična, a bez posljednje karike u lancu. Razuma nema. Sjeti se što su te učili, Minora-Bren; Svaka sredina ne privilegira inteligenciju, razvoj razuma predstavlja jedno od boljih rješenja, ali ne uvijek i ne za sve svjetove optimalno. Ali, tko govori o razumu? Ovdje nema ni. njegove prethodnice. Lijep je, zaista je lijep ovaj planet... Aslan kaže da je jalov. Nije, nije. Pun je sjemena i rađa. Ne rađa nama slične, pa što?

— Aslane — zavikne u fon — je li ovo tipično?

— Na što misliš, Bren? — dopre do nje Aslanov glas, tik uz uho.

— Na uvjete planetogeneze.

— Yorg bi ti bolje odgovorio na to pitanje, doktore. Ali, govorili smo o tome ranije i složili smo se da jest. Ako srednjost svrstamo u tipičnost, onda je ovdje sve tipično.

»Da. Sunce je žuo i srednje i ni blizu ni daleko. I mjesec je povelik i utječe na plimu i oseku. Sve ima ovaj planet. Što mu nedostaje?'

Brežuljak je bio nizak, blago zakrivljen. Obronci, prekriveni svilenkastom, rijetkom travom, završavali su sitnim biljem, a ovo se, pak, nastavljalo bujnim zelenim grmovima kupolasta oblika. Pažljivo raspoređeno zelenilo...

— Aslane! — uzvikne. — Pogledaj ima li trave u sjeni onog grmlja! Pažljivo raspoređeno zelenilo! A ipak, ne doima se neprirodno. Grmlje se moglo usporediti s uredno potkresanom živicom. Ali to nije — to. Nema ni

traga nečijoj intervenciji.

— Nema ničeg oko grmlja, Bren.

Ona kimne glavom, nastojeći da uobliči spoznaju prije •no što se izgubi iz svijesti.

— Na što ciljaš. Bren?

— Najprije sam pomislila na simbiozu — govorila je brzo da ne prekine nit koju je htjela slijediti — ali ne vidim korist koju bi jednorodno bilje imalo jedno od drugog. Dvije biljke iste vrste ne mogu egzistirati simbiotički. Pogledaj samo! Ovo sitno bilje zrakasto raspoređenog lišća raste jedno uz drugo na mjestima s dovoljno svjetla. Vidiš li? Uočavaš li kako list jedne biljke i ne dotiče drugu? A raširenо je po tlu, na sve strane, jedno blizu drugog. Prilagođeno susjedu. Ključ je u tom redu, Aslane. Ne razumijem taj očiti red. Odnosno, nadam se da ga počinjem shvaćati. Aslane, vraćamo se u brod. Želim da vidim kompletan prikaz svih analiza i promatranja. U biblioteci, za sat vremena.

• • •

Yorg se doimao kao netko tko je pred živčanim slomom.

— Minora-Bren, ovo što ti pokušavaš progurati kao teoriju...

— Ima nečeg u tome, Yorg — zamišljeno će Aslan. — Dakle, Bren, pričaj nam o toj evoluciji bez agresije, kako je ti nazivaš.

— Čini se odveć jednostavnim, zar ne? Slažem se. Ali mislim da se ne varam bar u osnovnoj postavci. Gledajte što smo ustanovili! Uzmimo te insekte! Mnogobrojni, ali ne i raznovrsni. Kreću se samo određenim stazicama između bilja. Hrane se samo trulim, opalim lišćem. Ne diraju bilje.

— Čekaj! A oprašivanje? Ako samo vjetar sudjeluje u oprašivanju, ništa ne objašnjava pravilnost rasporeda bilja. Sjeme bi...

— Ali vjetar ne sudjeluje u oprašivanju! Imamo vrstu insekata koji to čine, hraneći se nektarom i peludom. Samo to. Sve biljke imaju skrivene prašnike. Vjetar ih ne može oprašiti niti razbacati sjeme, tučkovi su skriveni. Specijalizirani insekti, da tako kažem, raznose sjeme.

— I sada ga — nasmije se Yorg — pardon, siju ga.

Bren ga ošine pogledom.

— Nitko ne ugrožava nikog. Shvaćaš li?

— Recimo da shvaćam — upadne Yorg. — Govoriš o harmoniji. Kakvoj harmoniji? Sama sebi svrha? A koliko svrsishodna? Paradoksalno! Raj, a? Kome taj raj? Ni biljojeda nema. Naravno, naravno... Život je maksimalno zaštićen.

— Yorg — nemoćno će Bren — sjeti se onih mekušaca. Sjeti se, zaboga! To su lešinari. On čekaju da im prirodna smrt osigura dovoljno hrane. Nismo li razbijali glavu oko tajanstvenih pohoda insekata tome stvorenju? Vidiš, svi insekti prije uginuća odlaze na crveni plato, serviraju mu svoja tjelešca. Milijuni odlaze na kraju svog vijeka i hrane to stvorenje. Svrha? Nije li ti jasno? Milijuni insekata pune organe za varenje te mase. Mogli bismo ga nazvati... Pročišćivačem, na primjer. Sve je time objašnjeno, i kanal što se grana iza njega. Probavni produkti, razumiješ, kloakom, pa kanalom dalje. Opet nekom hrana. Zelenom. Eto, krug je zatvoren.

— Bren, ali Bren, kakva je to evolucija bez agresije, bez borbe za opstanak?

— Sada si rekao pravu stvar, Aslane. Nema borbe za opstanak. Život nije ni mogao napredovati jer nije ni bio ugrožen. Nije bilo razloga za razvoj. Samo, kad je nestala agresija? Trebalo bi da sam oduševljen tako složenom jednostavnošću kompletnog biološkog ustrojstva, a meni je muka.

— Naša Bren nikad nije zadovoljna — rugao se Yorg — ali ona je dovoljno tvrda i jaka da podnese nezadovoljstvo. Ništa što je logično ne može me slomiti... nije li tako, Bren?

Nitko, mu ne odgovori ništa.

— Idem spavati, umoran sam. Oprosti, Bren, nije to nepoštivanje tvoje naredbe. Zaista se ne osjećam dobro.

Liječnik potvrdi glavom, zabrinuto prateći Yorgov nesiguran hod.

— Već nekoliko dana je takav na trenutke — objasni.

• • •

»Dođeš i staneš nogom na travu, ali, do đavola, negdje moraš staviti tu nogu, zar ne? Iza tvojih strojeva, iza tebe ostaje trag iskidane i pregažene zelene populacije. Insekti navale. Odjednom više hrane no što je uobičajeno. Je li to promjena uvjeta, Minora-Bren, agresija? Dakako, to je gruba promjena uvjeta. Direktna agresija kakvu ovaj planet ne pamti od početka evolucije. Imaš najbolje namjere. Zaista ti je stalo. Ali ne možeš postati bestjelesan da ne bi naškodio ovom svijetu. Već jesi oskrnavio, unio nered, zbrku, kaos. Donio svoje klice, sve je to suvišno i otrovno... On bi morao negdje imati ugrađen mehanizam obrane. Zar nikad nije bio slično ugrožen? Zar se neće znati obraniti? Ah, evolucija... kako je mogla predvidjeti? Da je čovjeku bilo potrebno da leti, izrasla bi mu krila. Ali nije mu priroda dala krila, ni za svaki slučaj. Nema toga: za svaki slučaj.«

— Znaš li što je ironično u svemu tome, Bren? — prene je Aslanov glas. — Raj postoji da bi se u njemu uživalo, inače nije ni potrebno da postoji. Ovdje smo nedostajali samo mi, kao svjedoci ljepote, da bismo dali smisao planetu. Ali mi svojom prisutnošću remetimo ustaljen red. Uništavamo raj.

— Da. Proces, kakav bio da bio, počeo je. Ljutiš me kad govoriš o smislu. Kome je potreban smisao?

— Proces je počeo. Na koju će stranu krenuti, možemo samo nagađati. Svakako nećemo biti svjedoci promjena. Bren, misliš li da je lanac evolucije opet uspostavljen?

— Sigurno je uspostavljen. Insekti se već ne snalaze — Aslana nastavi monogol. — Trajat će to tisućama i tisućama godina.

— Ljutiš me, Aslane. Igraš se boga, uživaš zbog našeg utjecaja, uživaš u ulozi konstruktora, makar nehotičnog...

— Imamo i drugu soluciju: ugnijezditi se ovdje, podići naselja, saditi naše biljke, gajiti naše životinje, dovući tehnologiju. Ali što? Bitno mijenjamo uvjete u biosferi, remetimo odnos elemenata. Tko zna kakav bi pakao nastao i za nas i za život na ovom tlu? Odveć riskantno. A proces je već počeo.

»Mrzim te kad tako hladno govoriš. Sve se okrenulo; za nekog preobilje, za drugog uništenje. Smrtnost i selektivni pritisak istovremeno privilegirat će nove oblike. Pojavit će se mutanti jer ova bezbrižna stvorenja nemaju u svojim genima nasljednu informaciju koja je selekcionirana tisućama

prethodnih pokoljenja. Ova stvorenja znaju samo za ustaljene, ritmičke promjene, za dan i noć, godišnja doba. Ovom planetu smrt je oduvijek bila samo prelazak iz jednog oblika postojanja u drugi. A sad... Nema ptica, nema riba, nema kralješnjaka uopće. Na ovom tlu nijedan oblik života nema prirodnog neprijatelja. Zamišljam krug: biljke, insekti koji se hrane peludom i nektarom i oprašuju ih, insekti što se hrane trulim, opalim lišćem, insekti koji služe kao hrana onom golemom mekušcu, mekušac što svojim obilnim izmetom gnoji tlo da bi biljke opet rasle, da bi ih insekti oprašivali... I ništa više na tom tlu, u tom tlu i nad tim tlom. A more pusto, iako vrvi od algi, zelenih algi koje proizvode tako mnogo kisika. I bakterije samo aerobne, troše taj kisik, samo pospješuju trulenje mrtvih organizama. More algi, more zelenog na kopnu. A sad... Mi smo učiniili nešto, nehotice. Našim strojevima, radijacijama, produktima... Evolucija mora računati s tim faktorom promjene.

Vratit ćemo se. Naši potomci moći će vidjeti rezultat. A planet? Zar zaista nigdje nema usađen mehanizam obrane?«

• • •

Prevarili smo se. Prevarili smo se i izgubili smo Yorga.

Negdje u tome zraku, u tome bilju, na tome tlu, postoji adaptogen, karika koju je evolucija ugnijezdila u gene i koja izaziva mutaciju do korisnosti općoj simbiozi.

Izgubili smo Yorga. Planet ga je doslovno upio u sebe. On se mijenjao. Puls mu je slabio, teško se kretao. Opća adinamija, kaže liječnik.

Liječnik kaže... Liječnik kaže da mu je analiza stanica otkrila nevjerojatne stvari — degeneraciju u korijenu, kidanje lanca DNK-a i prestrojavanje nukleotida. Yorg je umirao. Da je pred sobom imao vrijeme potrebno generacijama i generacijama, možda bi se samo promijenio. Ovako... On umire.

Liječnik nije znao kako ni zašto. Jaukao je povremeno i hvatao se za glavu kad bismo ga nešto upitali. Nije volio đa ga išta pitamo.

Pitali smo liječnika pati li Yorg?

— Odakle bih znao? — vikao je. — Ne čini se kao da pati. Ono što vidimo, to je samo ljuštura. Kako to funkcionira tako promijenjeno, a da se još nije raspalo, e to ne znam Metabolizam je smanjen i... sasvim drukčiji.

To ga ubija, eto, ali ga ne mijenja izvana, zasad. Zašto? Ne znam. Ništa što ja znam ne objašnjava bit procesa. Yorg više ne govori.

Yorg nije govorio i teško se kretao. Ali je uspio dvaput pobjeći van gdje ga je nešto neodoljvo vuklo. Prije drugog bijega mrmljao je nešto o lišću, o tome kako neće da ga boli... Pitali smo se je li to isto lišće koje insekti nose sobom kad pohode mekušca na crvenom platou. Bilo je to isto lišće.

— Pretpostavljam da neka suptancija u tome lišću ublažava bol ili je čak sasvim eliminira — rekao je liječnik.

Sve samoubojice drogiraju se time, zaključili smo.

Liječnik je odbio da pokuša izolirati tu supstanciju jer bi to zahtijevalo mnogo pokusa sa zamorcima. I mnogo vremena. A vrijeme, to je bilo ono što je Yorgu izmicalo, nezaustavljivo otjecalo nekamo.

— Trebalo bi da budemo zahvalni što takva droga uopće postoji — rekao je liječnik.

• • •

Da budemo zahvalni...

— Ja sam sve — samo ne i zahvalna.

Kako reagira organizam na strano tijelo, rak? Pokušava ga izolirati, uništiti, oslabiti ili promijeniti dok ne bude bezopasan. To je planet učinio oduzevši nam Yorga. Mi smo ga ranili, on se branio.

Mislim, suviše mislim, izludjet ću od tih misli...

Mislim kako smo morali Yorga iznijeti, sasvim je...

Povraćat ću.

Ostavili smo ga jer tamo pripada. On je, valjda, našao sebi mjesto u Univerzumu, tješim se. Lažem, grubo i ogavno lažem.

Kažem Aslanu da žrtvujemo Yorga jer smo planetu dužni iskupljenje zbog naše greške. Bulaznim očito.

— Nedopustavo je tako govoriti, Bren. Kakav on dug planetu vraća? Krivnja? Tu se ne postavlja pitanje krivice — strogo će on.

Razumijem ga i njegove riječi blagotvorno djeluju na mene, ali nisam ih u stanju sasvim prihvatiti.

— Kao što se ne postavlja pitanje o osvetoljubivosti planeta — nastavi. — Mi smo svi učili univerzalnu galaktičku etiku, svi smo odgojeni u tome duhu. Priznat ćeš da je gotovo nemoguće odrediti najbolji način vladanja u susretu s drugom inteligencijom na temelju samog promatranja, pa čak i tada kada imaš model stvoren prijašnjim iskustvima. A ovdje nije riječ o civilizaciji, čak ni o životinjskoj vrsti koju bismo trebali zaštititi, poštedjeti ili samo ostaviti na miru: Ovdje smo se suočili s kompletnim živim svijetom čiji nam razvitak i osobine nisu bili sasvim jasni, pa nam je promakla sva složenost biološkog ustrojstva. Krivica se svodi na samu našu prisutnost, a da nismo bili prisutni ne bismo ni saznali kako djelujemo na ovaj svijet. I on na nas, dakako.

— Mislim na Yorga, mislim toliko da ludim, Aslane. On nije mogao više birati, to mi je jasno, on...

— I ja neprestano mislim, Minora-Bren. Mislim više no ikad. Siguran sam u jednu stvar — progres uvijek zahtijeva nekakve žrtve, a ovaj planet će nastaviti rasti ondje gdje je jednom stao. Možda čak i do inteligencije. Zar tebe nisu učili praštanju, Bren?

• • •

Ne, Aslane, ne. Nisu me učili. Čak ako i pretpostavim da greška može biti ispravljena, što je nemoguće jer lanac događaja se nezaustavljivo nastavlja otkad smo mu dodali kariku koja je nedostajala, čak i da povjerujem da će nešto dobro izići iz svega toga, pitam se, neprestano se pitam ne nalazeći odgovor...

Tko je taj koji se usuđuje uzeti sebi za pravo da određuje što je za jedan svijet dobro, a što nije?

Tko, Aslane?

Ron Goulart:

Amnesty

Preveo Aleksandar Gvoić

Pomilovanje

Robot otrese glavom. Tu kretnju učinila je bijela nakaza u sjenci iznaći male postelje.

— Bojim se da više nema nade — reče, a otvor za usta zatitra. Metalni mu se prsti odvoje od ručnog zgloba djevojčice.

Nat Sellek stajao je na drugoj strani zamračene dječje spavaonice.

— Ne vjerujem ti.

— Nema nade — ponovi robot-medicinar, i doda: — Radi se samo još o minutama.

Vani, iza zastrtih prozora, bilo je žarko poslijepodne. Blistavi Pacifik zasljepljivao je oči, a vreli pijesak pekao gole tabane. No, u sobi je Sellek drhtao ne mičući se s mjesta.

— Ona neće... ne smije umrijeti! — prošapće.

— Pomirite se s neumitnom sudbinom. No možete bar pokušati — posavjetuje ga bijeli robot svojim krештavim drhtavim glasom.

Djevojčica svijetložute kose i upaiih obraza malo se pomakne i zaječi:

— Tatice! — Glas je bio slabašan i dalek. Zatvorenih očiju ona ponovi: — Ta-ti-ce!

Sellek zagrize donju usnu. Potom teško uzdahne.

— Dobro, dobro! — obratio se robotu, i pređe teturajući prema njemu. Tada plane: — Proklet bio! Gubi se od nje!

Djevojčica podigne mršavu ruku i opet tiho zaječi:

— Ta-ti-ce!

— Sve će biti dobro, moja Mary Liz — (Sellek progovori drhtavim glasom i klekne do male postelje. Tek su ti četiri godine, i ti ćeš ozdraviti — doda on i uhvati je nježno za ruku. Prstići su bili hladni i vlažni.

— Nije pametno zavaravati je lažnom nadom — oprezno ga upozori robot. — Radije pripremite djevojčicu za...

— Umukni, đavo te odnio! Umukni!

— Galameći ovako pred djetetom...

— Bježi odavde! Gubi se! — Sellek ispusti djetinju ruku, ustane i s oba dlana, uprta u bijele, emajlirane grudi, odgurne robota: — Jesi li me čuo? Odlazi odavde!

— Ta-ti-ce! — Glasić je sada bio još udaljeniji. Sellek ponovno klekne i uhvati hladnu ručicu.

— Ja sam tu, Mary Liz. Ne boj se, ozdravit ćeš. Četiri godine premalo je za jedan život. Učinit ćemo sve...

Ručica ispadne iz njegove šake, te mu se učini da i dijeta tone nekamo duboko, duboko...

— Sve je završeno — oglasi se robot.

— Nije, ne vjerujem! Ona nije mrtva!

Djevojčica je bila mirna. Malena i potpuno mirna.

Sellek se suzdržao svom snagom, ali tada ipak zaplače.

— Mary Liz — reče mrtvome djetetu — ti si bila jedino... ah, ne možeš samo ovako...

Tada se opet začuo smijeh.

Bio je to onaj njemu već dobro poznat smijeh, nazalan i hrapav. Ispunio je zamračenu spavaonicu, odjekivao od zidova, a rubovi pokućstva i stvari počeli su se rasplinjavati. Zidovi sobe, zastrti prozori s mutnim pogledom na žutu obalu i blještući ocean, sve je to počelo otjecati u daljinu. Posljednja od svega otekla je postelja s tijelom njegove umrle kćeri.

Sve je to pratila bol.

Žice su bile iskopčane i odvojene.

• • •

Nema sjena, nema prozora. Oko njega su opet glatki metalni zidovi njegove ćelije.

Smijeh je još neko vrijeme odzvanjao, a potom se polagano, utišao.

— Ovaj put si uistinu radio — reče Hernandez, dok su se posljednji zvuči cerenja gubili s njegovih tankih i tamnih usana, —Jesi li bio na koljenima? Plakao si, a suze su ti tekle potocima. Upravo čaroban prizor: »Ne, ne, ona ne smije umrijeti.. mala moja kćerkica«! Dakle, bio si zbilja sjajan, Sellek! — Smijao se još koji trenutak ljuljajući se u svom svjetlucavu stolcu.

— To... nije bila stvarnost — zamuckujući reče Sellek i sjedne na drugi stolac što se nalazio u ćeliji. — Ali, bio sam skoro uvjeren da je ono bila stvarnost, a kad me je onako oslovila...

— Možda je bilo čak i stvarnije nego što misliš — primijeti Hernandez.

— Što želiš time reći?

Hernandez izvadi električnu pisaljku iz gornjega džepa svoje sive tunike i upita:

— Sellek, jesi li pripravan da malo porazgovaramo?

— Mary Liz nije uistinu bolesna, je li tako? — Sellek će radoznalo, i prvi put otkako je završen pokus pogleda crnu, glomaznu spravu što je još zujala, i na koju je maločas bio spojen. Žice su sad visile poput kakvih crijeva.

— Ona nije bolesna, zar ne? — ponovo upita.

— Jest. Ona umire od rijetke i neizlječive bolesti — odgovori Hernandez hladno.

— Ti, kučkin sine! — Sellek ustane sa stolca i baci se prema sugovorniku.

Hernandez munjevito zamahne palicom za obranu od napada.

Udarac odbaci Selleka ponovo na stolac. Otresajući glavom, on uzvikne:

— Ona nije bolesna! Ti me samo...

— Mučim te? — Hernandez prasne u smijeh. — Pa naravno! Taj je anđelak zapravo u izvanredno dobrome zdravstvenom stanju. Baš kakvu si je prošli put zatekao. Kada je to, zapravo, bilo, Sellek?

Sellek dlanom protrlja potiljak na mjestu gdje je bio spojen sa žicama.

— Prije šest mjeseci — odgovori naposljetku.

— Zbilja? Dijete je izvanredno uznapredovalo. U svoje četiri i pol godine ona je već u Drugom stupnju. Inteligenciju je naslijedila od tebe, ali...

— Dobro, u redu. Ne znam koliko je trajalo. Držao si me ovješenog gore za tu prokletu spravu... Koliko sam dugo visio evaj put?

— Jedan sat.

— Zar samo toliko?

— Zapravo šest sati.

— Ah, nije bilo toliko, iako mi se činilo da je trajalo punih sedam dana.

— Pa, bilo je, bilo — potvrdi Hernandez, a zatim doda:

— Zapravo, čak puna dva tjedna. A sada, hoćeš li napokon reći sva imena?

— Neću ti odati nijedno ime! — odbije Sellek.

— Hoćeš, hoćeš, odat ćeš ti, prije ili kasnije. Kada te uključimo u Simulator života opet u trajanju od nekoliko tjedana, ili u najgorem slučaju nekoliko mjeseci, odat ćeš nam sva imena i sve priznati. Past ćeš na koljena, plakat ćeš, preklinjat ćeš me da ti dopustim reći koliko vas ima u ilegalnoj organizaciji. Eto, toliko ćeš postati krotak!

— Nikada ti neću bilo što odati! — Sellek ustane, a noge su mu još podrhtavale. — Možeš primjeniti kakvo god želiš mučenje kojim se obilato služi policija odana Zvjezdanim državama.

— Dobro, Sellek. Nastavit ćemo sa Simulatorom života —hladnokrvno će Hernandez, kuckajući pisaljkom po svojim sjekutićima. — Kad smo te prije četiri godine doveli prvi put ovamo...

— Nisu prošle četiri godine. Bilo je to prije šest mjeseci! — Ljutito ga ispravi Sellek.

— Kad smo te prvi put doveli zbog izdaje Republike Zvjezdanih država, Sellek, otkrili smo tvoja razna nedjela— nastavi Hernandez smireno. — Ti si tvrdoglav i vrlo domišljat. A rekao bih, da čovjek koji radi na zadacima kao što su tvoji, mora biti inteligentan. Ti si svestrano nadaren; imaš izvanredno pamćenje, pa dokument koji vidiš i pročitaš, pamtiš zasvagda. Međutim, i vrlo si otporan, pa se fizičkim mučenjem ne postiže gotovo nikakav uspjeh. Saznali smo i to, da te je tvoja protudržavna družba, na našu žalost, cijepila protiv djelovanja sredstava koja čovjeka potiču da govori istinu. Tako nam je preostao samo jedan način da te slomimo.

Sellek kriomice baci kratak pogled prema crnom Simulatoru. Bio je visok skoro kao on. Tada mu se približi i udari ga nogom u jedan od kotača.

— Nikad nećeš izvući iz mene imena članova naše družbe.

— Mi ih već ionako imamo, i samo želimo da to potvrdiš.

— Ne, vi ne znate ta imena. Inače ih ne biste tražili od mene...

— Zar ne bismo? — posprdno će Hernandez. — Takvi poput tebe, Sellek, što kuju zavjeru protiv zakonite vlade ne završuju...

— Bonnerova vladavina uopće nije zakonita. On je došao na vlast pomoću...

— Nemam vremena da raspravljam o tome. — Hernandez ustane. — Radije sjedni na taj stolac i reci mi sva imena ortaka. Halliburton je jedan od njih, zar ne?

— On je samo moj ortak u običnim trgovačkim poslovima. Eto, to je on. Imamo trgovinu video-uređajima.

— Nemate više takvu trgovinu, Sellek. Propala je prije nekoliko godina.

— Prije šest mjeseci! — vikne on, i korakne prema Hernanđezu. — Ja sam ovdje tek šest mjeseci.

Hernandez podigne palicu za obranu i ustraje na svojoj tvrdnji:

— Ti si ovdje čak petu godinu. A sad mirno sjedi i reci mi ta imena.

— Neću.

Hernandez se nasmije, ali mu i zaprijeti:

— Zar ti dosad nije bilo dosta muke? Gledajući kako ti umire dijete, mislio si da ne postoji ništa gore od toga?

— Ipak ti neću odati imena — tvrdoglavo će Sellek. — Možda će Bonnerova vlast propasti, i ja ću tada izići odavde.

— Bonner već tri godine nije na vlasti, a ti si još ovdje.

— Tu sam tek šest prokletih mjeseci — uzvrati Sellek stisnutih vilica.

— Dakle, stvari postaju sve gore. Ti ćeš sada doživljavati vrlo teške dane, i vjerovat ćeš da se to sve uistinu zbiva. Vidjet ćeš kako svi tvoji dragi umiru, a umirat će groznom smrću. Simulator možemo programirati na još strasnije doživljaje i prizore. A svaki će tvoj djelić, i kosti, i krv, i mozak vjerovati svakog trenutka da je to sve stvarnost. Omamit ćemo te, spojiti na Simulator života na kojem ćeš visjeti, i nikad nećeš znati da to što doživljavaš zapravo nije stvaran život. Trpjet ćeš velike boli... tjelesne i duševne, imat ćeš svakojake teškoće, proživijavat ćeš više straha nego što je dosad itko propatio. Umirat ćeš, oporavljat ćeš se, da bi naposljetku umro od najgore vrste raka. Vidjet ćeš Halliburtona rastrganog u komade prilikom sudara svemirskih letjelica. Potom ćeš...

— Nikada ti neću bilo što odati, Kernandezu! Pošto je propao Bonner, propast ćeš i ti.

— Izvući ću od tebe baš sve što budem htio — Hernandez se nadu to osmijehne.

• • •

U ćeliji se iznenada pojavi nekakav novi čovjek. Osmjehivao se, i ostavljao neobičan dojam. Kao da ne spada među ove sive zatvorske zidine.

— Sve je završeno, Sellek — reče, ispruživši ruku na pozdrav. — Ti si slobodan.

Sellek se uštrcavao. Mnoge dosadašnje scene navodnog, simuliranog života počinjale su na sličan način.

— Tko si ti? — upita neznanca.

— Ja sam Mack Daniels. Član sam Privremene policijske komisije. Bonner je zbačen s vlasti, a sad se osniva nova državna uprava. Bit će izabran i novi poglavar države. U međuvremenu je naša komisija donijela odluku o pomilovanju svih političkih zatvorenika. Hajde kreni kući.

Nije bilo druge nego da povjeruje u ono što je sad čuo. Pa, bilo je već i vrijeme da se sve to okonča.

Kad ga jednom uključe u ovu prokletu spravu i spoje ga s toliko žica, tada mora odbaciti svaku nadu. Morao je sve dok je tu bio Hernandez. Ali njega više nema...

— To je lijepa vijest — reče Sellek s umjerenim oduševljenjem.

— Proživljavao si teške trenutke — reče mu Daniels. — Znamo što su radili s tobom. Istrajati ovako sedam mjeseci može samo vrlo hrabar čovjek.

— Eto, imao sam pravo. Ovdje sam boravio samo šest ih sedam mjeseci. Hernandez me pokušavao uvjeriti da ovo traje već nekoliko godina.

— Hernandez je mrtav — reče Daniels, i izvede ga u hodnik.

Ovo je zvučalo utješno. Čak ako je ovo samo jedan dio nove obmane. Simulator života je ugrađen sada u njegovu glavu.

— Što je s mojom obitelji? — upita.

— Svi su dobro. — Odvest ću te k njima. Uspjeli smo dobiti natrag tvoju kuću na obali, koju su ti bili oduzeli.

— Zar su je oduzeli?

— Bonnerovi su je ljudi zaposjeli odmah pošto si bio uhapšen i bačen u zatvor. Tvoja supruga i kći živjele su kod njezine majke u predjelu Glendale.

— Dakle, moja kćerkica, Mary Liz, nije bolesna?

— Ona uopće ne izgleda tako. Uostalom, za nekoliko minuta ćeš je i sam vidjeti.

Daniels otvori vrata na izlazu iz zatvora, a sunčana ih svjetlost obasja.

Sellek ustukne. Toliki ga iznenadni sjaj pogodi poput udarca vjetra. Zrak je bio sasvim drukčiji od onoga što su, nakon filtriranja, cijevima dovodili u njegovu ćeliju. Zar sada Hernandez pokušava nešto novo? Simulator dosad nikada nije dočaravao nešto ovako ugodno.

— Vanjski je svijet još tu! — uzdahne Sellek.

— Bonner je izgubio vlast uz vrlo malo krvi i nasilja — primijeti Daniels, i povede Selleka do desetorokatnice u koju su se morali uspeti. — Uzgred rečeno, pozdravlja te Jake Ramoz. On također radi u Policijskoj komisiji.

— Tko? — iznenadi se Sellek i zastane.

— Jake Ramoz! — Ponovi Daniels, i doda: — On je bio u tvojoj jedinici, je li tako?

Kako su saznali za njega? Sellek nije znao što da pomisli. Hernandez još nikad nije utrpavao Jakea Ramoza u dosadašnje obmane. On je jedini mogao odati što zna o Selleku i njegovoj djelatnosti. Pa, što se to dogodilo?

— Da, da... nas smo dvojica bili prijatelji — promuca on.

Daniels ga dovede do pristajališta za letjelice što se nalazilo na ravnome krovu zgrade.

— Malo ćemo te provozati kako bi se razbistrio poslije onoga što si sve pretrpio. Inače, znamo da im nisi ništa odao.

— Ne, nisam — potvrdi Sellek i baci pogled unatrag na pedesetorokatnicu Gradske policije, što se u ovo toplo popodne uzdizala prema bistrom plavom nebu.

Znao je... bio je sasvim siguran u to, da oni nisu mogli saznati što je mislio ili rekao dok je visio pripojen uz Simulator. Izuzev, ako nije štogod izbrbljao glasno. Znači, sad može razgovarati o Jakeu Ramozu...

— Hajde uđi — ponovi Daniels, i Sellek se popne u letjelicu skrletnocrvene boje.

Nakon pola sata doletjeli su do obale.

— Eno ih, čekaju te — reče Daniels.

Sellek pogleda kroz prozor i ugleda svoju ženu i kćerkicu. Stajale su na sitnome, žutom pijesku, a pogledi su im bili uprti prema nebu. Katharina je bila vrlo mirna. Stajala je tako na mjestu s prekriženim rukama. Mary Liz, zlaćane i lepršave kosice, počela je skakutati kao uvijek kad je bila uzbuđena.

Nadao se da se ovo neće sad završiti... da će potrajati... pogledi nježno po licu.

• • •

Kraj širokoga jednokrilnog prozora stajala je bosa, nježna djevojka i gledala u taninu noć.

— Bit će da se ovo jednom prije već dogodilo — primijeti ona.

Sellek je sjedio na rubu okrugloga lebdećeg kreveta. Zvijezde i polumjesec titrali su i sjali odozgo na kupolu Albertine spavaonice.

— Ovo se događa baš sada — ispravi je on.

— Dobro. Tada moramo to prihvatiti.

Poštanska raketa prohuji kroz mrak iznad kupole. Sellek je sad bio na slobodi već oko mjesec dana. To je mnogo duže od svakog dosadašnjeg obmanjivanja uz pomoć Simulatora. Zbivanja teku sasvim ugodno i povoljno. Ni traga onome što je bio rekao Hernandez i čime mu je prijetio.

Promatrajući Albertu bio je vrlo zadovoljan. Ona je... nešto posebno! Osjećao se zadovoljnim i one prve godine kad je još trgovao video-uređajima... one godine prije no što je uhapšen i odveden od kuće. Uz Albertu nema nervoze ni napetosti kao uz Katharinu, koja je postala još gora otkako je pušten na slobodu. On voli svoju Mary Liz, ali...

Možda će sve poći kako treba. Čim on i Halliburton obnove svoj prijašnji posao, i podignu ga na razinu na kojoj je bio, poduzet će sve što je potrebno za raskid braka s Katharinom. Nastojat će se izboriti da Mary Liz dodijele njemu.

— Zašto mi ovaj put dopuštaju da se tako dugo ugodno osjećam?

— Što kažeš? — Alberta se okrene k njemu.

— Ništa, ništa, samo sam glasno... — On položi ruku na njezina glatka,

topla leđa.

Sellek se ubrzo opet zamisli. Pitao se, kako su saznali za ostale članove organizacije? Nije se radilo samo o Jakeu Ramozu. Otkako se nalazi na slobodi, vidio je i mnoge druge. S nekima je bio i na večeri. Razgovarali su o tome kakvo je stanje bilo u državi prije Bonnerova odlaska s vlasti. Gdje li je Hernandez saznao imena? Nebesa, zar je već nakon hapšenja i za svih onih mučenja znao sva imena? Zar su njega, Selleka, podvrgnuli torturi jedno radi toga da bi nasmijavao i zabavljao Gradsku policiju? Zar je morao prolaziti kroz sve one strašne događaje u opsjenarskome, tobožnjem životu u koji su ga odvlačili pomoću Simulatora života? Zar je morao, između ostalog, proživljavati tobožnju smrt svoja kćerkice? I, čemu sve to?

— Ne možeš zaboraviti, zar ne? — upita ga Alberta i pogladi nježno po licu.

— Ne, još ne mogu!

• • •

Na obali je bio sumrak i vladala je tišina. Njegova niska, bijela kuća s plavim prugama, doimala se kao da plovi iznad pijeska. Sellek iskoči iz vozila i uputi se prema sporednim vratima. Osmjehivao se, očekujući dragi susret s malom Mary Liz. Ona bi obično istrčala u njegov zagrljaj, ili bi ga čvrsto obujmila oko nogu, gledajući ga odozdo blistavim očima. Oh, za ime svijeta, već su prošla dva mjeseca! Predugo za to prokleto obmanjivanje da je slobodan.

Kćerkica se nije pojavila. Sellek namršteno bane u kuću.

— Katharino! — poviče — gdje je ono moje maleno zlato?

— Kod moje je majke — odgovori žena s vrata što vode u blagovaonicu. Bila je blijeda i stajala je prekriženih ruku.

— Je li joj dobro? Je li zdrava?

— Željela bih razgovarati s tobom.

Sellek je zaobiđe i ode prema dnevnom boravku. S rukama u džepovima ubrzo se vrati prema svojoj ženi. Tu zastane i zagleda se kroz prozor u nebo što se smračivalo. Galebovi, koji su poprimili također tamnu boju, letjeli su nisko nad površinom mora

— Već smo dovoljno razgovarali o mojoj odluci da raskinemo brak. Mary Liz nije nikakva zapreka takvoj odluci. Odoh sada po nju k tvojoj majci.

— Najprije poslušaj što ću ti reći.

— Hajde reci. Zar te nešto smeta u tome?

— I te kako me smeta. Ne želim da me odbaciš zbog jedne . Alberte! — žena će odlučno.

— Dakle, znaš da se radi o njoj? — Sellek je i dalje promarao smrkavanje. I nebo i more sve su više tonuli u mrak

— Jest, znam da je to ona

— Pa, nije ni bilo teško pogoditi. Ja sam već umoran od toga. Želim da se već okonča.

— Jako si se promijenio otkako su te... odveli odavde.

— Ne, Katharino, taj me osjećaj već odavno prati.

— Ne mislim đa je tako, a to ne misli ni Ross Halliburton.

— Ah, što on ima s time, do vraga?

— Ross se slaže sa mnom đa nisi onaj koji si bio prije zatvora.

— Istina je, nisam više onakav. Sad sam sretnija. Sretan sam s Albertom, sretniji no što sam ikad bio s tobom. — On priđe bliže Katharini. — Otići ću po malu Mary Laz, i potom...

— Ne, ti je nećeš odvesti. A nikad nećeš dobiti ni Albertu — Katharina mu odvrati spuštenim glasom koji je zvučao odlučnije nego vika.

— Ovakve riječi ne vode nikamo...

— Po izlasku na slobodu trebalo ti je pružiti pomoć — prekine ga ona, i doda: — Mislim, pomoć... liječničku.

— Činjenica da te ne volim nije znak nikakve bolesti.

— Tih znakova ima već podosta. Ja sam o tome mnogo razgovarala s Rossom, i došli smo do pravog zaključka. Molim te, pokušaj to shvatiti. Držim đa bi te trebalo smjestiti u odgovarajuću ustanovu. Ondje gdje ti se

može pružiti potrebna pomoć.

— Nel Ne želim da me itko više smješta između ikakvih zidova. Nikada više!

— Ali, ono što su radili s tobom, i kakve su sve neljudske metode upotrebljavali ostavilo je traga. Ti zacijelo nisi kadar vjerovati ni shvatiti kakve su to posljedice...

— Ne, Katharino! — On joj položi ruke na slabaška ramena. — Ti ćeš mi prepustiti našu Mary Liz, i pristat ćeš na rastavu.

— To nikako! — uzvikne Katharina, a njegovi se prsti nađoše oko njezina vrata i počnu ga stezati.

Glas joj je umuknuo, i čulo se samo kratko krkljanje. Nakon nekoliko trenutaka Sellek je pusti, ali Katharina poče padati.

Najprije se dočeka na koljena, zatim na laktove, pa na lijevi bok, da bi se naposljetku ispružila po tlu. Bila je mrtva. Nije morao provjeravati.

Sellek se udalji natraške i zagleda u nepomično tijelo što je ležalo pred njim.

— Oh, strahote! — Strese se od hladnoće. — Ovaj je put to ipak bila stvarnost! Sve je zaista stvarnost, a ja sam mislio... Oo, mene nesretnika! Sad ću izgubiti i Mary Liz i Albertu! Oh, ja ću sad...

Tada mu do ušiju dopre smijeh. Onaj tako poznati smijeh, hrapav i nazalan. Poput noža zario se u opsjenu koja se lagano gubila.

• • •

Bonnerova tiranija srušena je desetak dana poslije toga. Došli su da oslobode Selleka, rekavši mu da je proglašeno opće pomilovanje. Govorili su mu kako će odsada krenuti sve nabolje...

Sellek im nikad više nije povjerovao.

Objavljeno prema dogovoru s GPA München

Branko Pihač:

Na Leidosu

Dok je čekao đa bude primljen u ministarstvu vanjskih poslova Leidonije, dr Akantrus nervozno je hodao gore-dolje širokim hodnikom palače i promatrao raskošne reljefe na Trnovima stupova i lukovima koji su nadsvođavali mnogobrojne prolaze, udubljenja s kipovima i prozore s kojih se pružao veličanstven pogled na brižljivo njegovane vrtove Sto su okruživali palaču.

Usprkos tome što je putovanje na Leidos proteklo u redu i bilo u skladu s vrhunskim standardima za intergalaktički transport Zemaljske Unije, osjećao se umorno i iscrpljeno. Jedva je čekao da se obave službene formalnosti oko predaje akreditiva, kako bi se mogao u miru opustiti u svojoj rezidenciji i predati se lagodnom životu ambasadora Zemaljske Unije na planetu na kojem se takva dužnost mogla samo poželjeti.

Jer, koliko je mogao razabrati iz zraka (a to je samo potvrđivalo ono što je ranije znao o Leidosu), sve je na tom planetu bilo podređeno provodu, sreći i zadovoljstvu njegovih stanovnika. A pošto su oni po psiho-fizičkim karakteristikama bili posve jednaki ljudskim bićima, nisu postojale nikakve ozbiljnije prepreke da i on uživa u svim pogodnostima koje je nudio Leidos. Nasmiješio se pri pomisli kako li mu sada zavide članovi diplomatskog zbora Zemaljske Unije na ovakvom zadatku. Sada su pred njim četiri godine nepomućena uživanja, a jedini će mu zadatak ubrzo biti da odvoji dva-tri sata na dan za pisanje uobičajenih izvještaja i protokolarnih formalnosti.

Slučajni pogled na vlastitu crnu aktovku izazvao je iznenadnu slutnju i on se načas zamisli.

»Ambasador Svensson tražio je premještaj prije vremena«, pomisli. »Koliko znam, iz zdravstvenih razloga. A ni onaj prije njega nije ovdje ostao dugo. I radije je otišao na Fregas VII, onaj kojim stalno tutnje vulkanske erupcije, pušu otrovni vjetrovi i...«

Nasmijao se. Kako ljudi ne znaju cijeniti ono što imaju! Kad kojim slučajem dobiju ono o čemu su nekad samo sanjah, prestaju to cijeniti i čine kojekakve gluposti koje ih staju skupo.

Dr Akantrus smatrao je da se razumije u ljude.

— Svatko dobije onoliko koliko zaslužuje — primijeti za sebe. — U krajnjoj liniji, onoliko koliko vrijedi.

Posljednja misao ispunila ga je osjećajem nadmoći, a i prezirom prema onima koji nisu bili sposobni da uživaju u iznenadnim prednostima Leidosa, i tu dr Akantrus prvi put čvrsto odluči da će biti dostojan obilja na Leidosu i svega onoga što bude posjedovao u skoroj budućnosti.

Misli mu je prekinuo tihi šum teških dvokrilnih vrata koja su se otvorila i propustila ga u raskošno uređeno predvorje. Vratio se do stolića, pokupio aktovku i brzo krenuo sagom prema unutrašnjosti prostorije. Na sve strane odvajali su se od nje bogato ukrašeni hodnici i kitnjasta stepeništa, no svaki znak pitanja preduhitri mu mala blješteća strelica koja se iznenada stvori pred njim i uputi ga prema jednom od hodnika. Predvorje je bilo pusto, ali položaj svijetleće strelice što mu se uvijek nalazila na otprilike metar iznad glave jasno je ukazivao na to da se njegovo kretanje prati, a pravilno pulsiranje strelice moglo se protumačiti i kao poticaj da je slijedi bez zastajkivanja. Dovevši ga pred željezna vrata, strelica se ugasi; vrata se otvore i dr Akantrus uđe u prostranu dvoranu iz čije se dubine odmah javi susretljiv i ugodan glas. Jedan čovjek ustao je od masivnog kristalnog stola i prišao mu pružajući ruku.

— Seert Fan Vaan — predstavi se. — Trenutno sam zadužen za uspostavljanje kontakata s predstavnicima drugih planeta. A vi ste Kirgond s Gavana III, zar ne? Vrlo mi je drago, samo vi sjednite! — ljubazno ponudi Fan Vaan i dr Akantrus sa nakašlja.

— Doktor Kamil Arnoldo Akantrus, opunomoćeni ambasador Zemaljske Unije na Leidosu — reče, učtivo se nasmiješi i pokaže na aktovku s akreditivima.

— Ah. da? — zastane Fan Vaan i pogleda na zidni sat. — Jest, imate pravo, tek je deset i trideset. Meni je vrlo neugodno, ali ovo i nije moj posao, a i ambasadori nekih planeta neprestano nam se izmjenjuju. No, eto, i vi ste nam stigli. Lijepo! Pa sjednite, recite kako ste putovali?

— Dobro, vrlo udobno, hvala. Do Alfa Centauri zemaljskom intergalaktičkom krstaricom, a dalje jednom od lokalnih linija do Loe. Moram priznati da imate vrlo ljubazno osoblje. Putovanje do Ara četiri bio je pravi užitak.

— Trudimo se, to je sve — reče Fan Vaan uz smiješak. — No to ipak nije ono što imate vi. Zemlja ima odlične krstarice, brze i sigurne i uvijek mi je posebno drago kada se mogu koristiti nekom od vaših linija. Nego, da ne zaboravim, nadam se da ste upoznati s našim običajima prema kojima svaki onaj tko dođe na Leidos mora prihvatiti i naš način života, ako želi opstati?

— Da, svakako — odgovori dr Akantrus, a Fan Vaan nastavi:

— Dopustit ćete nam da formalnosti odgodimo do daljega. To će ionako srediti kućni donomat i ne bi trebalo da se time mnogo zamaramo. Jedino, recite mi, molim vas, koliko traje vaš mandat? Mislim, koliko dugo namjeravate ostati?

— Pa, četiri godine — odgovori dr Akantrus pomalo u neprilici.

— Znači tako — upade Fan Vaan. — Niste, dakle, ništa mijenjali... No, dobro, nadamo se da ćete se snaći i da će vaš boravak na Leidosu biti na opće zadovoljstvo. Znate, prijevremena izmjena ambasadora ne pridonosi baš mnogo dobrim diplomatskim odnosima.

— To svakako zavisi i od razloga za tako, kako ste to i sami primijetili, česte izmjene. Mislim da je Leidonija vrlo lijepa zemlja. Kad sam dolazio ovamo prelijetali smo gorski lanac, tamo je bilo jezero među brdima. Volio bih da mi se tamo postavi rezidencija.

— Ništa se ne brinite — prihvati usrdno Fan Vaan. — Vidite, Leidos je jedan od rijetkih planeta na kojima možete predio boravka birati po volji i mi si time ponosimo. Recite mi samo na kojem ste satelitu presjeli?

— Na Aru Četiri — reče dr Akantrus.

— Jest, rekli ste, sad se sjećam. Čekajte da vidimo, morali ste silaziti putanjom F/osamnaest, jer je u ovo doba dana samo ona otvorena sa satelita Ar Četiri, a ako je tako, onda gorje koje ste vidjeli može biti samo Lerg, a jezero koje ste spomenuli Foa. Ledenjačko jezero, čestitam, odličan ambijent. I, koliko znam, područje nije gusto naseljeno. Zamolit ću da se tamo odmah postavi donomat prvoga reda? Samo pazite, tamo je prilično hladno...

Nije obratio pažnju na Fan Vaanovu opasku.

— Slušao sam o tim vašim magičnim napravama, o donomatima —

reče. — To je čudo tehnologije, zar ne?

— I više od toga, doktore Akantrus! — reče Fan Vaan, odobrovoljen. — Mnogo više od toga: to je sam vrhunac tehnologije. Ako ste čuli za donomate, onda znate da su to naprave koje daju sve što se od njih traži. Treba samo znati što se hoće. Nadam se da vam upotreba donomata neće zadavati teškoće.

— Ne bi trebalo, uz svaki donomat vjerojatno postoji upu|a za upotrebu.

— Oh, ne, zaboga, bilo bi to tako primitivno! — zakrili rukama Fan Vaan. — Markice s uputama za upotrebu lijepile su se samo na uređaje koji su imali ručne komande, a to više nisu imali ni najprimitivniji donomati. Vidjet ćete da oni nemaju nikakvih manipulatora. Jednostavno, sve što treba da učinite, jest da stanete pred njega i kažete mu sve što želite imati. Možete dobiti sve što možete zamisliti.

»Ovo je mjesto za mene!« pomisli dr Akantrus, a Fan Vaan nastavi:

— Ako biste imali kakvih teškoća, samo zatražite vezu sa mnom, naravno, opet preko donomata, i ja ću vam dati dopunska objašnjenja. Ili netko od nas, tko već bude ovdje. Inače, svi donomati razumiju sve važnije zemaljske jezike, tako da možete s njima komunicirati i na svome jeziku, bez ikakvih ograničenja.

— Nego, kada su izrađeni ti aparati koje koristite svakodnevno, ti donomati?

— Smiješno pitanje! S diplomatskog stajališta mogao bih ga protumačiti na različite načine, ali nastojat ću to učiniti vrlo dobronamjerno. Vidite, donomate se počelo upotrebljavati još prije nekoliko stoljeća i otada se neprekidno usavršavaju, a njihova se moć neprestano povećava. Na Leidosu je samo onih prvoga reda nekoliko stotina tisuća, dok onih drugog reda, prema najnovijih statistikama, ima oko sedam i pol milijuna. Zastarjeli modeli automatski se povlače, a novi izbijaju na površinu, i to tako reći svakodnevno. Otkako su donomati pušteni u slobodnu upotrebu planetarnih razmjera, za razmjerno kratko vrijeme iznova su izgradili cio naš planet, a on ne izgleda tako loše, morate priznati. U donomate se možete pouzdati, vjerujte mi, kao u samog sebe. Uostalom, vidjet ćete.

— Svakako — reče dr Akantrus. — Bit će mi zadovoljstvo. Nego, dopustite. mi da vas zapitam, tek onako, imate li možda kakvu predodžbu o

razlogu zbog kojeg su moji prethodnici napuštali misiju prije isteka mandata?

— Hm — Ne znam, zaista ne znam — odgovori Seen Fan Vaan. — Posljednji od njih, doktor Svensson žalio se na opće zdravstveno stanje, a pretposljednji, Tupajev, imao je teškoća s probavom. Možda je ova klima ipak nezdrava za organizam koji potječe s vašega planeta. Trebalo bi od donomata zatražiti detaljnije analize.

— Vjerujem da ću ispuniti svoju misiju — reče dr Akantrus.

— I mi se nadamo — prihvati Fan Vaan. — Bit će to na obostrano zadovoljstvo. I da vas još nešto pitam: kojeg ste zanimanja?

— Studirao sam sociologiju i doktorirao pravne aspekte sociologije s posebnim osvrtom na etička načela međuplanetarnog prava i s primjenom iznađenih metodičkih rješenja pri formuliranju zakona tog prava. Je li to dovoljno?

— Što se mene tiče, jest — prene me Fan Vaan kao da je cijelo vrijeme razmišljao o nečemu drugom, pa ubrza: — Vjerujem da je to bio dovoljan razlog da upravo vas izaberu za ambasadora. Doktor Svensson je bio ekonomist, zar ne?

— Velike zasluge za razvoj jedne zemaljske provincije. Stručnjak u svom poslu.

— To je lijepo. Vidite, Leidos mnogo zaostaje u tim naučnim disciplinama. Zapravo, on ih je odavno napustio. Ostala je jedino čast.

— Čast? — upita dr Akantrus s vidljivim nerazumijevanjem. — Kako to: čast? Kako da shvatim tu primjedbu?

— Osobna čast — potrudi se da objasni Fan Vaan. — Vlastito dostojanstvo, ugled u društvu, ljubaznost i pristojnost u ophođenju s drugima, znanje, želja đa se pomogne bližnjem svojim znanjem i nastojanje da se i zbog toga nešto novo nauči i tako dalje. Nema prisile, nema nasilja, na Leidosu možete izgubiti samo čast. I to samo jednom.

— Izgubiti čast?

— Tako je. No, ne brinite, ne bojte se, Leidonijanci su vrlo miroljubivi, susretljivi, gostoljubivi. A čast... na neki način čak ni nju ne morate posebno stjecati. Na Leidosu svaki čovjek ima svoju čast koju dobiva već

samim tim što je uopće uspio doći na Leidos i održati se a da je nije izgubio.

Ekran na radnom stolu bijesnu kratkom porukom i Fan Vaan nastavi:

— Evo, upravo javljaju da je lansiranje na Gavan Tri odgođeno za nekoliko sati, pa će i novi ambasador kasniti. Ako želite, mogu vam pokazati okolicu prije nego što krenete u Lerg.

Prihvatio je i ubrzo su malim dizalom stigli na prostranu terasu s koje su uzletjeli u malom zračnom vozilu. Pred drom Akantrusom pružio se raskošan krajolik oko palače ministarstva vanjskih poslova Leidosa.

Gledan izbliza, krajolik se činio posve drukčiji od onoga kakav je vidio iz broda za aleidoniranje.

Istina, bilo je mnogo veličanstvenih zgrada vrlo raznolikih oblika, nisko nad površinom lebdjele su brze i pokretljive lebdjelice, cestama su tutnjila moćna vozila, ali među svim tim alejama i vrtovima naziralo se mnogo malih, prljavih i neuglednih potleušica, ruševnih straćara iz kojih se dimilo, a ljudi oko njih obrađivali su tlo najprimitivnijim oruđem koje se moglo zamisliti. Isto tako razlikovala se i odjeća ljudi na Leidosu: neki od šetača bili su obučeni u kreacije od kojih je zastajao dah, dok su drugi nosili najneuglednije ponjave, jednostavno prebačene preko tijela. Jedino su se kupole donomata posvuda doimale jednako. Pred svakom se nalazila platforma i dr Akantrus je shvatio da su te platforme mjesta na kojima iz podzemnih uređaja izlaze zatražene stvari. Iznad svake platforme stajala je blistava ploča s nerazumljivim natpisom.

— Oni natpisi kod kupola donomata, to su upute za upotrebu, zar ne?

— Nisu. To su principi po kojima donomat djeluje. Evo vam dalekozor za vizualno prevođenje!

Dr Akantrus podesi dogled na daljinu najbliže kupole i hijeroglifski natpis u trenu se promijeni u prepoznatljivu poruku:

PRINCIPI DONOMATA — uspostavljeni 42. 8. 21067. mudrošću velikog Saan Fan Tana XIV, za smirenje Leidosa i za vječitu slavu njegova imena, i časti.

= Princip I: Nijedan donat ne smije poniziti čovjeka samostalno pretpostavljajući da on traži nešto što nije eksplicitno izrazio;

= Princip II: Nijedan donomat ne smije poniziti čovjeka samostalno pretpostavljajući da on nije u stanju izraziti ono što hoće;

= Princip III: Svaki donomat mora stajati čovjeku na raspolaganju onoliko koliko je čovjeku potrebno da iznese svoje zahtjeve.

— Ovo me podsjeća na tri zakona robotike — reče dr Akantrus. — Ti donomati su neka vrsta robota, zar ne?

— Donomati su moćniji od robota — odgovori Fan Vaan. —Ako zatražite, donomat će vam isporučiti bilo kakvog robota. Neke od tih robota možete vidjeti, evo, jedan je baš kraj auto-ceste, istovaruje nešto iz kamiona...

Fan Vaan je imao pravo. Dolje ih je bilo čak nekoliko, vrlo različitih. Dr Akantrus je bio očaran. Ipak, odlučio je da upita Fan Vaana:

— Sve je to u redu, ali nešto ne razumijem. Ti donomati daju sve što se od njih traži. Kako to da neki Leidonijanci žive u tako raskošnim vilama i palačama, a neki u potleušicama; neki se voze u supermodernim lebdenjacima, a neki nemaju ni poštenih zaprežnih kola?

— Vaše pitanje smatram vrlo nečasnim — reče Fan Vaan. —Svatko dobiva ono što traži. Nemamo nikakvo pravo da ocjenjujemo kriterije drugih ljudi i da utječemo na njihova htijenja! Uostalom, principi djelovanja donomata doneseni su još prije više od četiri stoljeća i nitko nema pravo da ih mijenja. Onaj tko ne zna kako će ih promijeniti, taj to ni ne može, a onaj tko zna, taj je već daleko prije uvidio njihovu nužnost. I još nešto da vam kažem, prije nego što odete u Lerg: ljudi na Leidosu znaju cijeniti ono što imaju.

Dr Akantrus nije potpuno shvaćao značenje Fan Vaanovih riječi, ali nije osjećao potrebu da mu proturječi. Nakon nekog vremena oprostio se od njega i brzom letjelicom otputio prema gorju. Kad je sletio na mjestu koje je sam izabrao, vidio je da kraj nije pust i da u blizini živi nekoliko porodica. Nasmijao se skromnim zgradama u kojima su živjeli.

»Leidonijanci su glupi«, bilo je prvo što je pomislio. »Da na Leidosu žive Zemljani, ovaj bi planet bio posve drukčiji! Površina bi bila izgrađena najmanje u tri nivoa, zrakom bi tutnjali najmoćniji brodovi i cijeli bi Leidos postao labirint života! A većina ovili budala ne posjeduje ni vlastita kola! S Leidosom nije trebalo uspostavljati diplomatske odnose, trebalo ga je pokoriti!

Dok je tako stajao, prišlo mu je nekoliko ljudi. Ljubazno su ga zapitali zna li nešto o niskogradnji.

»Glupo pitanje!« pomisli dr Akantrus: pa naravno da ne zna; nije valjda studirao sociologiju, i to još interplanetarnu, da bi slušao o tome kako se postavljaju kanalizacijske cijevi! Mora da im je odgovorio nešto vrlo neugodno, jer su se samo pogledali, zahvalili mu i brzo se udaljili. Na to se nije obazirao, jer je pred njim stajao mnogo važniji posao.

Nakon nekog vremena pažljivog promatranja konfiguracije tla, izabrao je mjesto na kojem će postaviti svoju rezidenciju. Trebalo je još samo obaviti formalnosti i zatražiti od donomata da je napravi. Prišao je stoga novopostavljenom uređaju, na kojem se odmah upalilo svjetlo slobodne komunikacije.

— Ovdje u dolini hoću rezidenciju — reče. Iz automata se začuje zujanje i zvučan glas;

— KAKVU REZIDENCIJU?

Dr Akantrus zastane. Da, zbilja, trebalo je da precizira pitanje. Napokon, ne želi on bilo što. Treba zahtijevati nešto dostojno njegova položaja. Odlučio je da to brzo ispravi i zato žurno nastavi:

— Neka bude prostrana i ugodna, s pogledom na jezero, s terasom, od ružičastog mramora. Odmah!

Uslijedi kratko zujanje i odgovor automata:

— JEDNU PROSTRANU I UGODNU REZIDENCIJU S POGLEDOM NA JEZERO, S TERASOM, OD RUŽIČASTOG MRAMORA. KAKVU PROSTRANU I UGODNU REZIDENCIJU S POGLEDOM NA JEZERO, S TERASOM I OD RUŽIČASTOG MRAMORA?

»Glupog li automata!« pomisli Ijutito dr Akantrus. »Dvaput me pita isto!« No, budući da mu je u tom trenu palo na pamet da može zahtijevati i nešto više, odluči da trenutni nesporazum riješi i iskorifti na najbolji mogući način.

— Neka bude s trijemom — reče — i velikim prozorima, namještena, i sve ostalo, ne?

Automat zazuji i odgovori:

— MOLIM ODGOVORITI NA PRETHODNO PITANJE. RAŠČLANJUJEM: SPECIFICIRATI VELIČINU I OBLIK REZIDENCIJE, VRSTU POGLEDA PREMA JEZERU, VELIČINU I OBLIK TERASE, TRIJEMA I PROZORA, TE VRSTU, DIMENZIJE I PORIJEKLO MRAMORA I POKUČSTVA.

Dr Akantrus se ugrize za usnu. Što je sad ovo? Htio je odgovoriti bar nešto, a onda mu dopre do svijesti da i ne zna što bi uopće mogao odgovoriti, a kamoli što bi htio. S druge strane, dok je pripremao odgovor na posljednje pitanje o mramoru, koje mu se činilo najprihvatljivije, zaboravio je dva prethodna.

Pogled mu padne na natpise iznad kupole, na kojima su bila ispisana tri principa donomata. Prvi je princip glasio da nijedan donomat ne smije poniziti čovjeka pretpostavljajući da on traži nešto što nije eksplicitno izrazio. S gorkim okusom u ustima, dr Akantrus je počeo shvaćati njegovo pravo značenje: donomat mu neće dati ono što traži sve dok mu jednoznačno ne odredi svaku, pa i najmanju značajku onoga što hoće imati, a to znači sve dok mu točno ne specificira mjesto i za posljednju opeku u zidu. Drugi princip značio je da mu donomat neće pomoći u izboru i da neće ni pokušati da mu stavi na raspolaganje prikaze gotovih zgrada, jednostavno zato što bi time pretpostavio da on ne zna što hoće. A treći princip govorio mu je da u kontaktu s donomatom smije ostati i do jutra. Ali i to, da mu s obzirom na prva dva principa ni to neće biti dovoljno da dobije ono što želi.

»Od donomata se može dobiti sve što možete zamisliti« sjetio se Fan Vaanovih riječi i s jezom ustanovio: to i jest ono, ja tu prokletu rezidenciju ne mogu ni zamisliti! A s tim se zaključkom i ostale Fan Vaanove riječi dobivale drugo, demonsko značenje.

»To je, dakle, ono 'nešto'!« sjevnu mu u svijesti. Kako je samo pogodio da ipak postoji to prokleto »nešto«! To ga načas oraspoloži, ali i zabrine, jer — ostajala je opaka činjenica da su se svi dosadašnji ambasadori povlačili s Leidosa prija vremena, a sada je znao i razlog za to. Tu se prvi put zapitao i koliko je ostvariva njegova donedavna čvrsta i neopoziva odluka da ostane do kraja i, štoviše, da svoj boravak na Leidosu uredi kao četiri godine uživanja.

Dr Svensson se povukao iz zdravstvenih razloga, onaj prije njega iz »razloga osobne prirode«... A nitko od njih nije spomenuo bilo kakve teškoće u pribavljanju stvari potrebnih za život...

Ili je ipak prerano da tako razmišlja? Sve su to samo loši primjeri na koje se ne treba osvrtati. Napokon, pred njim stoje donomati, nezamjenjivi strojevi koji nude sve i u koje se — pale su mu na pamet Fan Vaanove riječi — »može pouzdati kao u samog sebe«.

Odbacio je razmišljanja kao nekorisna. Naumio je zatražiti nešto za jelo i pri tom ostao osupnut iznenadnom pomisli da je ambasador Tupajev patio od probavnih smetnji i da je to bio razlog njegova povlačenja. Pa ipak, dr Akantrus je učinio ono što mu je jedino preostalo.

— Jednu večeru. Ali da bude ukusna, obilna i hranjiva — izdiktirao je jasnim glasom. — Umoran sam od puta. Neka bude svinjsko pečenje, prilog, salata, i nešto vina — doda preciznije. Bio je zadovoljan, ali ne zadugo.

— PRECIZIRATI PITANJE! — začuo se hladan donomatov glas. — KAKVU SVINJETINU, SPECIFICIRATI PROCES PEČENJA, VRST ZAČINA I NAČIN SERVIRANJA, STRUKTURU PRILOGA, VRSTU I OBRADU SALATE, TE VRSTU, PORIJEKLO I STAROST VINA.

Dr Akantrus je ostao zapanjen. Ako donomat tako nastavi — a iz nekog razloga on je znao da hoće — morat će proučiti prije svega leidsko kulinarstvo, a pitanje je da li će mu i to biti dovoljno. Stvari su mu postale jasnije, ali mu ta jasnoća nije donosila nikakvo olakšanje: shvatio je i ono pitanje o niskogradnji. Ljudi ovdje žive u malim zajednicama i međusobno se nadopunjavaju znanjima koja su im prijeko potrebna da bi od donomata dobili ono što im treba za život. Zloupotrebe i neprimjerena imanja sprečava nepisani kodeks časti, uspostavljen kroz stoljeća. I on posjeduje tu čast, ali samo dok je ne izgubi.

Bilo je hladno, ali dr Akantrus je obrisao znoj sa čela. Ovdje nije riječ samo o rezidenciji, trebat će definirati i svojstva namještaja, oblik, materijal i tehničke karakteristike svakog, pa i najmanjeg ukrasa — ako nešto bude želio imati, morat će najprije znati što želi imati. U društvu totalnog obilja, kriteriji dobivanja moraju se razlikovati od kriterija dobivanja u društvu koje traži ljudski rad, i to mu odjednom bljesnu u čudnovatoj jasnoći.

I sve bi bilo u redu, samo — pitao se — koliko on zapravo zna i koliko mu vrijedi znanje u društvu u kojem su sva eksplicitna zakonska određenja efikasno zamijenjena apstraktnim pojmom ljudske časti, i naposljetku, što će na Leidosu doktor sociologije, pa makar i stručnjak za interplanetarno pravo?

George Zebrowski:

The Word Sweep

Preveo Božidar Stančić

Brda riječi

Riječi su ležale na podu hrpe lišća kad je Felix ušao na primanje. U 11,05 sati u prostoriji je morala biti tišina.

— Tišina! — viknuo je ne mogavši se suzdržati. Riječ se oblikovala i pala mu pred noge. Neki gluhonijemi par je i dalje razgovarao u kutu kretnjama ruku. Svi su ga promatrali i on je osjetio kako mu se grči želudac. Trebalo je da zatraži tišinu kretnjom a ne riječima.

Neka sitna žena krupnih očiju približi mu se i pruži mu čašu. Ispio je gutljaj. Votka. Time je htjela reći: »da, znamo da imaš gadan zadatak da paziš da se ograniči blabla. Znamo da nije veselo zasluživati za život pojavljivanjem na primanjima, jadni moj.«

Svi su kimali glavama u znak odobravanja sitnoj ženi.

Felix se pokušao nasmiješiti, bilo ga je stid što je izgubio takt. Zatim se okrenuo i izišao u noć. Na uglu ulice stroj za zgrtanje čekao je da kuća bude očišćena. On je bio sretan što ne mora raditi u središtu grada, gdje je zadatak težak i teža je kontrola, gdje brbljanja često zaspu cijele četvrti slojem od dva metra riječi.

Duboko je uzdahnuo. Nadzirati pet blokova kuća u predgrađu nije tako teško, pogotovu kad se svaki mjesec mijenjau mjesta obilaska da se kontrolori ne bi previše sprijateljili sa stanovnicima.

Opuštao se. Ovo primanje mu nije nanijelo zla. Vidio je da su gosti pokušavali biti tihi i govoriti što je manje moguće. Ponosili su se svojim sposobnošću suzdržavanja od brbljanja i opijanja.

Neki je pas pretrčao ulicu. Feiix je zapazio da ima brnjicu, dakle, nema problema. Polako se uputio kući, prošavši kraj uređaja za zgrtanje. Dvije ulice dalje zaobišao je glavni trg, gdje su još čistili ulicu poslije političkog mitinga.

• • •

Na ekranu telefona stajala je poruka za njega: »Hajde da utrošimo svoj obrok riječi kad stigneš. Čuvam svoj. June.«

Ljutio se, opet je postao napet. Izbrisao je poruku s ekrana, pošao u sobu i legao. Mogao se sjetiti vremena kad se riječi nisu materijalizirale. To se počelo događati kad mu je bilo četiri ili pet godina. Sjetio se oblika riječi rasipanih poput sitnog saća, različitog, već prema autoru.

U početku je to bila novost, zatim se pretvorila u bujice i vijavice. Gradovi su se morali čistiti poslije svakoga dana, odvozili su se kamioni riječi na deponij i u uređaje za spaljivanje 365 dana u godini. Riječi su gorjele samo pri visokoj temperaturi, i tada bi se od toga dizao otrovan dim, plin, koji je valjalo skupljati. Plan za korisno iskorištavanje toga plina ostao je neostvaren.

Prekinuti su psihoterapeutski tretmani, prošlo se na terapiju kompjuterom ili šutnjom. Filmovi su opet postali nijemi, s titlovima. Samo su vrlo bogati mogli priuštiti sebi luksuz da poslije zvučnog filma počiste brda riječi. Opera se igrala mimikom i glazbom...

Felix je sjeo u mraku. Negdje u daljini neki nedisciplinirani je jurio ulicom. Moglo ga se čuti kako viče i to je Felixa podsjećalo na doba kad je i on zastranjivao. Nije se mogao sustegnuti, pa se stalno nalazio pod gomilom riječi, negdje u predgrađu. Riječi su se izlijevale iz njega, a on se držao za želudac i urlao vulgarnosti.

Bruno Black, koji je već bio odrastao kad se svijet promijenio, objasnio mu je da je izgubio kontrolu zbog tišine, koja potiče na razmišljanje i njega i mnoge druge. On je osjetio potrebu za riječima, ošinula ga potreba kao vjetar, tražeći slobodu izražavanja, blokirajući ograničenja i prisutnost duha, pretvarajući mu usta u rijeku iz koje teku riječi, a poslije toga bi mu mozak bio ispran krasnim bes~ mislom.

Slušajući sada ovoga nedisciplinirano devijanta kako urla, Felix je ponovo došao u iskušenje. Posvuda ga je nešto stezalo, činilo mu se da će izgubiti kontrolu nad riječima kad zaspi, privučen radostima koje su življe od tišine...

Ogledao se po mračnom stanu. Vani je buka prestala. Zgrabili su ga Samson, Winkle, Blake; svi su se čuvari sjatili na eksploziju riječi. Čistači riječi već su ih skupljali i odvozili. Zapitao se je li to možda bio Bruno, ali

se sjetio da Bruno ima dubok glas. Ovo je mogla biti neka žena.

Opustio se i ponovo zaspao.

• • •

Probudio se usred noći, ustao i prišao svome stolu. Opet je na ekranu telefona bila poruka June: **»Gade, odgovori! Je li Bruno još s tobom? Što radite vas dvojica?«**

Isključio je poruku i upalio svjetiljku nad stolom. Sjeo je i izvadio Brunin dnevnik. Pregledavao ga je pri svjetlu i pomislio koliko mu je dobra učinio ovaj dnevnik u toku svih ovih godina. Prsti su mu podrhtavali. U dnevniku je bilo sve što je Bruno izrekao pisanom riječi.

Nasumce je otvorio jednu stranu i vidio gusti rukopis. Bruno nije bio pričljiv, čak ni na papiru, gdje bi brbljavost ostala bez posljedica. Slova su bila lijepo oblikovana, rečenice dobro smišljene i jasne. Pročitao je jedan odlomak: **»Kad su se riječi počele materijalizirati, ublažila se razlika između jezika i fizičke stvarnosti. Pojava govorenih riječi svih veličina i oblika, već prema artikulaciji osobe koja ih izgovara, nametnula je potrebu željeznoga izvanrednog zakona, šutnju, koja je zajamčena prije svega prijetnjom smrtne kazne. Valjalo je po svaku cijenu smanjiti postotak materijalizacije, kako svijet ne bi upao u opću ekonomsku depresiju...«**

Depresije je i nestalo, iza nje je ostalo novo pravilo vladanja, čistači riječi, uređaji za zgrtanje i nadzornici blokova, a i zagonetka duboka poput životne zagonetke. Bruno je bio uvjeren da postoji odgovor. Njegov je dnevnik bio rezultat dvadeset godina razmišljanja o tome problemu. Felix je pomislio kako ga je mogućnost nalaženja odgovora držala u dobrom duševnom stanju. Nije znao što bi učinio kad se Bruno ne bi vratio.

Netko je počeo lupati na vrata. Felix ustane i pogleda. Otvorio je vrata i ušla je June pa upalila svjetlo. On je zatvorio vrata i stao pred nju.

— Odnosiš se prema meni kao da ne postojim! — viknula je.

»Odnosiš se« se zaokružilo, raspalo se u nekoliko slogova i palo na sag. »Prema meni« prošištalo je kraj njega i zabilo se u zid, pa se raspalo na komadiće bez značenja. »Kao da« je zaobljeno lako palo pred njegove noge, a »n« postojim« zazvečalo je kao lančić na niskom stoliću i slova su se raspršila.

Felix je pružio ruke. Bojao se progovoriti, bojao se da mu devijacija ne izmakne iz tame njegove nutrine i ne zapljusne ga. Zar ona ne zna kako težak život on vodi? Rekao joj je to stotinu puta. Na pjegavu Juninu licu počeo se nazirati izraz samilosti. To ga je podsjetilo na ženu krupnih i tamnih očiju koja mu je na primanju pružila čašu. No, izraza je brzo nestalo, June se okrenula i uputila prema vratima.

— Gotovo je! — viknula je izlazeći. Riječi nisu prešla preko praga i on je promatrao masu. Uzdahnuo je i sjeo u naslonjač kraj svjetiljke. June će mu nedostajati, ali bar neće biti napet. Uskoro će, znao je to, morati potražiti Brunu.

Zidni je sat pokazivao četiri sata ujutro. Uključio je radio i poslušao umirujuću glazbu. Note su se oblikovale i raspršivale jedna za drugom. Počela je svirati harfa, a note njezine glazbe ostajale su dugo u zraku prije nego što bi se raspale. Promatrao je kako se pojavljuju i nestaju, pitajući se, kao što je Bruno često običavao u svom dnevniku, kakva je kozmička pravda doputila glazbi da opstane. Note Scarlattijeve glazbe osule su se po sobi...

June nije nikad voljela Bruna. Ona je u tome bila jasna. On ga nije, kao on, osjećala potrebu da govori.

Isključio je radio i pitao se da li njegov susjed Seligman u snu zasipa krevet riječima. Koliko je djece spavalo s brnjicom, sve dok se ne nauče kontrolirati? Ruke su mu počele drhtati. U njemu je rasla potreba da se izrazi riječima. Junin je posjet potaknuo tu potrebu. Činjenica da ja je izgubio potresla ga je više nego što je mislio.

— June — izrekao je blago, želeći je. Riječ je bila okrugla, povezana, odlebdjela je na pod i on se sagnuo da je pokupi i baci u košaricu za smeće. Ruke su mu još drhtale. Ustao je i prošetao sobom. Za nekoliko minuta opazio je da na ekranu blistaju riječi. Sjeo je za stol i pročitao:

»Neka buka na deponiju. Provjerite pri jutarnjoj kontroli. Weber.«

Dakle, još je netko poludio, pomislio je, a oni žele da ga odvedem.

Obukao je drugu košulju, obuo cipele i izašao. Skinuo je s motocikla sigurnosni lanac i pojurio u praznu ulicu. Iznad niskih kuća u predgrađu dizala se vlažna magla. Svaka je peta ulična svjetiljka gorjela, a gasile su se jedna po jedna kako je nebo postajalo svjetlije. Bit će mu potrebno pola sata da dođe do deponija. Koliko se sjeća, bila je to ravnica gdje je vjetar

dizao oblake prašine. Taj deponije očito više nije mogao primiti nijednu riječ ili otpadak. Valjat će potražiti novi.

Približavajući se deponiju Felix je zapazio da je trava kraj ceste čudna. Sunce se podiglo na plavom i jasnom nebu i trava je izgledala kao zamršeno krzno neke životinje. Oštar miris poput limuna lebdio je u zraku, ali je nadjačao vonj kiseline. Oko deponija čudno drveće, poput mahovine.

Spustio se niz brežuljak isključivši motor. Kad je stigao u podnožje, smirio se. Približavajući se šumi, pomislio je kako bi dobro došao plan masovnog pošumljavanja, ali je zaključio da je to nemoguće u kratkom roku.

Prošao je kraj prvih stabala, činilo se da su mlada, između grana bilo je zelenkastosmeđe mahovine. Nastavio je tjerajući motocikl pedalima. Ništa se nije micalo i to se je smirivalo, a pomogao je tome i miris limuna u zraku. Odjednom je stigao na proplanak i zaustavio se na rubu neke jame. U njoj je sjedio Bruno Black i govorio, a riječi su se gomilale oko njega.

— Zdravo, Bruno. — Riječi su se oblikovale i pale na pjeskovite stijenke. Plavokosi je muškarac podigao glavu.

— Sidi — rekao je, a riječ je iz njegovih usta aterirala na zemlju, kraj gomile riječi. Felix je sišao.

— Ovdje smo sigurni — rekao je Bruno — i možemo razgovarati do mile volje.

Felix je zapazio da je Brunina odjeća prljava i razderana.

— Hajde da te izvučem odavde — predloži mu Felix.

Samo su se tri riječi oblikovale i pridružile ostalima.

— Jesi li vidio?

— Što se ovdje događa, Bruno? — Ovaj put nije se oblikovala nijedna izgovorena riječ, kao da je nestajalo efekta materijalizacije.

— To se događa samo ovdje... I nigdje drugdje.

Felix je sjeo kraj čovjeka crvena lica i pažljivo ga promotrio.

— Bruno, jesi li me prepoznao?

— Dakako, Felixe, ne budi šašav, pa ti si moj prijatelj.

— Što radiš ovdje?

— Mislim da sam shvatio... kako dolazi do toga, zašto se ovdje to ne događa stalno. — Posljednje tri riječi su se materijalizirale kao sitna siva slova što su lebdjela u zraku poput dima. Bruno ih je raspršio dlanom. — Felixe, možda sam doista shvatio. Ja nisam lud.

Felix je čuo kako vjetar ljutito psiče oko jame. Sjetio se kako je nekad na livadici s dječacima igrao odbojku.

— Imaš li lopatu?

— Nemam — odvratio je Felix — ali bih je mogao nabaviti. — Opet se nijedna izgovorena riječ nije oblikovala. Bruno ga je pogledao.

— Sjajno, zar ne?

— Otkad se ovo događa ovdje. Bruno?

— Mjesec dana.

— To je izraslo u mjesec dana?

— Stabla su izrasla iz zakopanih riječi, Felixe. Bile su to plodne riječi... Pojavljuju se, pa nestaju. — Sve su se riječi pojavile s izobličenim slovima, kao grane oštećenog drveća, i pale na Brunina koljena. — Nešto postoji što izaziva taj efekt – rekao je Bruno i odmaknuo slova. — Čim saznamo što, moći ćemo sve zaustaviti. Lopata je ključ svega.

To se činilo razumnim.

— Kod raskršća postoji baraka s oruđem — rekao je Felix. — Je li ti dobro?

— Možda čudno izgledam, ali mi je dobro. — Riječi se nisu pojavile i Felix je to s radošću zapazio dok je izlazio iz jame. Bruno je zacijelo nešto pronašao.

• • •

Bruno je već kopao rukama kad se Felix vratio s lopatama i bacio ih u jamu.

— Ne može biti normalno ovo što se svijetu dogodilo — napomenuo je Bruno hvatajući za lopatu dok se Felix spuštao u jamu. Počeli su kopati, okrenuti leđima jedan drugome.

— Zašto ne bi bilo normalno? — zapitao je Felix.

— Mogla bi to biti neka geometrijska zakrivljenost u prostoru, koja kao odgovor na zvukove oblikuje riječi. No, ja mislim da to nije prirodno i tražio sam mjesta gdje se to ne zbiva.

— Kako je to sve počelo?

— Možda je bilo i političkih razloga — odvratio je Bruno. — Netko je pokušao uspostaviti kontrolu nad mislima i to je krenulo loše. Mislim da su već neko vrijeme naši političari pokušali uspostaviti kontakt sa stranom civilizacijom u svemiru, možda telepatski, i da su uspjeli konstruirati neke naprave. Možda su nam strana civilizirana bića htjela pomoći da više razmišljamo. — Nasmijao se. — To je više fantazija. Govor kao i oruđe neposredno su odgovorni za razvoj naše inteligencije i naše svijesti. Mi smo inteligentni ili glupavi, već prema tome da li se razborito ili nerazborito služimo riječima. Automatski programi, navike, labirinti dogmatizma ubijaju intelekt... — Zastao je. — Ali nije u ovoj jami. Moramo pokušati i drugdje.

Bruno je mogao jednostavno biti lud i ništa više, pomisli Felix.

— Ako želiš utjecati na neku civilizaciju — nastavio je Bruno — podredi restrikcijama služenje govorom i vidjet ćeš kako će se povećati domišljatost, kao sluh u slijepca...

Felix se ispentrao iz jame i pružio ruku Bruni da ga izvuče. Vjetar je šibao deponijem i svijao čudno drveće. Posvuda se rasipalo lišće, neki su listovi izgledali kao da su truli, kao stari komadi loše oblikovanog novca, drugi su se savili u trubice. Vjetar se zaletavao, kotrljao ih i podizao u zrak. Felix je imao dojam da je na rubu svijeta. Zapitao se što bi mislila June da ga vidi s Brunom.

Tada je opazio da drveće ima oblike slova, rastrganih i izobličenih, što su nalikovala na milijune slova zakopanih u tlo.

— Kopajmo pokraj nekog stabla — predložio je Bruno. Iz usta su se izvile te četiri riječi, vjetar ih je podigao i objesio o grane drveća, gdje sy ostale visiti.

Felix se približio stablu i počeo kopati, Bruno također. Sunce se penjalo na zenit.

— Pokušaj — rekao je Bruno kopajući i riječ se nije pojavila. — Možda se nešto promijenilo u našem duhu da bi se mogle pojavljivati riječi koje govorimo...

— Hoćeš reći da možda i nema nekog uređaja...

— A što je ovo? — Bruno je pokazao prstom kristalnu polugu što je virila iz prašine u iskopanoj jami. Felix je skočio u jamu i ondje nastavio kopati, a Bruno se odmarao. Polako se otkrio složeni mehanizam, kocku od stakla i metala, šumu cijevi i blistavih spojeva, svjetlucavih i čvrstih komada

— Izgleda kao golemi dragulj — primijeti Felix.

— Toga sam se bojao — reče Bruno. — Mislio sam da postoji neki spoj, generator, neki uređaj što mijenja riječi u materijalne* predmete, dakako. Nadao sam se da ću naći lokalnu stanicu mreže...

— A što je ovo?

Bruno se odjednom uhvatio rukom za prsa i pao prema naprijed, uspjevši se nasloniti na lopatu, a onda spuznuo s nje.

— Bolestan si — zaključio je Felix i čučnuo kraj njega.

— Srce... ali poslušaj me. Možda umirem, ali poslušaj.

Na Bruninu licu pojavila se suluda grimasa, kao da je znao da je njegovo poimanje istine jače od svih snaga laži koja sa je okruživala. Sjeo je na tlo uz stablo.

— Nemoj se micati, potražit ću pomoć — rekao je Felix.

— Poslušaj! — Bruno je podigao ruke i protrljao oči. Zatim je pogledao neobičan predmet i nastavio blagim i mekim glasom: — Čovječanstvo je zapalo u san. Možda je to posljedica masovnog neuspjeha zbog umora, pod dugotrajnim teretom metafora i usporedbi, paradigmi i tautologija, u ljudi koji su željeli upoznati svijet neposredno, bez uživljavanja u zagonetke, bez projekcije zbilje kroz prljave prozore očiju, bez bučnih kanala ušiju... — Glas mu je postao plačljiv i sjetan. — Mi smo se obeshrabrili pred bezizlaznim dodirom, varkama okusa i mirisa, razočarali smo se u tom

premalo ili previše djetinjastom svijetu, u svijetu znanja i neznanja, umorili smo se od neizvjesnog bijega pred neukošću, bili smo rastrgani između krajnosti obilja i oskudice, između malog i velikog. Nećemo nikad postati sve, ali nismo bili ništa. Bila je nepodnošljiva tragedija te situacije između pendreka i podvale i ona nas je odvela u tu zajedničku iluziju, kojoj ne znamo značenje...

Sklopio je oči i Felix je zapazio suzu na njegovu licu.

— To je moglo doći ovamo iz dalekog svemira — primijeti Felix.

— Volio bih da je tako, ali taj glupi uređaj... — zakašljao je i uhvatio se opet rukom za prsa.

— Bruno! Ne smiješ umrijeti!

Felix zgrabi lopatu i udari po uređaju. Udario ga je da utre sebi put prema svijetu bez iluzija, prema kraju ovoga mučenja koje je morao trpjeti dok su se riječi borile u njemu. Udario je opet. Možda će taj udarac promijeniti nešto u ljudskoj savjesti.

— Čak ako i dokrajčimo ovo — promrmljao je Bruno — ne znamo u kojem ćemo se svijetu probuditi. — Felix je i dalje udarao lopatom po uređaju. — To je samo odraz naše želje da nađemo odgovor, Felixe...

Smračilo se i vjetar je lamatao granama tako da su se nadvile nad njima i nad mehanizmom. Predmet je zasvjetlucao..." i nestao. Grane su postale poput zmija i Felix se borio da se izvuče. Bruno je zahripao. Felix je dopuzao do njega i pogledao ga. Brunine oči bile su otvorene, staklaste kao kristal onog uređaja, i gledale su u prazno.

Felix je opsovao i dvije riječi su se pojavile i spuznule na Brunina prsa.

Thomas Le Blanc:

Das Experiment

Preveo Božidar Stančić

Pokus

Još me samo nekoliko trenutaka dijeli od velikog trenutka spoznaje. Pripreme su završene i ja se moram potpuno smiriti da ne bih zbog nestrpljivosti nešto propustio.

Čimpanza Sam je već svezan na svom stolcu, ne može se micati, samo miče očima i promatra me. Čini mi se da mogu otkriti inteligenciju u njegovu pogledu, kao da želi reći da shvaća što se događa oko njega. No, to je besmislica. On je, zacijelo, najinteligentniji od mojih 14 majmuna, a oni pripadaju osobito naprednoj vrsti, pa mogu reći da Sam pripada najinteligentnijim antropoidima na svijetu. No, to ne znači da je u stanju zamisliti najnovije spoznaje biofizike i njezinu tehničku primjenu.

Nekoliko sam tjedana tražio koji je od mojih majmuna najbliži čovjekovu ponašanju i koji najlogičnije misli. Nije cilj ovog pokusa objektivno istraživanje životinje već samo dokaz da je moguće i takvo istraživanje.

Proteklih sam dana zbilja zavolio Sama, a uvjeren sam da i on voli mene. Da bih ga navikao na sve ove aparate, njihovu buku i rad strojeva, pustio sam ga da lunja po laboratoriju protekla tri dana, dok sam ja montirao i spajao uređaje i pobrinuo se za sve što treba. Ne smeta ga što je svezan na stolcu ni što ima metalne pločice na obrijanoj glavi. Poslije nekoliko banana i slatkiša pripravan je na sve.

Sad me gleda i strpljivo čeka što će biti. Ne smeta ga slabi tok električne struje preko encefalografa. Danas je bez sumnje osjetiti nešto drugo nego titraje od 50 herca i možda će biti iznenađen, koliko to majmun može biti. Koliko ga poznajem, mislim da neće reagirati žestoko ili da će od straha omesti pokus, premda ne mogu u to biti siguran, to je rizik.

Moj je stolac dva metra od Samova, okrenuti smo leđima jedan drugome. Sjedeći na svom stolcu, imam pred sobom poluge, ručice i komandnu ploču, a čimpanza Sam vidi kroz prozor susjednu šumu i svoj

nekadašnji okoliš. Odlučio sam se na to kako bi sve bilo pod mojom kontrolom i kako ne bih vidio svoje tijelo kad se iz njega isprazni duh i energija dok budem gledao Samovim očima.

Dakako, i ja sam za vrijeme pokusa svezan, i moja je glava, kao i Samova, priljubljena i učvršćena na podlogu kako ne bih nesmotrenim pokretom iščupao elektrode, što bi moglo imati ozbiljne, ako ne i fatalne posljedice.

No, vrijeme je da zauzmem mjesto. Još jednom sam pregledao sve uređaje, uvjerio se da su veze dizlgeneratora u redu. Generator mi, bude li potrebno, osigurava električnu struju za dvanaest slijedećih sati. Prislanjam glavu na visoki naslon i prsten od neprovodljivog metala obuhvaća mi obrijanu glavu. U isto vrijeme se elektrode prikapčaju na kožu glave i ja vidim na indikatoru da provodljivost struje zadovoljava. Elektrode su od visokokvalitetne legure platine, Otporne na koroziju, kako se ne bi pokvarile zbog kapljica znoja, a dovoljno su elestične da omogućavaju neznatne kretnje.

Od uzbuđenja mi je srce počelo snažnije kucati. Moram pričekati dok se smiri, izvježbao sam to, jer aparati su podešeni na normalne fiziološke funkcije moga tijela, s tim da mi mozak ne ostaje sjedište svijesti jer će se prenijeti u majmunov mozak. Ja, odnosno točnije moje »ja«, preselit će se električnim vodom do središta Samovih misli i pokušati da se »pokrene« u tom mozgu. Treba da vidi Samovim očima, da osjeća, njuši i čuje kao on. Volio bih saznati što misli majmun: njegove misli, premda primitivne, zacijelo nalikuju na čovjekove i mogle bi nam biti čak i razumljive. Zato sam i izabrao čimpanzu Sama, jer je bio gotovo najbliži ljudskim reakcijama.

Premise su nepobitne: imaginacija i čovjekov pronalazački talent su granice stvorene zato da bi ih se nadmašilo. Samo je pitanje hoće li praktična primjena biti okrunjena uspjehom. A pitanje: imamo li pravo tako postupati ne postavlja sebi učenjak dostojan toga imena u doba prosvijećnosti. Nekoć su takva znanstvena istraživanja dubokih prirodnih tajni pogađala Crkvu, pa su znanstvenici neprekidno bili na rubu huIjenja. Istraživanja su se provodila, ali znanstvenici nisu preživljavali dugo poslije otkrića.. Moć uvjeravanja lomačama prevladala je logičku dedukciju.

Zalazim li ja ovim istraživanjem majmunova mozga u božansko područje? Je li Rontgen navlačio na sebe božanski gnjev kad nam je omogućio da vidimo kroz ljudsko tijelo? Ni Barnard se nije ustručavao

pred najnedodirljivijim dijelom ljudskoga tijela — srcem. Bog se nije naljutio. Nije stavio prigovor ni na rad Edwarda Tellera ni Roberta Oppenheimera... Pa i nije važno...

U usporedbi sa svim tim moj je pokus samo mali korak za znanost, možda odlučujući korak, ali ne tako spektakularan. Jasno, moje će se ime proslaviti i kolege će pažljivo gutati svaku moju riječ kad to objavim.

Dovoljno sam se smirio, nema smisla misliti na gnjev božanski. To je prošlost, premda postoji određena odbojnost za sve novo i nerazumljivo. Ja ovime prekoračujem liniju koju moram prijeći, ali ne znam što me čeka s druge strane. Je li Sam zbilja dovoljno blizak ljudskom biću da se mogu uključiti u njegov primitivni mozak? Hoću li moći razabrati i shvatiti impulse njegovih misli? Ja još ne znam kako bi funkcionirala naša mentalna veza, ne znam sigurno hoće li moje svjesno »ja« prodrijeti u majmunov mozak kako sam to prvotno sebi predočio ili će samo slike njegovih misli teći električnim vodom do mojega mozga. Ne mogu jamčiti da će mi taj pokus otkriti ili samo omogućiti da predosjetim »kako«. Prema tome, to je terra incognita.

Na kontrolnoj ploči zapažam da su uvjeti idealni. Moje i »partnerove« fiziološke funkcije su normalne. Vrijeme je da se osmjelim.

— Je li sve u redu, Same? — pozovem ga. Ne mogu ga vidjeti i pitanje je postavljeno više meni nego njemu.

— Kuik! — čuo se glas umjesto odgovora. On, dakako, ne može znati što ga čeka, ali zacijelo osjeća da će se dogoditi nešto osobito. Životinje osjećaju tako nešto. Kako to Sam percipira, saznat ću uskoro pokusom. Ako sve dobro prođe.

Desnom rukom skidam zaštitni poklopac. Moram zatomiti tu paniku u začetku, ona može sve pokvariti. Moj duh mori biti smiren i usredotočen samo na pokus.

Kažiprstom pritišćem dugme. Jedan trenutak ništa se ne događa. A onda pomalo osjećam neku nejasnu bol u tijelu. Na sreću, tijelo je dobro učvršćeno na stolcu, inače bih potrgao sve kontakte. Bol je dolazila iz nogu, prešla u mozak i ondje prasnula. Imao sam dojam da mi je glava iščupana i da ju je pregazio golemi valjak. Dojam prelazi sve pretpostavke, pa je neopisiv. Nisam čak osjetio ni potrebu da vičem. Kad razmislim malo bolje, zapažam da nisam bio u stanju da viknem. Nisam više u svom tijelu.

Nisam... nigdje.

Zapljusnula me panika, ali je, začudo, odmah i nestala. Ili su dojmovi pospješeni ili sam izgubio pojam o vremenu. Ne vidim ništa, ništa ne čujem, ništa ne osjećam, izgubio sam osjetilo okusa i opipa. Kao da sam u nekom osobnom, unutrašnjem svijetu, koji ne sadrži ništa osim mojih misli. Zacijelo je takva smrt, kad bi se ona mogla doživjeti svjesno. Mogao bih zamisliti da sam mrtav kad se to ne bi kosilo s Descartesom. Cogito, ergo sum. Moja svijest je još prisutna, ja sam sada bez sumnje samo višemanje sređena skupina provodnih elektrona u bakrenoj žici. No, moja volja mora biti u stanju da prenese taj raspored elektrona, čak i ako se tome neka slabija volja usprotivi.

Hoću se vratiti u svoje tijelo.

Osjećam lagani drhtaj u tijelu i otvorenim očima zapažam kazaljku instrumenta na kontrolnoj ploči. Čujem svoje disanje. Nema, dakle, teškoća pri prijenosu svijesti. Dosad su moji aparati funkcionirali besprijekorno. Sve se događa brzinom misli, kao što sam želio. Čini mi se da iza leđa čujem kako Sam dašće.

Pokus zapravo tek sad počinje. Najprije ništa ne zapažam, samo nešto nepoznato i nejasno. Nešto je neobično u tom ništavilu oko mene, bar ja imam dojam neobičnosti i praznine. A onda se svemir počinje puniti. Jurim prema dalekom svjetlu, i što se više približavam, zapažam da je to neki krajolik: Šuma, ulica, livada, preko visokoga i uskog prozora. U tom kozmosu taj mi se krajolik približava, poznat, ali ja sam u početku previše zbunjen da bih ga prepoznao.

Gledam taj krajolik kroz prozor svoga laboratorija očima Samovim. Dakle, mogu gledati očima tijela u kojem je sad moja svijest. Brzo sam se privikao na vezu između očiju i mozga ovog majmuna i automatski sam se uključio.

Slika što je prenose posuđene oči takva je da je pamtim: zelena trava, crna traka asfalta, borova šuma. Slika je stabilna i jasna: grmlje na rubu ceste lagano treperi na vjetru. Kao da se oči majmuna ne razlikuju od čovjekovih. Čini se da majmunov mozak shvaća primljenu sliku kao čovjekov.

Iznenada primam neke impulse negdje oko mene.

Sam? Zovem ga, pitam mentalno, ali sve oko mene čini mi se čudno,

neshvatljivo, pa ne vjerujem da bi mentalna »buka« mogla značiti neku vrstu odgovora. Činjenica da je Sam otkrio moju prisutnost u sebi dovoljna je da mu se prida inteligencija. Ako razumije samo ono »u sebi«, Sam ima zacijelo svijest o svojem »ja«. No, njegove mozgovne funkcije zacijelo imaju svoje vlastite mehanizme i ja ih moram shvatiti, moram uspostaviti suvislu komunikaciju.

Kako se može mentalno razgovarati s majmunom? Kako postići da majmun spozna nečiju prisutnost u svom mozgu?

Vikao sam mentalno, ali se jednoliko mrmljanje njegovih misli nije mijenjalo. Tada sam učinio nagao pokret i više ništa ne mogu vidjeti njegovim očima. Vidno je polje nestalo. To je, zacijelo, slučajno... Ne znam u kojem smjeru moram učiniti napor da nađem to »mjesto«. Kako da nađem pristupni put, a da ne govorim o tome kako ne znam kako da uspostavim ni potpunu kontrolu?

Pokušavajući da ponovo gledam Samovim očima, iznenada podižem ruku i to me stajalo strašnog, neočekivanog dojma da imam tuđu ruku. Svijest mi se zgrčila i postala tamnozelena. Taj osjećaj boli trajao je samo tren. Opustio sam se duhovno i bol se povukla. Sad opet nema boje oko mene.

Ne bi se moglo reći da ja imam tu ruku, čini mi se da ja jesam ta ruka. Ruka koja misli i osjeća, koja se jedva zamjetno miče... osjećam pulsiranje krvi u njoj, osjećam gustu dlaku, znam da je tamnosmeđa i da treperi od strujanja zraka u mojem laboratoriju.

Ja sam desna ruka, osjećam palac kraj četiri prsta, osjećam oznojeni dlan privezan za stolac, ali ne mogu maknuti ni mišića. Područja mozga koje prima osjete i ono koje daje naloge previše su udaljena jedno od drugoga a đa bih mogao prodrijeti onamo. Sad se ruka polako miče, alt zahvaljujući majmunovoj volji.

Imam dojam da sam paraliziran i da se budim iz duge nesvijesti, pa moram malo-pomalo postati svjestan svoga tijela. Ne uspijevam, ni uz najveći napor, da pomaknem ijedan dio tijela.

Ruka je topla i guste dlake što je prekrivaju izazivaju ugodan osjećaj. Ruka je mala, kao dječja, ali čini se snažna i i funkcionalna. No, ja ne vladam njome i bojim se da će me taj pokus izludjeti ako opet »pomaknem« svijest nekontrolirano.

Nisam više desna ruka. Osim što mislim, ja sam ništa. Sad sam zacijelo u stražnjem području mozga, jer ovdje jasnije osjećam impulse Samovih misli. Blizu sam izvora njegovih misli. Zapravo, sve što se ovdje uvlači u mene neobično je čudno, tako da to nikad neću razumjeti. Dijelovi mrmljanja koje primam nalik su na cik-cak krivulju grafikona. Ono su zacijelo slike koje nikad neću moći shvatiti. Preplavilo me razočaranje. Ne mogu se sporazumjeti s majmunom čak i kad sam u njegovu mozgu, toliko se majmun razlikuje od čovjeka. Što sad želim postići? Mogao bih pokušati da »posjetim« druge dijelove tijela, prelazeći iz jednog područja mozga u drugo, ali ne bih mogao kontrolirati nijedan dio tijela, to bi zahtijevalo dugu izvježbanost. Mogao bih ponovo napustiti Samov mozak: bila bi dovoljna samo pomisao na to. Našao bih se u vlastitom tijelu i pritiskom na dugme prekinuo bih prvi prijenos svijesti u povijesti nauke.

Ali ne mogu stupiti u kontakt sa Samom, osim ako... da bih mogao shvatiti Sama, morao bih »uroniti« u njegove misli. Ne da razgovaram s njim kao sugovornik, kao »ja« i »ti«. Tako se ne bismo razumjeli. Naprotiv, to mora biti duhovni monolog, »ja« sa »ja«, moram postići mentalnu sentezu sa Samom, tako se čovjek i majmun neće razlikovati.

Nakon toga dovoljno je da odijelim svoj duh od njegova i da ponesem sa sobom sve što sam doznao. Odvajanje neće stvarati teškoće, jer je moja volja jača od njegove, moja je svijest vjerojatno dostojna tog imena. Osim toga, Sam nema interesa da me zadrži, ako me i otkrije.

No, ostaje lagani okus straha ali prevladava znatiželja i odluka je donesena. Prepustio sam se neobičnim impulsima i pokušao sam im se prilagoditi. Moram misliti... i osjećati kao ono što se razlijeva u meni. Želim ga udisati... upiti u sebe. Prepuštam se polako, mogu osjetiti mentalni ritam Sama, njegov puls. Tijelo mu je toplo... ili je to već »moje tijelo? Prelazim tim tijelom brzinom krvotoka, osjećam svaki dio tijela, svaki mišić i živac, vraćam se u mozak. Vidim, čujem, njušim, imam osjet okusa i opipa, osjećam to tijelo, ono je moje.

Ja sam Sam! Ili ima u njemu još nečega?

— Same, jesi li ovdje? — i nehotice pitam. Odmah sam začuo glas: »Cuik, čuik!« To je glas tijela u kojem se nalazim. Ono govori. S kime? Sa mnom? Preko mene. Ja sam ga pozvao svojom sviješću i glasnice Samove su prihvatile poziv. Nisu, dakle, u stanju proizvesti ljudski glas, oni proizvode glasove bez repa i glave. Glasove koje ne razumije ni majmun.

Gdje je Sam? Jesam li ja postao Sam? Zar majmuni nemaju svijesti? Ili je ta svijest preslaba? Ne osjećam je jer je moja jača? Ili je njegova već ušla u žice... možda u moje tijelo? Zamjena? Da je potražim? Ili da se vratim? To je uvijek moguće. Dovoljno je da mislim na to pa da budem opet čovjek. Sada želim znati kako je to kad si majmun. Ja sam Sam i želim to biti.

Osjećam glasne žice.

— Sššišššš! Kkkčottt! — krikovi, kreštanje. Moj novi glas krešti nekoliko puta. Osjećam svoje ruke, noge, cijelo tijelo osjećam da sam antropoidni majmun. Lako mičem prste, ruke su mi svezane. Vučem žestoko, ali ne mogu ih osloboditi. Vučem opet i to me razjaruje... no, odmah se smirujem.

To je pokus, ja moram biti svezan.. Sam mora biti svezan. A ja?

Ja vidim, mogu micati očima. Kroz prozor vidim livadu ulicu, vidim šumu. Prozorska stakla su debela i krajolik mi se čini malo nejasan. Ili su tome krive moje oči? Ne, boje su dobre. Livada je zelena, ulica crna, šuma tamnozelena.

Što osjeća majmun? Što vidi, što prepoznaje? Zna li on što je stablo? Vidi li »šumu« ili vidi stabla?

Same, kako ti misliš?

— Huič! Huis!

Moram dublje uroniti, moram postati više on, moram više postati ja. Ima li Sam memoriju? Što je to zoološki vrt? Što je jučer... ili prekjučer? Same!

Ne mogu samo ovako prekinuti pokus, ne mogu stati sad kad ništa, ne znam! Zajecao sam.

— Kuič!Fusššttt! — Usta mi se otvaraju i puštaju bučne glasove. Prgutam slinu, imam jezik, imam zubno meso, zube i usne.

Jest. Sam zacijelo zna što znači jesti. Mora se sjećati jela i hrane. Banane! Intenzivno mislim na bananu. Moja su usta puna sline. Progutah, opet. Sam zna što je banana, znam to. Banana. Izvana kora, dugoljasta, žuta. Kora se oguli, sloj po sloj, rukama. Unutra meso; dugo, topivo, mekano, bijelo, ukusno, slasno.

Kako to da majmuni toliko vole banane? Znam da su sočne. Sam to zna, ja to znam. Zar ne, Same? Pa naranča? Okrugla, izvana kora, unutra plod, sočan.

Zašto moram neprekidno misliti na jelo? Jesam li gladan? Ili jednostavno ne volim kašu? Da li Sam, tj. ja, ne voli kašu koju spremam? Osjećam tu kašu na jeziku, ostalo je sjećanje na nju, ujutro sam je jeo, dali su mi je. Pojeo sam je, ali nisam volio njezin okus. Moj je želudac pun, ali nije to dovoljno. Nedostaju mi banane, mnogo voća. Mnogo sam jeo, opet sam gladan.

Sad sjedim na ovom stolcu svezan. Pružam noge, one se ne miču. Hoću dići ruku, ne mogu. Samo mir. Ne uzbuđujem se. Poznajem taj stolac, često sam bio ovdje. Jučer. Prekjučer. Svezali su me, zarobljen sam na stolcu, u glavi mi šumi. Mogu otvoriti usta, mogu vikati, ali neću. Zašto? Sviđa mi se ovdje, mirno je.

U glavi mi zuji. Što je to? To je u meni, to nije muha, znam. To ne prestaje kad zakreštim. Ne mogu shvatiti. Vidim svoje noge, dlakave, crne, pokušavam ih maknuti, ne mogu. Gledam kroz prozor. Staklo. Prozirno. Vani je drukčije, vjetar, hladno. Na ulici ima nečega. Znatiželjan sam. To se miče brzo. Crveno je, stvar crvena, brzo se miče. Ne čujem ništa, ne osjećam ništa. To je auto. Što je to auto?

Crvena stvar je prošla, ulica je crna. Gdje sam ja? Zar ja nisam ja? Ja?

Gladan. Banana, dugačka, bijela, bolja nego gusta kaša, bolja. Kaša nije dobra.

U glavi mi zuji. Ima nešto u mojoj glavi, nije to moja glava, hoću biti u svojoj glavi, neću biti u svojoj glavi, neću biti ja, hoću biti u sebi, hoću se vratiti, hoću ostati u sebi, hoću postati ja, hoću...

Hoću... ja... Ulica je crna. šumalivada. Banana. Osjećati. Dobar okus. Jesti

Gladangladangladanbanana... Glađanjesti. Kaša ne dobra. Kaša na jeziku, kaša u grlu. Kaša je jesti. Micati. Stolac, zarobljen. Ja? Mirno. Vidjeti?

Mica... Kuik!Hu!Kuik! Gladan.

(Iz Antologije njemačka znanstvene fantastike)

Pat Cadigan:

The Day the Mortal Got the Cable

Preveo Božidar Stančić

Priključak na mrežu

Kad je u kuću stigao stroj za pranje i sušilo za rublje, Lydia je uzela slobodan dan da preuzme aparate, a danas je obavijestila ured da joj je suprug bolestan. Naime, red je na Davidu da ostane kod kuće i čeka instalatere da priključe kabelsku TV. Sjedeći za stolom, priuštio je sebi luksuz druge kave i prelistavao novine, dok se Lydia uređivala u majušnoj kupaonici.

— Zbilja nećeš da te ja odvezem? — doviknuo joj je. Lydia je izvirila iz kupaonice držeći u ruci kist maškare.

— Neću, osim ako tebi nije potreban auto.

— Nije, samo sam mislio da uvijek ja vozim i da ti nisi naučena na gustoću prometa u špici. Budi oprezna.

Isplazila mu je jezik.

— Lijepo od tebe. Vozila sam ja u prometnim špicama prije nego što sam počela živjeti s tobom, pa ću tako i nastaviti i kad me ti ostaviš zbog neke mlađe. — I ponovo je nestala u kupaonici.

— Vidjet ćemo. — On ustane i pođe do kupaonskih vrata. — Ako odem. odvest ću sa sobom i auto.

— Ah, ti muškarci — primijeti Lydla gledajući se u džepno ogledalo i stavljajući crnilo na trepavice. — Svi ste isti.

— Svi smo prošli istu školu. — David je s divljenjem pogledao svoju ženu. Nosila je odjeću koju je obično nazivala kompletom mlade mačke: plavo-bijeli kostim, neobična, prozračna bluza — odjeća koju su nosile žene generalnih direktora. Jednoga ju je dana David zapitao ne pretjeruje li malo s obzirom na to da je običan šef službe. Salio se, dakako, jer je morao prihvatiti blistavu karijeru svoje žene.

Pružio je ruku i zaustavio je kad je stavljala crvenilo na usne.

— Hoćeš li da telefoniram u. ured i da kažem da si i ti bolesna? Zajedno bismo mogli čekati instalatere i gledati film.

— Kako bi to izgledalo? — upita ona i poljubi ga u usta. — Radimo u istoj kompaniji i odjednom imamo iste probleme s probavom, istoga dana. Ne bi to oni progutali.

David je slegao ramenima.

— Zašto ne? Ako ih zabrinjava, mogu poslati nadzornu službu.

— Davide!

— Znam, znam... — Uzdahnuo je. — No, vrijedilo je pokušati.

— Cijenim ja to. — Nasmiješila mu se crvenih usana i uzmaknula korak da bi ga odmjerila od glave do pete. — Znaš da me zaintrigirao tvoj prijedlog. Je li ti već tko rekao da si u kućnom kaputiću i pidžami bolji od drugih koje poznajem?

— Jest, neprestano mi to govore žene. — Oni su bili neobično raznovrstan par: ona se besprijekorno oblačila, bila je savršena počešljana, on s raskuštranim pramenovima i neobrijan.

Lydia namjesti zabrinuto lice.

— Obećaj da nećeš gledati one ofucane filmove »Odlučite se za novu mačku« na kanalu 87 Dry Rot?

— I »Ozzie i Harriet«, slažeš se?

— Nikad mi se nisu svidjeli. — Gurnula ga je. — Pusti me da izađem. Ljudi će se pobuniti.

David uzmakne i postavi se na vrata.

— To ti je posljednja prilika, maco. Osam sati rada ili šesnaest sati sladoslrašća. Izaberi. — Počeo ie sugestivno opsceno micati bokovima naprijed-natrag.

— Šesnaest sati sladostrašća i dvadeset šest tjedana porodiljskog dopusta. Apage, satanas! — Progurala se s ratničkim krikom, a on za njom u salon.

— Imaš li što precizno da mi kažeš o uputama u vezi s tim uključivanjem u kablovizijsku mrežu? — pitao ju je dok je ona čeprkala po torbici tražeći ključić od auta.

— Kakve upute?

— Ne znam. Ti si ispunjavala formulare i potpisala ugovor. Mogu li gledati program i prije nego što dođu?

— Ne znam. — Objesila je privjesak ključeva na mali prst. — Budi ti samo ovdje i nemoj smetati pri poslu.

David se podbočio.

— Ako dođu za šou Donahue, hoće li, kao i svi, pričekati? — zapitao je razmetljivo.

— On mi se nikad nije sviđao. Tako je sladak. — Pružila mu je obraz da je poljubi, ali on ju je ugrizao za vrati pritisnuo dlan ruke na bluzu.

— Reklamiraju da možete raditi sve u ovoj odjeći, ne gužva se.

Kvrcnula ga je u osjetljivo mjesto i izmakla se.

— Nemoj se prežderati čokolade s likerom dok gledaš dokumentarac, dragi. I pokušaj biti pristojno obučen kad stignu instalateri.

— Da, dušo — pokušao je izgovoriti kroz nos. — Tegli, tegli, tegli... Jesam li ikad nešto drugo radio?

Činilo se da Lydia nije baš raspoložena za takve šale.

— Misli na to da izvadiš pile iz zamrzivača za večeru.

— Mislit ću.

— Ozbiljno ti kažem. Nemoj zaboraviti.

— Dobro. Izvadit ću pile iz zamrzivača. Vadio sam pile iz zamrzivača i prije nego što sam se slizao s tobom i vadit ću ih i kad me ti ostaviš da nađeš samu sebe.

— Jednostavno nastoj da ga izvadiš danas.

— Obećavam. Sad požuri na posao, jer ću te inače silovati. — I on opet počne sugestivno micati bokovima naprijed-natrag, pa ona strugne smijući

se.

S prozora u salonu promatrao ju je kako izvlači auto s uskog parkirališta. Zatim se uspne na kat da bi se istuširao, slušajući ne bi li čuo zvonce ako instalateri dođu prije. Zašto svi ti stručnjaci ne zakažu precizno vrijeme dolaska? Dogovore se samo za dan, a vi se snalazite kako znate da budete kod kuće. Dakako, isključeno je da će doći u subotu.

Njihov je tjedan od ponedjeljka do petka.

Iz običnog nemara odluči da se ne brije. Obukao se, sišao stubama i popio još jednu šalicu kave, pa pročitao novine do kraja.

U deset sati, pošto je iscrpio jutarnju dokolicu, osjetio je glad. K vragu! Pa ima slobodan dan! Ako osjeća želju da nešto zagrize u neuobičajeno vrijeme, ništa ga neće omesti.

Tako je mirno u kući, pomislio je kad se zavalio u naslonjač sa sendvičem i časopisom u rukama. Zagrizao bi u sendvič i listao časopis i ne gledajući ga. Nije baš zabavno ostati sam kod kuće.

Nasmijao se u sebi. Govoriš kao da ti je zlatni pir. — Nije to ni loša usporedba njihove veze... Lydia.

Bio je to splet sretnih okolnosti kad ju je sreo. Sve kao da se sredilo samo od sebe. Njihova se veza razvila do braka, koji je trajao već tri i pol godine. Svega je bilo u njemu: prijateljstva, ljubavi, senzualnosti i cijela skala nijansi između ta tri osjećaja. Kao što je mogao i zamišljati nekoć. Ponekad je tako zamišljao brak, ali apstraktno. Prije nego što je Lydia ušla u njegov život, nikad nijedna partnerica nije svoju ulogu toliko do kraja odigrala.

Ipak, ne treba povjerovati da im je život bio kao u bajci. Bilo je teškoća, ponekad bi se svađali i činilo se da Lydia ima dara da bude drolja kao što je on mogao biti gad. No, nikad to nije poprimilo ozbiljne razmjere, brak nikad nije bio ugrožen. Njemu se nije činilo neobično ni to što je ona zarađivala više nego on. Bili su iznad takvih predrasuda.

David ustane i pođe k prozoru da pogleda na parkiralište. Ni traga instalaterima. Vjerojatno će stići kamionom kako bi ga spojili na čudesni svijet kabelske televizije. Kad je Lydia predložila da se priključe i pretplate na tu TV mrežu, najprije se ustručavao. Nije mu bila osobito ukusna slika Lydije i njega kako sjede pred televizorom kao robovi programa. No, pošto

je ustanovio da mu uključivanje u mrežu omogućava pristup kino-kanalu, dao se nagovoriti, zainteresiran da gleda različite filmove. To će, zacijelo, prorijediti njihove izlaske, ali je li to tako loše? U tjednu su često umorni da bi išli u kino, a za vikenda bi morali čekati u beskonačnim repovima i podnositi rodbinu s razularenom djecom i cmizdravim bebama. Ponekad bi nabasali i na blagoglagoijivce, koji su smatrali da su u svojoj kući i glasno bi komentirali. Kabelska TV zbilja je dobrodošla i mogla im je sve to prištedjeti.

Oko 11 sati je upravo htio pojesti još jedan sendvič kad je netko pozvonio na vratima.

— Bravo! — rekao je i pošao otvoriti.

Sitna žena koja mu se smiješila s praga imala je lice uokvireno trajnom ondulacijom. Preko ramena je nosila dugi smotani kabel i u ruci kutiju s alatom.

— Je li ovo stan Martel?

— Jest, što mogu učiniti za vas? — odvratio je trepčući očima.

— Kablorama. Došla sam priključiti vaš televizor.

David je pogledao iza žene i vidio parkirani kamion.

— Samo uđite. — Ona mu se široko nasmiješila i pritom joj se lice naboralo oko očiju.

— Svaki put isto — primijetila je ulazeći u salon. Brzo se ogledala i odmah prišla televizoru. David nije znao kako da postupi.

— Sami ste? Poslali su samo vas?

— Svaki put isto — ponovila je žena i spustila torbu s alatom na sag.

— Što to isto? — zapita David i zatvori vrata. Smiješeći se, žena je odmakla televizor od zida i kleknula.

— Svaki put kad stranka otvori vrata i opazi da je instalater žena, ostane iznenađena. Ili počne treptati očima kao da je bolesna. — Raširila je usne u smiješak da su joj se vidjeli bijeli zubi. — Kao i vi. Nitko ne vjeruje da bih ja to mogla sama uraditi.

David je osjetio kako ga oblijeva crvenilo.

— Ma nije to! Mislio sam samo da... ovaj, u ovakvo vrijeme poslati ženu samu k ljudima... shvaćate, unatoč, svemu što se događa kod nas...

Ona je iskopčala selektor i UHF antenu pa ih postavila kraj sebe.

— Da? Hoćete reći ako se netko pokuša praviti važan ili tako nešto? — Dohvatila je neki alat nalik na kliješta. — Ako se netko očeše o mene, mogu mu srediti onu stvar ovim, kužite? Ali vi ste, dečki, obično korektni.

— Ma, jasno. Mislio sam ipak da će poslati tri ili četiri osobe da to priključe.

— Da, tako se radio nekoć. — Dok je govorila, čeprkala je nešto po televizoru, dohvaćajući povremeno neki alat ili apart iz torbice. — Sad više ne ide tako. Jednog će dana tehnologija toliko uznapredovati da će se ljudi moći i sami uključivati. Samo će pritisnuti neko dugme sa stražnje strane televizora ili tako nešto. — Gledala je vršak svoga izvijača i obrisala ga o plavi radni kombinezon. — Jeste li vi fanatik video-igara?

David je odmahnuo glavom.

— To je dobro. Video-igre su obično sranje. Pregori vam jebena katodna cijev. Isto je s magnetoskopom? Imate li ga?

— Nemam.

— Čestitam! Ne morate, prema tome, svaki čas iskopčavati jedno i ukopčavati drugo. Bolje je aparat ostaviti na miru, osim ako ga treba odnijeti na popravak.

— Ja čak i ne bih znao kako da ga otvorim.

— Pfff! To je lako, ali imate pravo, bolje je ne čeprkati po tim aparatima. Prtljate nešto iza televizora, i odjednom, szzt!... i to vam je posljednji potez! Komad prženog mesa! — Pogledala ga je namršteno. — Imate li djece?

— Nemamo.

— Dobro je to. Dakako, ako ih baš želite, napravite ih, baš me briga, ali ako ih imate, ne dajte im da prčkaju po aparatu.

— Inače bi bilo zzzt! — sa smiješkom će David.

— Tako je. — Ona je dohvatila kraj koluta kabela i spojila ga negdje

iza televizora, a drugi je kraj utaknula u neku utičnicu na zidu. Zatim je ustala. — Dobro. Sad imam posla vani. Ne dirajte ništa, ne uključujte televizor, pokušat ću da dovršim prije nego što počne Donahueova emisija.

— Ne volimo ga. Čini nam se slatkast.

— To je vaša stvar. Većina žena uključuje se na TV mrežu samo da bi bolje vidjele tu svoju emisiju. I ja sam poput njih. — Smiješeći se, izašla je noseći torbu s alatom.

Svi ti otpremnici i instalateri — zaključi David — moraju proći obuku da bi utuvili sebi u glavu profesionalne štosove. On bi se činio čudakom kad bi živio od toga. Mora svakako porazgovarati s Lydijom. Čini mu se da ima posla sa šašavcima.

Budući da se žena neko vrijeme nije pojavljivala, pogleda kroz prozor što ona radi. Stajala je kraj stražnjih vrata kamioneta i držala u ruci neku vrstu brojača povezanoga s kabelom što je izlazio iz kamioneta i preko pločnika išao oko kuće. Činilo se da nešto mrmlja okrećući dugme na brojaču. David je otvorio prozor.

— Treba li da uključim televizor? Ona ga iznenađeno pogleda.

— Ne! Ništa ne dirajte! Zasad ništa ne smije biti pod naponom. Inače ode sav moj materijal!

— Dobro. — David ostavi prozor otvoren i ode u kuhinju. Zbilja je nepristojno spravljati sebi nešto za jelo dok žena koja ovdje radi možda umire od gladi. No, i njegov se želudac javljao. Otvorio je frižider, otrgnuo komad sira i strpao ga cijelog u usta jer je čudo da se žena vraća u sobu.

— Još malo pa je gotovo — otpjevuckala je. — Još nekoliko sitnica i vi ćete ući u čudesni svijet filma. Zakonom zaštićeno.

David je izišao iz kuhinje, trudeći se da žvače što diskretnije. Žena, koja je nešto spajala iza televizora, pogledala ga je.

— Ah, Uskoro ću i ja nešto zagristi. Krepavam od gladi. Čim to završim, bit će to prva stvar koju ću učiniti. — Odgurnula je kovrčicu kose koja joj je pala na oči. — Dođite ovamo da vam pokažem.

David je progutao komad sira i stavio ruku na usta.

— Ovdje gore je birač kanala. Ima dvije tipke: A i B. Jedna skupina

stanica je na tipki A, druga na B. A odgovara lokalnim stanicama i veza s njima je jednostavna. Za složenije veze, one sa satelitima, kino-kanalom ili mrežom političkog programa, valja pritisnuti tipku B.

— A kako s kanalima?

— Sve vam je to naznačeno u uputama koje ću vam ostaviti. Dobit ćete besplatno i program. Zasad bih se htjela uvjeriti da li je prijem dobar. Pritisnite ovdje.

David je uključio televizor. Odmah se pokazala TV igra u boji, možda malo prekričava.

— U redu. Sad ste na programu A, kužite? Treba samo da okrene dugme i vidjet ćete druge kanale.

Opet TV igre; neki dokumentarci i EPP.

— Lijepa slika, ha? — primijeti žena lupkajući se po dlanu izvijačem.

— Možda preljubičasta, ha?

— Oh, to možete srediti poslije. Zasad je važno da je dobar prijem.

— Jest; dobar je — složi se David. Neobično je kako svi instalateri brane interese svoje kompanije. — Je li i vaš televizor uključen u kabelsku mrežu?

Žena je raskolačila oči kao da ju je pitao nešto o njezinu spolnom životu.

— Izgledam li vam ja kao netko kome je to potrebno?. Pokušajte sad kanale na programu B. Ne, ostavite ruku na dugmetu bude li potrebno nešto srediti, čistoću slike...

David je otvorio usta da nešto kaže, ali se suzdržao. Ne bude li protuslovio, ova će žena prije otići. Već ga je zamarala. Pružio je ruku i opipao kutiju upravljača na televizoru. Bila je topla. Pod prstima ga je nešto bocnulo, tako da je gotovo povukao ruku. Ali kad je vidio nestrpljiv izraz na licu ove žene, pritisnuo je tipku B. Nešto je zacvrčilo i opeklo mu lijevu ruku, pa prošlo duž ruke. U bolnom trzaju zapazio je da ne može ispustiti kutiju. Strašan osjećaj boli pogodio ga je u prsa i proširio se na drugu ruku, pa prešao u pluća. Posljednja misao, kad je okrenuo glavu prema ženi, bila je da je ona posve ravnodušna na električni udar što je pogodio njezinu stranku.

• • •

Žena je promatrala Davida ruku prekriženih na grudima. Na čovjekovu se licu zaledio osjećaj iznenađenja, možda čak i dojam da je izdan. Nije li mu ona rekla: Zzzx! I gotovo. Nasmiješila se.

Kad je s Davidova lica nestalo svakog izražaja i kad mu je pogled postao staklast, izvadila je iz stražnjega džepa svojega kombinezona nekakav predmet nalik na. metalnu šablonu i pošla iza televizora. Čeprkala je nešto oko priključka i ekran se zamračio. Davidove su ruke spuznule niz tijelo. Žena je pritisnula dugme A.

— Ustani! — naredila je i David je poslušao. Instalaterka stane pred televizor i dodirne birač kanala. David načini tri koraka natrag i udari o nizak stolić.

— Ostani ovdje, striko. — Izvadila je iz džepa bilješku. — Dobro, kanal 4 je u redu, sad kanal 5. — David je raširio ruke kao da će nekoga zagrliti. Ona promijeni kanal još jedanput i David se presavije u pojasu.

— Darovit je. — Žena je prelazila s kanala na kanal promatrajući pri tome Davida, koji se povremeno previjao, uspravljao, prolazio rukom kroz kosu, otvarao usta... — Sad sjedni na divan. Ustani. Stoj na lijevoj nozi. — David je poslušao, pokreti su mu bili gotovo graciozni. — U redu. Sad program B. Hajde, striko.

David pođe do svjetiljke, upali je pa gasi, otvori ladicu, poskoči nekoliko puta.

— Odličan je prijem — primijeti instalaterka. Još trenutak i sve je u redu. — Pogledala je u bilješke i pritisnula kanal 9. David je počeo praviti opscene nedvosmislene kretnje bokovima naprijed-natrag, najprije polako, pa sve brže. — Polako, polako, to je samo pokus. — Žena prasne u smijeh i ponovo pritisne tipku A. David je ostao stajati čekajući nove instrukcije.

— Odlično, sjedni.

David se spustio na sag.

— Ah, nije važno! Mogla sam ti narediti da sjedneš na kauč. Ostani ovdje. Ja ću se već javiti tvojoj mački pošto nešto pojedem. — Pošla je u kuhinju, pronašla u frižideru sira, zagrizla, pa uzela maslaca i kruha. Zatim se sjetila i uzela konzervu maslina.

• • •

Kad je zazvonio telefon, Lydia Martel je upravo pila za ručak jogurt od jagoda. Pažljivo je obrisala usta i podigla slušalicu.

— Da, ovdje Lydia Martel. — Šutjela je nekoliko trenutaka i zavalila se u naslonjač. — Aha, vrlo dobro! Nije bilo problema? — Ponovo je zašutjela. — Kakav je prijem? Nema smetnji. Dobro, vrlo dobro. Koliko zapravo stoji ta instalacija? Hm, hmmm... a koliko mjesečno? — Zabilježila je neke brojke. — Da, to je razumno. Sve je uračunato? — Lydia se nasmijala. — Ne, ne bih mogla izići prije četiri i trideset... da, dajte mu usisavač prije nego što odete. On zna gdje je, premda se nikad njime ne služi. Neka njime pokupi prašinu u svim prostorijama. Poslije neka počisti kuhinju. Vjerujem da ju je ostavio u neredu poslije objeda. Pazite da iz zamrzivača izvadi pile. Uvjerena sam da je to zaboravio. Da, još nešto. Neka se obrije, molim vas. I, još jednom, hvala za sve.

Boban Knežević:

Crnji od olujne noći

Od Akula do Velusa imao oko dvadeset pet kilometara. Nalazio sam se negde na polovini puta između ta dva grada kada je moj automobil stao. Bio sam sam, kiša je lila nemilosrdno i noć je tek počinjala... Nedostaci električnih automobila najlakše se uočavaju upravo u ovakvim, prekomerno vlažnim situacijama. Kad se akumulator isprazni ili otkaže na nekakav drugi način, vozilo ostaje u mraku i sve se zaustavlja. Mrak me nije toliko brinuo koliko hladnoća što je lagano nadirala.

Trebalo je da pomerim auto sa sredine kolnika, ali pri samoj pomisli na izlazak obuzimala me je jeza. Boravak napolju nekako bih »preživeo«, međutim, pri otvaranju vrata sva toplota nepovratno bi se izgubila. Toplota je i ovako nestajala i samo sam čekao trenutak kada ću početi da drhtim.

Put između Akula i Velusa prav je poput strele, okružen prostranim travnjacima i tek ponegde niskim žbunjem. Sada nisam mogao da vidim ništa od svega toga. Samo je kiša padala, čuo sam je kako udara po krovu, po staklu, po barama na kolniku što su se menjale u svojoj neodređenoj igri. Onda iz daljine dopre odsjaj... Približavalo se nekakvo vozilo. Ugledavši njegova svetla koja su nadirala prema meni, shvatih kakvom sam to gustom koprenom vlage okružen. No, nisam imao vremena da posmatram to vrelo svetlosti. Stegnuvši zube, iskočio sam iz automobila što sam brže mogao. Nameravao sam odmah da zalupim vrata za sobom, ali talas vlažne hladnoće zapljusnu me celog i nekoliko dragocenih trenutaka ostadoh nepomičan. Dok sam zatvarao vrata, znao sam da je sada unutra hladno kao i napolju.

Automobil koji se približavao budio je nadu u meni, trebalo je da dospem do Akula ili Velusu i prenoćim do jutra, a zatim pronađem mehaničara koji će pokušati da osposobe moj automobil. Ako ne uspeju, nastaviću dalje na drugi način. U Odronpik moram stići do sutra uveče, inače me ne čeka ništa dobro.

Svetio snažnih farova munjevito se približavalo, ali vozač ne obrati pažnju na mene ni na zaustavljeni automobil, iako sam mahao kao sumanut. Proguta ga noć i sve ostade kao pre; kiša, tama i ja sam na pola puta između Akula i Velusa...

Malo sam ga psovao, a onda, uvidevši da tako neću izmeniti situaciju, odlučih da odguram auto do ivice ceste. Kako je bio potpun mrak nisam znao gde prestaje kolnik i gurao sam vozilo sve dok ne osetih da to ide teže, i odmah zatim da gazim po nečem žitkom.

Deset minuta kasnije nebo ponovo poče bleštati. Ogrnuvši kabanicu, iziđoh na put. Sada je vozilo dolazilo iz suprotnog smera. Nerviralo me je to što nemam nikakvu svetiljku kojom bih davao znakove o svom postojanju. Stajao sam i mahao. Kad je automobil projurio i ne usporivši, znao sam šta mi valja činiti: pešačiti... Naravno; mogao sam ostati u kolima i pokušavati cele noći da zaustavim nekog, ali mi se činilo da bih ipak na kraju morao da pešačiti do Akula. Izabrao sam put do tog grada zato što sam onde proveo desetak dana i upoznao nekoliko ljudi koji bi sada mogli da mi pomognu.

I krenuh, isprva polako, zatim sve brže i brže kako bih se koliko-toliko zagrejao. Znao sam da će me posle svega ovoga noge boleti kao nikad, međutim ako u Odronpik ne stignem na vreme, poslaću čovek kojem je preostalo samo jedno jedino pravo: da umre!

Voda sc cedila niz kabanicu, lice mi je bilo vlažno, i odelo takođe, bio sam mokar do kože... Psovao sam sve živo i išao dalje u noć, gazeći nevidljivim kolnikom i okružen nevidljivim poljima... U jednom trenutku, na rubu kolnika i trave, spazih senku. Nešto crnje od olujne noći nalazijlo se na putu ispred mene.

Pokušao sam da oslušnem, međutim, kiša je lila i čuo se samo šum vode. To nešto bilo je udaljeno od mene dvadesetak koraka i stajalo je na pola izvan puta, kao zaustavljeni automobil. Bilo mi je jednostavno nepojmljivo da uspevam da razaberem obrise nečega u ovakvom mraku. Nisam znao šta da uradim i nisam se micao.

Onda ugledah svetlost na njemu. Kružni izvori povećavali su svoj sjaj, a i kao da je unutar njega postojalo svetlije. Odjednom sam stajao na putu osvetljen snažnim farovima, i kada se »to« pomerilo prema meni, uvideh da je automobil.

Kao probuđen iz sna, kretao se lagano i bešumno i ja se počeh povlačiti u stranu, jer sam se nalazio na putu. Nisam ga mogao dovoljno jasno videti, ali po veličini unutrašnjosti i razmaku farova ocenio sam da je ogroman.

Kada je dospeo do mene, zaustavio se. Unutrašnjost mu je bila

osvetljena plavkastom, neupadljivom svetlošću što je stvarala mutan utisak. Nazirao sam obrise vozača i to beše sve. Nada i strah prepletali se u meni, no strah kao da je bio snažniji. Najednom sam čak poželeo da se okrenem i pobegnent u polja, ali nisam imao snage za takav poduhvat... I tako sam stajao pored tog čudnog automobila, čekao i nadao se.

A onda su se vrata lagano otvorila prema meni, kao da padaju, i ostadoše tako. Gledao sam nepomičnu figuru vozača koji me je primao u kola, ali me je nešto tajanstveno i strano zadržalo na mestu. Vrata su zjapila otvorena i toplota je isticala u noć. No vozač kao da nije obraćao pažnju na to, nije gledao čak ni mene. Jednostavno, pozivao me je da uđem i činilo se da ga ništa izvan toga ne zanima.

Stekao sam utisak da nemam izbora i oprezno sam prišao. Dok sam ulazio, pogled mi je bio prikovan za komandnu tablu koja je nalikovala na kompjuterski centar u malome: svetla, pokazivači, brojevi, i ponovo svetla, mnogo bleštavih svetlosno-signalnih stvari od kojih većini nisam mogao odrediti namenu.

Lagano sam uranjao u udobnu stolicu i opuštao se. Kada mi lelom proslruja prvi talas zadovoljstva, pogledah vozača. I on je gledao mene. Tada ne opazih ništa.

— Ja sam Gortan — reče on tiho.

Čutao sam i automobil se pokrenu napred putem koji su moćni farovi osvetljavali u dužini od najmanje pola kilometra.

— Kuda? — pitao je.

— Šta kuda? — konačno i ja progovorih, otkrivši da mi se vilica gotovo potpuno ukočila od hladnoće.

— Kuda želiš da te vozim? — ponavljao je Gortan, poput odjeka.

— Onuda kuda vam je usput — govorio sam polako, nesiguran u njegove namere — do nekog grada, u principu. — Nisam imao hrabrosti da mu kažem kako želim nazad u Akul. No, njemu ništa nije promicalo.

— Pešačio si prema Akulu. Stanuješ onde?

— Ne. Kola su mi se pokvarila nedaleko odavde pa sam krenuo po pomoć.

— Dešava se to kada nemaš dovoljno dobar automobil.

Oćutao sam na ovu primedbu.

— Inače, kamo putuješ? — upita me posle kraće pauze.

— Daleko.

— Kada imaš dobar auto, ništa ne može biti dovoljno daleko da bi bilo nedostižno.

Nasmejao sam se prvi put te noći.

— Idem čak do okeana, u Odron-pik.

Bilo je donde više od pet stotina kilometara.

— Dobro, idemo u Odron-pik... nikad nisam bio onde.

Automobil krenu brže. Prijatno je osećanje kada te naglo ubrzanje koje dugo traje silovito prianja uz naslon sedala.

— Kola su mi na putu... Eno ih tamo — gotovo povikah kada svetio farova dodirnu plavi automobil što je stajao pokraj puta.

Gortan zaustavi svoje vozilo uz parkirani automobil i ja u njegovim kretnjama podsvesno naslutim da nešto nije u redu.

— Uzmi iz njega sve što ti je potrebno — govorio je lagano— vratićeš se jednog dana po ostatak, ako tada uopšte budeš želeo da se vraćaš.

U meni ponovo blesnu strah. Reči koje je upravo izgovorio delovale su mi neobično; ne kao pretnja, više kao zaključak...

Pokupio sam iz kola stvari koje su mi bile neophodne i nekoliko trenutaka kasnije osetio sam ponovo kako me strahovito ubrzanje jednostavno uranja u naslon.

Oprezno sam pogledao na instrumente gde se brojka pokazivača brzine munjevito približavala stotki i činilo se da se tu neće zaustaviti. Sto metara u sekundi po ovakvom putu! Gotovo nesvesno napipao sam rukom pojas i privezao se. Kao opčinjen posmatrao sam brojčanik kako pokazuje brzinu od sto dvanaest metara u sekundi. Demonska mašina je još ubrzavala.

Nije samo snaga nosila ovo vozilo kroz noć. Podjednako važni bili su

oblik karoserije, amortizeri, gume... rečju, savršen automobil.

— Do đavola — ne izdržah više — kakva su ovo kola?.

Gortan nije odgovorio odmah. Ćutao je i ja sam ga ostavljao na miru kako bi smislio način kojim će mi to reći. A. bilo je jasno da je u pitanju nešto neuobičajeno.

— Možda si primetio... ja sam invalid.

Tačno to! Sve vreme bio mi je neobičan način kojim upravlja ovim vozilom i sada sam znao zašto nisam opazio nikakve kretnje osim kretanja njegovih ruku: noge su mu bile u tami i ni sada ih nisam mogao videti.

— Nema ih — reče Gortan mirno. — Oduvek sam voleo izazovno brzu vožnju, doživeo sam saobraćajnu nesreću i ostao bez nogu. Posle izlaska iz bolnice bio sam nesposoban da se sam brinem o sebi. Padao sam sve dublje u očaj i verovatno ne bih živeo duže od godinu dana da se nisu pojavili predstavnici Laboratorije KOL sa neobičnim predlogom... Rekli su mi da me mogu ugraditi u specijalni automobil i omogućiti mi da se neprekidno vozim... Šta sam drugo mogao, pristao sam... Automobil je ovaj, a to se zbilo pre više od pedeset godina...

— Pedeset? — Činilo mi se da ne može imati više od četrdeset.

— Osamdeset mi je — rekao je jednostavno i ja sarn mu verovao. — Ako sve bude teklo onako kako su mi obećali, živeću još toliko... Sto trideset godina gospodar auto-strade... noćni vozač.

— Ne shvatam zašto su oni to uradili... i koliko puta do sad.

— Nema mnogo ovakvih automobila, pedesetak na celom svetu... Mogao sam biti pilot svemirskog broda, ili, ono što gotovo svi biraju, hibernisan i probuđen za sto ili hiljadu godina...

— Ali zašto oni to rade?

— Jedno odeljenje Laboratorije KOL smešteno je na severu i bavi se alternativnim istraživačkim radom; uglavnom pokušavaju da postignu besmrtnost za čovjeka. Potrebni su im dobrovoljci za eksperimente, nimalo prijatne. Posle svega toga možeš kao nagradu birati između nekoliko stvari. Ja sam, jasno, izabrao automobil.

— Koliko se to njima isplati?

— Veoma. Ovakav automobil njih gotovo ništa ne stoji, mogu ih sagraditi koliko ih je volja. Na drugoj strani, neuporedivo je teže pronaći dobrovoljca za onakve eksperimente, jer, neophodno je da učesnik u eksperimentu zaista bude dobrovoljac, zato što sve vreme mora da sarađuje sa naučnicima.

— Kakvi su to eksperimenti?

Gortanovo veštački mladalačko lice se zgrči. Ni jaz dug pola veka nije izbrisao uspomene na te, činilo se, nimalo prijatne događaje.

— Raznovrsni — progovorio je tiho. — Poneko ne izdrži...

Čutali smo neko vreme. Ispod nas kolnik promiče brzinom od sto deset metara u sekundi. Sve je ovo čudno, gotovo nemoguće i pomalo nelogično.

— Kako sada živiš — pitao sam dalje, — Čime se hraniš, šta pokreće ovaj automobil, kako ti sve ovo ne dosadi?

— Nerazdvojivo sam spojen sa automobilom Zajedno dišemo i živimo, zajedno se krećemo i zajedno ćemo umreti kada za to dođe vreme.

— Znači, ti si neka vrsta kiborga? — izustih oprezno.

Automobil prati svetlost svojih farova što teže da dosegnu beskraj, a ja polako dolazim k sebi.

— Na određeni način jesam, zapravo ne znam... Svi putevi su moji, i sve noći. Isto tako znam da sam najbrži i najsnažniji na auto-cesti.

Vozilo poče ubrzavati, ali ne zadugo. Pokazivač brzine. zaustavi se na brojki 123. Više nego nepojmljivo. Pri toj brzini svaka izbočina ili neravnina na putu može biti kobna.

— Da — potvrdi Gortan, kao da mi je čitao misli — ali ovo nije običan automobil, baš kao što ni ja nisam običan vozač. Na potpuno glatkoj pisti bez problema može da razvije brzinu od sto četrdeset metara u sekundi, što sam i postizao nekoliko puta.

— Koje gorivo troši?

— Vodu... običnu vodu.... kišnicu, izvorsku vodu, destilisanu vodu... vodu u bilo kom obliku. Upravo sada, dok traje ovaj pljusak, rezervoari se pune i ubrzo će biti dovoljno za narednih deset hiljada kilometara.

Nisam imao šta da kažem. Sve je pomalo nalikovalo na san a najviše na bajku. Kako je moguće da neko ko zna kako da na relativno malom prostoru iz najobičnije vode dobije toliko energije to nigde ne objavi? Kako je moguće da Gortanovo telo godinama ostane neizmenjeno? Kako je, do đavola, moguće sve ovo?

— Dve me stvari zanimaju — počeo sam oprezno. — Prvo, ako su oni toliko moćni, zašto ti nisu omogućili da ponovo prohodaš? I drugo, kako ti sve ovo ne dosadi?

— Oni ispunjavaju samo jednu želju, a ja sam pre nesreće trećinu svog života proveo u automobilu. Da sam izabrao da ponovo prohodam, i dalje bih neprestano vozio kola, s tim što bih do sada već umro od starosti. Ovako, živeću još pola veka. To je jasno, nadam se. Meni vožnja nikada ne može da dosadi, posebno ne u ovakvoj situaciji.

Zamišljeno sam kimnuo glavom... Ako bude nastavio ovom brzinom, a nije bilo razloga da tako ne bude, ubrzo ćemo stići u Odron-pik i najviše mi je bilo žao što ne mogu da pozovem Gortana sa sobom, do kuće u kojoj stanujem. Ali njemu to nije bilo potrebno. I sve što bih mu ja mogao dati nema za njega nikakvu vrednost. On ima svoj put kojim može samo napred i samo napred.

— Ovi farovi — govorio je — nisu mi potrebni. Automobil registruje gotovo celokupni spektar elektromagnetskog zračenja i tako mi omogućuje da se krećem i u potpunom mraku.

— Tako si se kretao pre no što sam ja naišao?

— Ne, stajao sam... Sviđa mi se da stojim okružen potpunim mrakom i da svet oko sebe posmatram u nekom uskom, izdvojenom talasnom području. A ponekad vozim noću bez ikakvih svetlosnih obeležja na sebi... kao tamna senka smrti.

Prošli smo pored Tilipa, a to je značilo da je do mog prebivališta svega pedesetak kilometara. Teren je postajao valovit a put krivudav tako da je Gortan bio prisiljen da uspori na četrdeset metara u sekundi što je i dalje bila fantastična brzina.

— Oni koji odaberu hiberhaciju greše. Jedino što dobivaju jeste da će videti budućnost. Ali onda neće moći da žive jer je znanjp koje poseduju gotovo beznačajno u poređenju sa znanjem naših dalekih potomaka... Greše i oni koji kreću a svemir, dobivaju praznu večnost. Automobil je pravo

rešenie, imaš osećaj da si zaista živ, da se krećeš da možeš nešto da menjaš, i što je najvažnije, da možeš stići kud god da pođcš...

Dok sam ga slušao, poče me ispunjavati nemir. Zašto mi on priča sve ovo? Je li to samo ispovest jednog nesrećnog bića ili govor koji ima nekakav drugi cilj?

I najzad, Gortan izreče ono od čega sam strahovao:

— Da li bi ti... pristao da postaneš vozač ovakvog automobila?

— Glupost — odgovorio sam brzo, i učini mi se da ga takvim tonom mogu povrediti, te nastavih: — Nemam potrebu da se doživotno vežem za automobil.

— Pazi, ne doživotno ... još sto godina više.

— Ako su godine bitne, onda je bolje krenuti u svemir, onde bi mi život trajao hiljadama godina.

— Samo prividno. U svemiru se tvoj život upoređuje sa životom zvezda i onda je beznačajan, a u automobilu si okružen običnim vremenom.

— Kakav ja to život? Voziti, voziti i neprekidno voziti...

— Imam osećaj sasvim suprotan od onoga za koji veruješ da me ispunjava. Naime, nimalo nisam sputan. Slobodan sam onoliko koliko mi je potrebno.

— Meni bi dosadilo...

— Čini ti se. Kada bi postao kao ja, sve bi ti izgledalo drugačije. Apsolutno sam smiren i ništa me ne može poremetiti. Život bez ikakvih problema.

— Može li se tako živeti?

— Kao što vidiš, može. Reci mi, kako ti živiš?

— Ja sam privremeno u zatvoru.

— Ne deluješ mi kao zatvorenik... Jesi li u bekstvu?

Da li mi se pričulo, ili je zaista postojao prizvuk nade u njegovim rečima.

— Nisam — odgovorio sam hladno — to je alternativni zatvor, izum sedme decenije. Radim na meteorološko-astronomskoj opservatoriji kao tehničar.

— Pričaj mi o tome, zanima me.

— Vrlo jednostavno, u suštini. Za privredne i saobraćajne prestupe ne dobiva se više strogi zatvor, već ovakav... Živim sa još dvadesetak sličnih sebi i nekoliko pravih naučnika. Šest godina već. Za četiri godine biću slobodan, a ovo je jedan od dva »odmora« koja mogu koristiti za to vreme... Šest godina nisam mrdnuo sa one planino. Ali podnosi se lako. Nema velike kontrole, nema discipline, svako radi svoj posao i čeka da mu vreme istekne...

— Ne shvatam. Mogao si i da se ne vratiš?

— Nisam mogao. Gde da odem? Bekstvo iz atlernativnog zatvora znači smrt. Pronađu te vrlo brzo i odmah ubijaju. Nije mi poznat slučaj da je iko rizikovao.

— Dobro smišljeno, mada postoji način da se sakriješ.

— Ako misliš na Laboratorije KOL, radije ne.

— Dobro... kako tebi pripade opservatorija?

— Sam sam izabrao, volim taj posao, zvezdano nebo zaokuplja me oduvek.

— Gledaš u zvezde, tražiš smisao života u njima; gledaš n oblake, očekuješ kišu...

— Posmatram i izučavam zvezde. To je vrhunska obaveza svih nas. Rešenje se nalazi u njima.

— Shvaćam ja to i nemam ništa protiv toga da se otkrije ta najuzvišenija tajna, ali kakav je tvoj doprinos u svemu tome?

— Mali, vrlo mali, ali ne i neznatan... posmatranja se skupljaju vekovima i samo sva zajedno imaju određen smisao.

— Astronomija može bez tebe i tvojih otkrića.

— Nije mi astronomija sve što imam... Mogao bih đa se vežem za automobil neko vreme, godinu-dve najviše, mislim da bih kasnije

poludeo... — Uhvatio sam sebe kako se branim, ili, što je bilo još nepovoljnije, kako se pravdam.

I, mada mi je vožnja prijala, jedva sam čekao da izađem i da odem daleko među astrokamere i teleskope, da zaboravim ovaj fantomski automobil... Izdržaću još ove četiri godine koje su preda mnom, a onda počinjem život iz početka.

— Stani ovde... dalje ne možeš, nema puta do gore — rekoh i automobil se zaustavi, gotovo u mestu.

Trebalo je da kažem »hvala« i da otvorim vrata i izađem u noć. Kiša gotovo da je prestala, ali pet stotina metara dug put do opservatorije bio je strm i blatnjav i vrlo težak za pešačenje... Trebalo je da izađem i odem. Ipak, sedeo sam. Tada mi nije bilo jasno šta radim, a shvatio sam to mnogo kasnije: čekao sam.

— Pođi sa mnom — reče Gortan mirno. Nije zvučalo ni kao pitanje, ni kao predlog, ni kao naređenje... već kao rešenje.

Odmahnuo sam glavom izbegavajući da ga pogledam. Znao sam da je iskren, da zaista misli da bi mi bilo bolje i utoliko teže sam iskazivao svoju odluku.

— Imaćeš jedinstven svet, bićeš gospodar promenljivih stvari za razliku od izučavanja nepromenljivosti.

— Ne... ne... ne dolazi u obzir. Živim određenim životom, svestan sam da to nije najbolje rešenje, međutim, ne nalazim se u situaciji da biram. Ako se za dvadeset časova ne pojavim gore, započeće lov na moju glavu... Sem toga, ne privlači me previše da neko eksperimentiše mojim telom i da se posle svega toga vežem za jedno mesto.

— Ja nisam vezan za jedno mesto...

— Da, ali recimo, ti sada ne možeš sa mnom do mog doma.

— Ni ti takav kakav si ne možeš sa mnom do mog doma.

Ovo me načas zbuni. Zaustih da ga upitam kakav mu je to dom, ali ne učinih to.

Otvorio sam vrata i pripremao se da izađem u hladnu i vlažnu noć.

— Razmisli — govorio je Gortan. — Doći ću sutra pred ponoć na ovo mesto. Ako se tada ne pojaviš, videćeš me u isto vreme prekosutra, i tako redom. Čekaću te. Na mojoj su strani večnost i strpljenje. I zapamti, kada budeš gledao odozgo sa svoje opservatorije prema meni bićeš ili radostan zbog nečega ili tužan, zadovoljan ili mrzovoljan, nervozan ili ljut, ali nikada ne zaboravi da ću ja tada kao i sada i uvek imati potpun duševni mir, i da ću te čekati.

— Zbogom — izustih i iskočih. Zdrma me kratkotrajna jeza, zatim krenuh polako uzbrdo. Već na prvom koraku uverio sam se da će mi klizav teren biti najveća prepreka do doma i video sam sebe kako kaljavih kolena i blatnjavih dlanova ulazim u stambene prostorije...

Okrenuh se baš na vreme da vidim kako Gortanov automobil trne sva svetla. Za trenutak mi se činilo da ničega nema, onda zapazih tamnu pokretnu senku.

Bio je crnji od noći u kojoj se gubio.

• • •

Gortan je održao svoje obećanje. I još ga drži. Svaki put kada se približi ponoć nenadano izroni iz tame, bez ikakvog svetla i neko vreme ostaje na mestu, Zapažao sam ga samo po tome što je bio tamniji od svega ostalog. Čekao je s upornošću koja nije bila ljudska.

A ja — prihvatio sam igru. Za vedrih noći, kada smo posmatrali nebo, imao sam vremena da ga gledam, ponekad vrlo dugo. Veličanstven u svome miru, ostajao je za mene neuhvatljv. Nikada nisam uspeo da zapazim trenutak kada odlazi, ma koliko sam se trudio. Ponekad mi se činilo da on i ne odlazi, da je uvek tu, pored mene i sa mnom...

Kada noći nisu bile vedre nikada nisam legao u krevet pre no što na putu ne ugledam njegovu senku. I onda bih mirno zaspao sa osećanjem kao da imam nekoga ko me nikada neće izneveriti.

A više od svega želeo sam da vidim kakav je taj automobil danju. Nikako nisam mogao da ga zamislim kao određeni čvrst oblik, već kao tamnu lelujavu senu što titra napuštenim putevima, neuhvatljiva običnom ljudskom oku.

Čudno je bilo i to što ga niko od preostalih članova opservatorije nije zapazio. Kao da je on samo moj san, čudovišna uobrazilja, težnja ka

izmeni... Odgovor je ležao na putu, čekao beskrajno strpljiv.

S vremenom, mesto gde je Gortan dolazio noću postalo je za mene svetinja. Krišom sam ga gledao preko dana, ali nikada mu se nisam približio na manje od stotinjak metara. Plašio sam se tog mesta, svog boravka pored njega, plašio sam se svoje želje da prihvatim Gortanov poziv, plašio sam se promene kojoj sam težio.

Kada sam okončao treći ciklus posmatranja sazvežđa Zmaja, identičan sa prethodna dva, shvatio sam da mi zvezde neće pružiti promenu ni za milion godina. Naravno, nisam mogao čekati ni mnogo manje vremena. Zvezde kojima sam posvetio ceo život podsmevale su mi se svojim mirom, svojom nepromenljivošću, svojom nedokučivošću. Postadoše mi mrske...

Sledeće večeri padala je kiša i bio sam srećan što ih ne vidim. Ujedno, umor koji se sve ovo vreme skupljao u meni naglo je izbijao u prvi plan i lomio me. San mi je bio neophodan... ipak, nisam mogao da zaspim. Bilo bi mi to prvi put da zaspim pre no što ugledam Gortana. Vrlo nemiran, ležao sam u krevetu ljut što mi Gortan i sve ono što on nosi sa sobom znači više od nekih stvari do kojih sam uvek držao.

Kolege meteorolozi nisu predvideli ovu kišu, memljivu, lepljivu. Nije bilo grmljavine, jedino se moglo čuti ravnomcrno dobovanje kapi po krovovima zgrada. Nemir u meni nije jenjavao, i kako se bližila ponoć postajao sam sve napetiji i nervozniji. Kao da sam predosećao nešto nesvakidašnje, pa sam zauzeo mesto kraj prozora još mnogo pre no što su precizni astronomski instrumenti objavili nov dan.

Nepomičan, čekao sam.

Duboko dole, kroz kišu i mrak nazirao sam deo puta gde se Gortan uvek pojavljivao. Bilo je tamno, izuzetno tamno, ali ne dovoljno. Dva sata kasnije, kada je kiša gotovo prestala, shvatio sam: Gortan nije došao.

Znači, nešto mu se desilo. Dosad je pokazao toliko upornosti da mi je izgledalo neverovatno da odjednom odustane, osim ako nije sprečen. A šta njega može da spreči? Kvar? Sudar? Smrt?

Pokušao sam da odagnam sve te misli, pokušao sam da se primoram na ležanje u krevetu i na san koji će mi, nadao sam se, doneti zaborav... Zašto se bavim stvarima koje nemaju nikakve veze sa mnom? Zašto sam toliko vezan za Gortana? Zašto ne osećam olakšanje sada kada je prestao da dolazi?... ovo društvo dalo mi je šansu mada ga ništa nije obavezivalo na

to, čak su mi ostavili i mogućnost da sam izaberem; ne smem prokockati sigurnu budućnost koja je preda mnom, ne smem još jednom dospeti na dno. To su bile reči razuma koji se lagano razvejavao u tami.

Nervoza me je gonila u noć i ubrzo potom hodao sam kroz vlagu, po blatnjavom terenu, silazio prema »svetom« mestu. Prvi put posle skoro dve godine došao sam na mesto gde sam izašao iz njegovih kola i gdje je on dolazio svake noći od tada... osim ovoga puta.

Kiša kao da se igrala sa mnom. Ponovo je postala snažnija i gušća i za tren me potpuno skvasila. Bilo je hladno, vetar je kovitlao vlažnim vazduhom, uvlačio se u svaku poru, stezao pluća i oduzimao dah. Nazirao sam nešto tamno u gotovo potpunom mraku. Zadrhtah od priliva novih osećanja.

Zaustavio se desetak metara od mene i ostao tako. Ništa se nije micalo, ništa čulo. Samo kiša i vetar. Stajao sam pred njim pognute glave kao krivac uhvaćen u krađi za koju je znao da će mu biti oprošteno. Da li je ovo moj kraj? Predaje li se moje ljudsko telo? Predajem li se ja ceo ovom metalnom čudovištu? Zeleo sam i da priđerh i da odem — jednovremeno, sa podjednakim žarom i bolom što ne biram ono drugo.

Krenuo sam prema njemu, oprezno, kao prvi put. Šta će mi reći kada uđem, hoću li ugledati trijumf u njegovim očima, hoće li biti jednako stariji odonda kao ja?

Nešto je u meni vrištalo i kidalo me. Ne u ropstvo, ne u takvu večnost. Odjednom mi je postalo vruće u ovoj ledenoj noći. i dlanovi su mi se znojili, u grudima sam osećao stezanje i nervozu, i drhtanje iz stomaka što se lagano prenosi na celo telo... Naglo sam se okrenuo i udaljio sa puta, prema brdu i opservatoriji. Trebalo je otići odavde, u tamu i zaborav, trebalo je pobeći što dalje...

Načinio sam nekoliko koraka, okliznuo se. Dok se budem uspinjao najviše neprijatnosti zadavaće mi klizav teren, i već sam video sebe kako kaljavih kolena i blatnjavih dlanova ulazim u stambene prostorije.

Odakle mi je poznato sve ovo? Klizeći bauljam uz brdo. Noć i kiša. Gortan se stapa sa mrakom i nestaje... Hoću li sledeće noći i svake naredne dolaziti do prozora i gledati ka ovom mestu? Hoću li ponovo imati besane časove dok se on ne pojavi i miran san kada bude tu? Hoću li jednoga dana ponovo stajati na putu pred njim pognute glave dok se svest i podsvest u

meni budu borile? Hoću li se ikada osloboditi prokletstva koje me je obuzelo?... Nemam kuda da pobegnero, nemam gde da živim, dato mi je ovo mesto i ova opservatorija, dat mi je ovakav život i ova sudbina.

Zaustavljam se u svom sporom nevoljnom uspinjanju i okrećem se. Gortan se pomerio napred stotinjak metara i stoji stopljen sa tamom... ali sviće, i nadolazeća svetlost ga odaje. Silazim prema njemu, vrata kao da padaju prema meni i ulazim brzo. Krišom bacam poglede prema njemu i vidim da je miran i nimalo izmenjen. Osećam kako me ubrzanje lepi za naslon i to traje, traje, traje...

Slobodan Čurčić:

Čekajući da nebo padne

Maxwell se zgrči i vrisnu: kao zapaljen dah sunu uvis, da bi se vratio tlu u delovima koji su izgarali plamenom boje suve trave. Lara ispusti nečujan krik, presečen užasom, ali nastavi da se kreće dalje u talasastim, krivudavim skokovima spasenja. Ispred nje, stotinak metara ulevo, jedan grm nestade u vatrenom stubu i ona se baci koliko je duga u prvi krater od eksplozije. Zemlja je u ustima imala okus dima i tek tada uspe da pomisli o Maxwellu. Čula je zvučan prodor iznad sebe, koji prošara horizontom. Oko nje je udaralo nasumice, levo-desno, no nisu uspevali da otkriju njen pravi kvadrant. Izdajnički metalni šlem-navodnik davno je odbacila, tako da nisu imali sigurnu metu. Osećanje straha nije uspevalo da je dodirne svojim dugim i hladnim pipcima, modro je nebo bilo prepuno narandžastih pečurki bola. Lara odjednom pomisli o Maxwellu kao o neispunjenom dugu, o nekoliko nedorečenih rečenica na početku akcije, o još jednom androidu koji ju je napustio. Zašto uvek, pogođeni, izgaraju u plamenu boje suve trave? Znala je da to nije njena krivica. Bio je spor i neinventivan. Nije poslušao njene signale da odbaci šlem koji je navodio rafale ka njima, no učinilo joj se da je i nije slušao. Ona je bila gotovo nedodirljiva, suviše brza, suviše vešta. A sada su uzaludno prekapali deo po deo kvadrant gde je odbacila šlem, pa su komadi čudovišno crne zemlje odskakivali put neba.

Ali, činjenica da je još funkcionalna nadjačala je trenutan nedostatak orijentacije. U mislima, Maxwell još jednom vrisnu i poleti put modrog neba, no ona ovaj put snagom volje istisne tu pomisao, ne dozvolivši uobrazilji da je dalje razvije. Android koji nije slušao sada je već bio bezimeni prah izmešan sa vatrenom kišom. Sve ostalo iščeze i ustupi mesto brzoj spoznaji da smesta mora odavde. Telo joj je reagovalo kao otkrivački instrument, mišići joj se napeše a njeni spoljni senzori obasipali su je podacima.

Teturajući kao ranjena ptica, kraj nje promače Santar. Pratila ga je pogledom sve dok nije pao daleko od nje. Taj kvadrant eruptira u vatrenoj lavi svetlosti. Ljudski bol nije dopirao u Larino meso, mišići joj se napeše kao struna kad ugleda deo odbačene Santarove opreme. Je li sasvim sigurna? Senzori su joj potvrđivali da trenutna opasnost ne postoji, da je verovatnoća da će se izući iz ovog pakla dosta dobra. Skočila je iz zaklona i

u hipu strgla sa poluugljenisanog Santorovog šlema mikrosonar. Tren kasnije već je talasasto trčala ka luci, ka liniji sna i spasenja. Trčala je kao da joj je zaista trebala pomoć, ali to je bilo daleko od istine. Niko kao ona, Lara, nije mogao da se snalazi u ovom predvorju pakla. Nije ni osećala vazdušne udare, komade zemlje koji su je sustizali i sudarali se sa njenim skliskim telom. U rasprsnuću svog malopređašnjeg položaja videla je da je uvek korak ispred svojih dalekih progonitelja i znala je da je sudbina Maxwella i Santora ne može dodirnuti. Telo joj uskladi ritam sa poleglom travom koja je nalikovala utrljanom lišaju na izrovašenom tlu.

Umakla je iz opasne zone kontakta i mogla je da uspostavi misaonu vezu sa terminalom u svom brodu. Duboko u mozgu, prijemnik je hvatao signale iz broda i luke, i Lara skrene u tom pravcu. Odbaci mikrosonar kao nepotreban. Ritmika sopstvenog brzog kretanja nosila je dugonogu Laru ka luci. Postepeno su joj se vraćale misli, istrgnute iz nje pre misije. Daleko, na nepomičnom obzorju, blještavi prsti-pečurke uništavali su preostali deo baze. Kao mlaz vrelog šljunka u nju udari spoznaja da je uspela.

Ovaj planet više nije bio u sukobu sa njom. Planet koji je goreo, koji je progutao njene pratioce, planet i ovo modro nebo pred noć, prošarano stravičnim narandžastim prodorima. Cilj je bio razvejan u zraku, lepljlv i mrk, daleko od nje. Već je bila u luci. Prišla je svom brodu koji otvori prolaz za nju. Eksplodirajući, Maxwell se još jednom vraćao Zemlji, kroz njene oči.

Ultrazvuk iz Larinog grla zatvori brod iza njenih leđa. Sada je opet bila tu, u toploj placenti broda, posvud razvejana i raslojena, ona, Lara — žena sa novih hiljadu mogućnosti. Maxwell udari o neprobojne zidove, nestajući u procepu između njenog zaborava i nužnog zla. U mozgu joj je odjekivao zaštitnički i opominjući alarm — u brodu nije mogla dugo ostati u sadašnjem stanju. Morala je ili da se menja ili da se vrati. Nije bilo potrebe da se vraća, želela je svoje staro stanje, htela je natrag u sebe; u prošlo ja, u onu meku Laru pređašnju. Onu koja je dovela brodove ovamo na planet, zajedno sa androidima diverzantima, koja je uništila cilj. Htela je natrag, u refleksni pokret pluća i dojki, u grleni glas, pokretanje očnih kapaka i meku kožu. Dugo Maxwellovo padanje ostalo je spolja.

Više nije imala šta da čeka. Misija se bližila kraju, svaki je android imao svoj brod. Lara izgubi interesovanje za preostale androide i odbaci svu svoju spoljnu opremu koja joj je obavijala novo telo. Leže na blistavi podijum u napetom iščekivanju. U jednom sićušnom vremenskom intervalu

oseti nostalgični ujed za onim što ostavlja i izlučuje iz sebe, duboko u svom neprobojnom, elastičnom bedru.

Sada je mislila na svoj povratak, unevši u sebe mašinsku neosetljivost. Morala je ponovo da krvari, da ljudska bol začne u njenoj utrobi i nedrima, da svesna i voljna učestvuje u svojoj reanimaciji Lare-žene.

Postepeno su joj se vraćala osećanja, strano je izlazilo iz nje. Bolelo je kad je udisala, bolelo je kad je gledala i treptala, bolelo je kada je pokretala udove, peklo dok joj se vraćala mekoća u mišice. Odlazak svojih sposobnosti doživljavala je kao bolni užitak, bila je ponovo u ljudskoj ljušturi, nemoćna, osećajna, zla.

Ali, bila je živa, Bila je ponovo Lara-žena i ona pomirisa kožu i dodirnu golo rame vlažnim jezikom.

Šta je volela? Šta je tamo, odakle je došla, imala i smela? Željno je čekala da joj se vrati sećanje, koje je sporije stizalo. Njena veza sa mašinama je prestala i Lara-žena skliznu sa podijuma. Na podu su bezglasno grcali njeni raniji delovi u agoniji.

Lara-kiborg, ljuštura koja ju je dovela nazad u brod, više nije postojala. Lara-žena sa gađenjem izađe iz prostorije. Vratila joj se ljudska otuđenost.

Skliznula jepred ekrane skenera, pažljivo promatrajući okolinu. Pokrenula je motore, čekajući da se zagreju i da poleti odavde. Uključila je kompjuter i odmah čula njegov duboki, muški glas.

— Pripremi brod za uzletanje — reče Lara.

— Nema podataka — odgovori muški glas kompjutera.

— Pripremi brod za uzlaznu putanju, izračunaj koordinate povratnog leta, ubrzaj motore! — ponovi Lara besno.

— Nema podataka — ponovi kompjuter. — Nema podataka.

— Upotrebi svoju memoriju! — vrisnu Lara histerično, osećajući ubrizgavanje mraka u venama.

— Nema podataka o dospelom letu — nastavio je hladan, bezosećajan muški glas.

— Oslobodi mi ručne komande, odmah! — Larin se glas sudarao sa

nemim zidovima. Odjednom je postala bespomoćna i jako sićušna.

»Nema podataka« bilo je sve što je čula od kumpjutera. Skliznula je sa sedala na pod i dugo ostala u tom položaju. Ima li izlaza? Da li je mogla nezaštićena da ode do drugog broda čiji je kompjuter bio neoštećen? Da li je imala vremena za to?

Onda je začula šum na ekranu za promatranje okoline broda. Da, još je neko opstao u onom paklu. Srećom, vrata su mogla i mehanički da se otvore. Bio je to Harr, android. Nemo ju je pratio do kontrolne ploče, promatrajući je svojim providnim pogledom.

— Zašto nisi u svom brodu? — upitala je kad je sela.

— Moj brod ne postoji — odgovori Harr.

— Buncaš — promrsi Lara. — Eno ga. Mogao bi čak da...

Harr je prekide.

— Da, to je bio moj brod. Sada je ljuštura, kao i ovaj tvoj, kao i svi ostali. Ne možemo se vratiti.

Lara se malo kolebala, ali nagonski je osećala da android ne laže. Najzad, nisu ni mogli lagati. Genetski im je onemogućeno da lažu.

— Sada si drukčija — reče Harr.

— Koliko drukčija? — upita Lara.

— Dosta — reče.

Lara oseti čudnu nelagodnost u prisustvu ovog androida i uhvati se za ručne komande broda. Nisu je slušale.

— Nemoguće — reče Harr. — Nijedan se brod ne može vratiti, pa ni tvoj.

Ledena istina sudari se sa njenim otvorenim zenicama.

— To znači...

— To znači da se niko, pa ni Lara-kiborg ne može vratiti. A ne postoji ni mogućnost da iko od nas, androida, preživi. Ja sam trebao odavno da budem uništen. Verovatno bih i bio da minsko polje u koje smo upali nije

izazvalo ultrazvučne detonacije. Moj ugrađeni prijemnik je otkazao i nisam ni stigao do cilja.

— Cilj je uništen — reće Lara odsutno.

— Svakako, za to si ti bila tu. Uništi i budi uništen.

— A ja... a mi... — Larin glas izgubi od svoje sigurnosti.

Da je mogao da se nasmeši, Harr bi to svakako učinio.

— Androidi nisu uppšte bitni. Nas mogu stvoriti koliko im treba. Predviđeni smo da ti pomognemo i skrenemo pažnju našom akcijom. Tako je Lara-kiborg postigla cilj. Atomske mine su izbrisale sve ostalo. Ti si super oružje, neulovljiva i neuništiva.

— Pa zašto... Lara-žena se zagrcnu.

— Zašto te ostavljaju? Ko zna? Ljudske namere su mi još nedokučivije nego tebi. Možda zato što ovo nije bio vojni cilj, a istinu treba sakriti od javnosti. Možda zato što si poslednja proba pre masovne upotrebe. Ko zna? Žene-kiborzi su nešto novo, užasno i zastrašujuće.

— Otkud to sve tebi? — upita Lara.

— Androidu, misliš? — Harr je pogleda. — Možda nismo toliko neinteligentni koliko se misli. Mada smo genetički produkt laboratorija, nismo potpuno bezosećajni, niti bez izvesnog uticaja na sop-stveno ponašanje. Vidiš, bilo je dovoljno da slučaj izmakne kontroli i... Možda je trebalo da poludim, da mi eksplodira mozak, možda...

— Dosta, dosta! — povika Lara-žena. — Ne verujem, ne želim da verujem! Hoću nazad, hoću na Zemlju!

Android u svojim očima nije imao sažaljenja.

— Nazad? Na Zemlju? Zemlju čiju si koloniju upravo uništila, Zemlju koja želi nova oružja, Zemlju koja te je stvorila? Žao mi je, Lara, ali nade za nas nema. Idem sad.

— Ali, gde? Napolju je smrt.

— A zar je ovde bolje? Šta misliš, da li su se osigurali i za ovakve slučajeve, neću li kroz izvesno vreme eksplodirati, nestati u zraku, izgoreti?

Maxwell se podiže sa dna njenog sečanja u erupciji platnenih sekundi. Larino telo se opusti, oslobođeno sumnji.

— Zatvori samo vrata za mnom — reče Harr Lari-ženi. U njoj je odluka zamenila nesigurnost i kolebanje. Zemlja postade samo daleki treptaj na noćnom nebu planeta. Ovoga puta je znala da Lara više nikada neće biti žena, sada je više nego li išta želela svoje ranije istrenirano i prilagođeno, monstruozno telo snage i moći. Leže i pređa se blistavom sjaju mašina, polako ubrizgavajući u sebe deo po deo odbačene i strgnute ljušture, otvorena i spremna za bol, koji će sada biti ponovo užitak, misao i spas. Lara-žena eksplodira u bezbroj nijansi sve dubljeg bola.

Lara-kiborg se istrže iz meke prijemčivosti bivše potpune ljudskosti. Kroz uveličane ožiljke sna pomisli s prezirom o Lari-ženi. Njen miris joj je sada pekao osetljive senzore i bacao van, ka prostoru iz kojeg je došla.

Iskočila je napolje, osjećajući dolazak smrtonosnog roja koji će uništiti ostatke njene misije.

S usađenim, umnoženim čulima, pripijenim uz tlo i zrak, postade neulovljiva dubinama gde su nameravali da je bace. Daleko iza nje luka se rascveta u prljavom crvenilu sumraka, osvetljavajući brojnim eksplozijama horizont. Iza nje ostala je i razvejana, nepostojeća i sve dalja, Lara-žena. Mišići joj se zategnuše dok je bežala što dalje. Kao klin se zabi u zaklon, sa saznanjem da će preživeti. Dodirnu pogledom zvezde, čekajući da nebo padne.

George Florence-Guthridge i Steve Perry:

Johnny Beercans

Prevela Ingrid Jurela-Jarok

Johnny Pivske Limenke

Zapalio sam stijenj i upravo sam namjeravao baciti dinamit kad sam ugledao dva Lutaoca.

Stajao sam u sjeni gdje se Pacifik usijecao u stijene. Uski duboki usjek bio je pun kraljevskih lososa; osjećao sam ribu u svojoj krvi. Bit će to dobra lovina. Svrnuh pogled na ono dvoje obasjanih suncem što su stajali na vrhu visoke litice na drugoj strani zaljeva. Nisam ih jasno vidio — svjetlo je bilo prejako — ali znao sam da su stranci, bjegunci, nisu bili od moga naroda.

Stajao sam, gledajući ih trenutak predugo, otvorenih usta, dok mi je more udaralo o bose noge, a onda ispustih dva štapa povezana trakom. Jedva su dotakli vodu kad grmljavina i vodena prašina zaustaviše svijet.

Kad sam ponovo pogledao Lutaoce, ležao sam na leđima u pijesku. Vlažni zrak bio je posut sunčevom svjetlošću. Pokušah se uspraviti na noge. One mi klecnuše i posrnuh prema naprijed, prema moru. .

Vlaga mi udari u lice. Hladnoća.

Nastade tama.

• • •

— Johnny? — netko će upitno. Bio je to Jawdin glas, ali nekako dalek. — Johnny Beercans!

Netko me lupkao po obrazima. Otvorih oči i zatreptah. Oko sebe ugledah poznate stvari. Ležao sam na pokrivačima od cedrove kore, a moja soba je mirisala na staro, pomalo užeglo ulje. Nada mnom se nadvilo Jawdino lice s dubokim zabrinutim očima. Iza nje je stajao plavokosi bijeli dječak, a košulja i kratke pamučne hlače bili su mu mokri i prljavi od pijeska. Uz njega je stajala žena dubokih blijedo-žutih obraza, crvenih, poput lješnjaka dugoljastih očiju s nevjerojatno dugim trepavicama. Kosa

joj je nalikovala na svijetlocrveni slap što joj pada na ramena. Nije bila ljudsko biče ta žena, bila je tuđinka. Mislio sam da su svi već odavno mrtvi.

Kad sam se pokušao uspraviti i sjesti, bol mi razdera glavu. Uhvatih se za sljepoočice i padoh natrag. Bilo mi je još gore.

— Polako — reče Jawda. — Vjerojatno imaš potres mozga. Ovaj je dječak morao zaroniti da bi te spasio.

Pokušao sam mu se zahvaliti, ali sve što se čulo bilo je nekakvo mrmljanje. Osjećao sam neko gađenje.

— Bit će mu bolje — reče Jawda dječaku i ženi. — Možete ići.

Škripa vrata bila je jača od škripe šarki na vratima pakla, a grmljavina dok su se zatvarala bila je poput mog dinamita. Osjetih Jawdine mišićave ruke na svojim ramenima.

— Odmori se, Johnny — reče i makne veliku pločastu ribu s mojih zavoja i počešlja mi kosu prstima. — Ja ću te paziti.

Ponovo tama, A u njoj je treperilo lice sa crvenim očima, dugoljastim poput lješnjaka, i još crvenijom kosom.

• • •

— Prešli smo Fraserov kanal kod mjesta zvanog Prince George — reče.

Zvao se Denny — baš pravo američko ime — no iako mi je spasio život, o njemu sam razmišljao samo kao o »njemu«. Za ostale iz mog sela bio je »onaj prokleti bijeli dječak«. Već dugo kod nas nije bilo stranaca.

— Mosta nije bilo, ali smo pronašli čamac. Ondje se zacijelo vodila neka borba. Nisam znao da se prodrlo toliko daleko na sjever.

Sjedili smo na plaži. Zagrabio je šaku pijeska i puštao ga da se polako osipa kroz prste. Pijesak je bio odviše vlažan pa je padao u malim grumenima. Na krilu mu je ležala glava tuđinke, koja je zatvorila svoje prodorne crvene oči, a obrazi su joj se svjetlucali od vlage. Na sebi je imala široku srebrnu haljinu koja se napuhavala na povjetarcu.

— Nakon toga smo slijedili stazu Nechako preko Hazeltonovih planina pa se spustili niz Gardnerov usjek. Imao sam dio zemljopisne karte. Namjeravali smo stići u Prince Rupert, ali nekako smo ga zaobišli. Tako

smo sad ovdje, među vama, plemenom Kwakiutl — reče i kratko se nasmiješi.

— Među Nimkisima — ispravih ga. — Druga plemena... više ne postoje. Svi su mrtvi — rekoh i zagledah se u more. Valovi su se provlačili ispod sumaglice poput haringe koja bježi pred sipom. Struje su pravile krugove grakćući iznad velikih obalnih valova.

— Mrzila sam planine — tiho reče žena, ne otvorivši oči. — One su gore od vaših napuštenih gradova. Tako je tamno i vlažno ispod onog drveća! Spavali smo pod mokrim lišćem. Pa čak i kad smo vodili ljubav... to mokro lišće — reče i zadrhta. — Strašno.

— Relange!

— Pa, molim te, a kako bi trebalo da se osjećam? — upita naglo otvorivši oči i zagledavši se u Dennyja. — Samo bi me okrenuo na sebe i...

Rukom joj poklopi usta, no odmah zatim uzviknu i povuče je.

— Prokletstvo! — reče i pritisne ruku o grudi, ali ne tako brzo da nisam mogao spaziti kako mu iz duboke rane od ugriza na dlanu krv curkom curi. Nije se pomakla iz njegova naručja. Odmah zatim ponovo sklopi oči, rukom obriše krv sa svog čela, te prinese prste ustima. Nasmiješi se, prvi put otkako sam je upoznao.

• • •

Došao je još jedan sivi dan. Magla se obavila oko zimzelenog drveća, sva teška od soli. Mraz mi je prodirao kroz kaputić. Dok sam zavarivao, neprestano sam brisao kapljice sa svojih zaštitnih naočala. Dovukao sam svu svoju opremu do piramide kako bih zavario još koju limenku. Zavarivač TIG je gorio i stvarao treperave duge, a iskre su bile poput sićušnih sunaca. Piramida, sagrađena samo od pivskih limenki, bila je visoka više od šesnaest metara, trećinu visine Dougovih jelki koje su je okruživale. Daleko dolje u selu brvnare su se činile poput blistavih kolačića. Vlaga je pritiskala pramenove dima iz dimnjaka.

Narod je piramidu zvao »Johnnyjevim spomenikom«, iako nitko nije znao zbog čega. Čak ni ja.

— Koliko si danas napravio, Johnny? — upitali bi me ponekad kad bih se vraćao kući sa cjelodnevnog rada na piramidi.

— Koliko limenki?

— Bilo bi ti lakše da ukloniš mjesec!

— Čuvaj se orlova, Johnny!

To njihovo zadirkivanje bilo je dobronamjerno i ja sam uživao u tome.

Čini mi se da sam počeo graditi piramidu kad su bijelci počeli bombardirati izvanzemaljce — i sami sebe. Ne mislim da postoji nekakva veza između ta dva događaja; to je samo vrijeme kad sam počeo graditi piramidu. Uvjeren sam da sam u to vrijeme imao nekakav razlog, ali godine su izbrisale moje sjećanje.

Počeo sam s pivskim limenkama koje su bile nagomilane iza potleušice koju George California naziva seoskim barom. Tu je bilo gotovo pola jutra limenki, a hrpa je bila visoka između dva i dva i pol metra. Bijelci su dolazili iz Powell Rivera, pa i tako daleko s juga da su stizali čak iz Vancouvera te pitali Georgea za dopuštenje da malo proruju kroz tu hrpu limenki i uzmu one rijetke za svoje zbirke. Vjerojatno su se nadali da će naići na neke rijetke i vrijedne kao što su bile limenke piva Billy ili Gobels ili Jax, a možda bi ih i našli, jer su takve limenke sada dio piramide. Nudili bi mu i novac, samo da im dopusti da pogledaju. George, koji se u to vrijeme zvao George Salmonbear, uvijek je to odbijao.

— Ne, pust'te ih da se odmaraju — govorio bi. — One su časno odslužle svoje.

Bijelci su snuždeno odlazili, gunđajući o glupim pijanim Indijancima, a George bi im se smijao.

— Johnny?

Pogledah gore. Jawda se teškom mukom probijala po sitnoj kiši između redova limenki. Na ramenima je imala plavi šal, a dok se penjala, debela joj se stražnjica njihala poput konjske. Iskopčah TIG.

Zastade i podiže pet limenki iz omota sa šest, koje su još bile u plastičnoj vrećici. Kosa joj je visjela u mokrim pramenovima, crna s pokojom sivom vlasi. Odmaknu je s očiju.

— George se upravo vratio iz Ocean Fallsa — reče. — Kaže da je more odviše nemirno da se ide dalje — nastavi i pokaže prema luci. — Donio ti je još limenki u mreži koju je vukao za brodom.

Limenke. Kako je to ironično. Bijelci su nam nekad davali markice za hranu i čekove za kupnju ostalog. Onda su se spustili izvanzemaljci. Amerikanci i Rusi su sve više sumnjali u njih, a i jedni u druge, a zatim počeše teška vremena. Sad nam bijelci više ne daju hranu; ostali su samo Lutaoci. Gradovi su napušteni, spremni da ih netko opustoši. A mi kući donosimo limenke piva.

— Jeste li lijepo ispratili ono dvoje Lutalaca?

Ona zatres eglavom i uspe se preko još jednog reda limenki. Nije gledala ravno u mene. Učinilo mi se da sam u njezinim očima nazreo nešto kao strah.

— Kad smo stigli u Ocean Falls, ona žena nije htjela izići iz broda. Sjedila je na krmi i odbila da siđe s broda. Rekoh Georgeu da je izbaci, ali on je nije htio ni taknuti. Nitko od muškaraca nije htio, znaš i sam kakvi su. George je zatim rekao da je sama izbacim ako toliko želim da siđe s katamarana. Ja.... — zastade, zagleda se u noge i nastavi tijfim glaslom —... ja to nisam mogla učiniti.

— A bijeli dječak?

— Oh, on je htio da izađe. Stajao je na doku s onom svojom otrcanom torbom i zvao je. Čini mi seda je želio otići odavde isto kao... isto kao...

— ... isto toliko koliko si i ti željela da ode ta žena? Strah se u njezinim očima pretvori u ljutnju, zatim ponovo u strah. Skrenu pogled u stranu, prema selu, a ona grubost njezina lica prepunog ožiljaka od sujedica najednom se smekša pod utjecajem nečega što nisam znao što je.

— George se na povratku napio — nastavi ona. — Govori da će uzeti pilu i napraviti kanu.

Ona načas zašuti i ja se zagledah u vrhove stabala što su se njihali na vjetru i Javvdine naušnice od školjki.

— Kad smo se vratili sa ženom i dječakom, George je uzeo sjekiru i vratio se na brod.

— Želio je kupiti stroj za pranje rublja »Kenmore« i kad ga je napokon našao, nije ga mogao uzeti jer na brodu više nije bilo mjesta zato što su tu već bili dječaki ona žena. Eno, sad cijepa brod na komade.

To je i nalikovalo na njega. A ionako bi se stroj za pranje rublja jedva i

upotrijebio. Struja iz Kitamata bila je isključena još šest mjeseci prije početka rata. Seoski se generator pokvario godinu dana nakon toga, a nitko se nije potrudio da ga popravi. Ja sam posjedovao prenosivi generator koji sam upotrebljavao za zavarivanje, ali je veći dio sela bio bez struje.

— Možda bi trebalo da odem do Georgea i porazgovaram s njim — rekoh.

— Ne idi, Johnny — reče Jawda i zgrabi me za ruku.

— Zašto? — pogledah je iznenađeno.

Zagledala mi se u oči, a zatim svrnula pogled na pet limenki što ih je držala.

— Ona tuđinka je ondje — reče. — Ona... ja... nešto je zlo u toj ženi.

— Ne budi smiješna — rekoh i nježno se izvukoh iz njezina stiska. — Osim toga, ona pripada bijelom dječaju.

— Johnny...

Siđoh s piramide.

• • •

Nakon toga Jawda i ja nismo mnogo-razgovadali. Jednom sam je ugledao ispred njezine brvnare kako čisti lovački pribor. Upiteh je sprema li se u lov na jelene. Kimnula je, ali me nije pogledala. Podsjetih je da pretjerano uživanje mesa od divljači uzrokuje zaboravnost, ali ona je samo nešto progunđala, i ne nasmiješivši se. Nekoliko dana nakon toga ugledah nju i Relange kako šeću duž plaže i pričaju. Kiša je padala, bile su potpuno mokre, ali su i dalje hodale i razgovarale. Činilo se da su se sprijateljile.

A onda su počele kružiti glasine. Govorilo se da Jawda u posljednje vrijeme jede mnogo mesa od divljači.

Otprilike tjedan dana poslije Relange dođe k meni. Bio sam u piramidi i namještao ukras što je predstavljao gornji dio morske sirene, a koji je bio s Georgeova broda, pokraj svoje maske ptice-groma. Reče mi da Geroge priprema svečanost u čast novog kanua što ga je gradio. Kimnuh i nastavih posao.

— Divno je ovdje unutra — reče Relange naslanjajući se se na limenke.

Zrake sunca prodirale su između limenki, i unutrašnjost piramide bila je ispunjena svjetlošću i sunčevom prašinom. — Kao da sam u nekoj katedrali od metala.

Srebrnkaste sjenke su joj poput kakvih traka padale preko mršava lica. Imala je tijelo mlade žene, ali nisam se razumio u godine izvanzemaljaca, pa joj je moglo biti šesnaest godina kao i šeststo. Kad je opazila da zurim u nju, okrenuh se na drugu stranu. Rukom sam laštio kljun ptice-groma.

— Gdje vam je prijatelj? — upitah kako bih smanjio napetost.

— Ah, mislite na Dennyja? Odmara se. Želi da poslije podne provedemo na plaži vodeći ljubav, pa je mislio kako će biti bolje da se prije toga naspava. Ovdje ima tako malo toplih dana, pa ih želi iskoristiti što bolje.

Kimnuh i nastavih laštiti. Smetalo mi je kad je govorila da vodi ljubav s nekim drugim.

— Dugo sam razgovarala s Jawdom — reče odjednom. — Pričala sam joj o svijetu s kojeg dolazim — nastavi gledajući me stidljivo, dok joj se u pogledu nazirala neka spletka.

— Vidio sam vas — odgovorih.

— Znam. Opazila sam da nas gledaš. Znam i da si se pitao o čemu mi to razgovaramo — nastavi zakoraknuvši prema meni i spustivši mi ruke dugih prstiju na ramena. Zadrhtah od zadovoljstva zbog njezina dodira.

— Možda bi i ti želio znati kako je gore, među zvijezdama — reče Relange.

— Zvijezde nam ovdje baš i ne znaće mnogo — rekoh i ustuknuh trljajući krilo ptice — sa svom tom maglom i ostalim. — Nasmijah se.

Ona se nije smijala. I ja se odmah prestadoh smijuljiti. Ponovo mi je dotaknula ramena.

— Ne želiš li znati nešto više o sjajnim gradovima i zadovoljstvima visoke civilizacije?

Dohvatih neku nezalemljenu limenku s police i pokazah joj je. Jednom rukom zdrobih tanki aluminij.

— Znam sve o gradovima — rekoh.

Pogledala je mene a zatim limenku. Tada se okrene i pogleda svoj nepravilni odraz na zidu piramide.

— Jawda je željela znati — reče. — Promukla sam pričajući joj. Željela je znati sve.

— Ja nisam Jawda — odgovorih.

• • •

Na seoskom pristaništu George je nagomilao četrdeset ili pedeset tisuća komada krzna, kutije u kojima je bila ambalaža za jednu vrstu morskih algi ali koje su bile napunjene uljem, te kupove osušene ribe, dovoljno da se ispuni neka trgovina. Pomagao sam mu da složi robu i prekrije je prije velike svečanosti. Nitko nije sagradio kanu već duže od dvadeset godina i George je namjeravao prirediti takvo nadmetanje o kojem će se govoriti još dvadeset godina.

Bijelci nikad nisu mogli shvatiti nadmetanje, iako ono zapravo i nije bilo toliko zamršeno. Ponekad su se priređivala u praznične dane, a bilo je i onih stalnih što su se održavala u razna godišnja doba. Ali, svatko je mogao početi nadmetanje iz bilo kojeg razloga. Gdjekad su bila samo isprika da bi se ljudi sastali, nadmetali se tek donekle ozbiljno ili pak nikako. Gubitak je uvijek bio nečastan, bez obzira na to koliko se mali iznos davao drugome. A pravila su bila jednostavna: tko god da se odrekao i dao više, s najvećim stilom, bio je dobitnik. U svemu tome najvažnije je bilo davanje. Dakako, bijelci su govorili o davanju, osobito za blagdane, ali zapravo to nisu razumjeli. Neko su vrijeme to u Kanadi čak zabranili — priređivanje gozbe i dijeljenje onoga što si posjedovao smatralo se zapravo zločinom. Naravno, sada to više nije bilo tako. Bilo je premalo bijelaca da bi podržali tako glupe zakone. A kako bi samo mogao neki mladić dokazati svoju muškost nekom drugom mladiću da nije bilo toga? Kako bi neki starci pokazali svoju umješnost i teško stečenu mudrost? Bio je to dio našeg načina života, kao što je to bio i losos, a bijelci to jednostavno nisu shvaćali.

Bilo je teško nositi robu iz nekoliko Georgeovih brvnara do pristaništa, no nisam mnogo mario za to. Napokon ćemo se prestati nadmetati s robom bijelaca. Isto se dogodilo nakon rata. Bilo je onda ludo. Imali smo pristup mnogim predmetima koje neutronske bombe nisu uništile. Ljudi su uvelike

davali CB radio-aparate za konzerve Campbellove pileće juhe s valjuščima. Nikad u tome nisam vidio neku posebnu čast, jer su svi imali jednaku priliku da uzmu robu, ali bio sam u manjini, te sam držao usta zatvorena. Onda stadoše davati »mazde RY-7« i kamione »mack«, te autobuse kompanije Grey-hound. Budući da do našeg sela nema cesta — pa čak ni do Kitimata ili Ocean Fallsa, ako ćemo govoriti istinu — titule su se ipak dodjeljivale. Naposljetku su dijelili velike čestice zemlje — koju ionako nitko nije iskorištavao — pa je tako Geroge Salmonbear postao George California, a Grace Turtlefire Antarctica Grace. Netko je čak pokušao da Jawdi da New York City.

— Pa ne bi mi bilo krivo kad bi to bilo mjesto u koje bi većina ljudi dolazila samo kao posjetioci — rekla je.

— Ali ne bih željela kad bi se tu neprestano vrzmalo mnoštvo ljudi.

Stajala je ispred gomile, gledajući u svakog od nas, jednog po jednog, tako da nikome ne bi izbjegla njezina aluzija ili ljutnja.

— Igrate glupo, poput djece — reče.

Naposljetku se ljudi opametiše i vratiše nekadašnjem načinu nadmetanja. Divio sam se Jawdi zbog njezina stava i te smo noći vodili ljubav. Vodili smo ljubav toliko puta da se ne bih mogao sjetiti koliko, jer mi je ona bila žena za provod dvadeset godina, pa čak i u vrijeme mojih dvaju brakova, ali nikad prije nismo vodili **ljubav**. Njezine usne nikad prije nisu bile tako podatne, koža toplija.

— Hvala ti — rekoh joj i nasmiješih se kad smo završili. To je bilo kao da sam ženi rekao da je volim, i Jawda je to znala.

No, sve što je lijepo traje kratko, i uskoro smo se vratili starim običajima. Svoju strast sačuvala je za nove ljubavnike, a ja svoju za lemljenje i za vremena kad je mojim žilama pjevala radost lova na lososе.

Jawda je bila negdje gore među drvećem cedra i tise, na trbušastim obroncima koji su se spuštali prema moru. Pitao sam se je li ta njezina sve jača potreba za lovom na jelene bila slična mojem osjećaju za ribarenjem ili za piramidom. U njezinoj brvnari za sušenje mesa visjele su tri životinje očišćenih utroba, s glavama nadolje, a zemljani je pod bio natopljen krvlju. Pogledah preko luke prema obroncima, u nađi da ću je vidjeti kako se prikrada divljači.

— Brzo! Pomozi!

Okrenuh se i ugledah bijelog dječaka kako trči pristaništem prema Georgeu i meni. Trebalo mu je samo nekoliko sekunda da stigne do nas.

— Dođite... dođite sa mnom!

— Što? — upitah ispustivši kutiju.

— Jawda... Ozlijeđena je!

Ledena bol prođe mi tijelom. Potrčasmo.

Staza Catawba je bila nevidljiva; prijeđosmo potok kod Trgovačke livade i jurnusmo prema brdima.

Našli smo je na dnu obronka. Lice joj je bilo puno ogrebotina i krvi, oči širom otvorene i uprteu jednu točku. Vunena košulja joj je bila potrgana i ispod nje se vidjela duboka rana, meso i zgrušana krv.

Privučena našim bijesnim trkom i titrajima smrti, gomila se počela okupljati. Počeh prikupljati njezinu opremu što je ležala razbacana uokolo, a zatim kleknuh. Svi zamukoše. Vjetar me udarao po obrazu i koža mi je bridjela. Odjednom sam postao svjetan udaraca svog srca i osjećaja praznine. Usta su mi bila suha poput starih kostiju. Drhtao sam dok sam joj zatvarao oči.

— Ima tu neka staza uz rub hrpta — reče George. — Zacijelo je pala.

— Možda je pucala na crnorepog jelena i nije pazila kuda hoda — netko reče.

— A možda je zaboravila što radi — rekoh i ja na kraju.

Tišina.

Bijeli dječak kleknu, a oči su mu molile za dopuštenje da je dotakne. Bio sam poput kamena. Naposljetku joj on uze glavu među ruke i pokrenu je s jedne strane na drugu kao da nije bilo kostiju, spona. Pogleda razderanu košulju, ranu na ramenu i usne mu se stegnuše. Bio je potpuno bijel — onako kako samo bijelac može biti.

• • •

Dva dana poslije prekrih lice lojem koji sam razmazao plavim prahom

indiga te zakopah Jawdu u podnožju petorih omorika Aljaska što su gledale na more. Nikome nisam rekao gdje sam je zakopao. Uzmete li nečije odrezane nokte, komadiće odjeće ili prah natopljen njegovom mokraćom ili pljuvačkom, pa smjestite li to sve u leš te na njemu zašijete sve otvore i začepite ih smolom, kad se leš stavljen na stablo raspadne i padne s grane, umrijet će vlasnik ostataka odrezanih noktiju. Nisam želio da netko dođe na tu misao i posluži se Jawdom za takve vradžbine. Iako su svi voljeli Jawdu, dolazak Lutalaca sve nas je izmijenio i sve je sad bilo nekako drugačije.

Te noći sam spavao gol i sam u stražnjem dijelu jedne od zajedničkih baraka, odvojen od ostalih zaslonom mawiti. Činilo se da sam dobio nekakvo neizrečeno pravo da budem glavni u žaljenju za Jawdom. I nosio sam tu bol.

Neki su sjedili iza zaslona oko žeravica umiruće vatre, i tiho pričali. Zadimljena tama bila je puna duhova i uspomena. Dugo je trajalo dok sam napokon zaspao.

Sanjao sam kako sam iskopao Jawdino tijelo i ponovo ga zakopao u piramidu, gdje se sunčeva svjetlost ponekad probijala kroz procijepe među redovima limenki da bi o podne udarila o tlo. Oko mene su blještale pivske limenke poput spiljskih kristala. Dani su dolazili i odlazili; oluje su dolaze i prolazile. Istrošene brvnare su se rušile, a mi, preostali Nimkisi, nestajali s lica zemlje, ostavljajući samo bliješteću piramidu, ispranu od naljepnica, da stoji između cedrova, bijelih borova i kržljavih hrastova. Tu je stajala sama, potvrda ljudima čije kosti su već odavno izdrobljene i isprane u more. U piramidi je živio i stražario duh Jawde Twodogs, umotane u veliki plavi šal, njezino lice, puno ožiljaka od sujedica, bilo joj je također obojeno plavim zbog ljubavi i žalosti; njezin duh je održavao živom najsvetiju riječ: Kwakiutl — NAROD.

Probudih se sav znojan. Prostorija je bila topla i zadimljena. Ležao sam nepomičan, čvrsto stiskajući rubove kreveta obložene tkanjem od tisinih vlakana, bojeći se da je kuću nekako zahvatila vatra. Uši su mi odzvanjale tišinom.

Osjetih nečiju prisutnost pokraj sebe. Zatreptah i zagledah se u par crvenih očiju.

— Johnny — šaptala je Relange pomičući svoju hladnu ruku s moje noge prema preponama.

Zadrhtah, ali se ne pomakoh. Njezine usne dodirnuše mi grudi, a onda krenuše prema vratu pa do obraza. Osjetih njezin jezik na svome, a dah joj je nejasno mirisao na neku mirođiju. Oči mi se priviknuše na slabu svjetlost, i njezino se lice činilo duže i mršavije no prije, nos joj je bio uzdignut i uzak i pomalo nepravilan, poput kljuna ptice gromovice koja je došla po mene.

— Ne bi li trebalo da budeš s bijelim dječakom? — progovorio sam glasom koji je vrijeđao.

— Uvijek sam s Dennyjem — odgovori.

Ruka joj se podiže podalje od mene i otkopča kopču svoje srebrne odore koja pade, a ona osta naga. Kleknula je raskrečenih nogu, a zatim legla na mene, te osjetih njezine hladne grudi na svojima. Usta joj pronađoše moja. Poljubac je bio dug i strastan i pomalo je imao okus krvi.

Vodili smo ljubav brzo i vješto, u trenutku. Ona ispusti grleni zvuk i zarije zube u moje lijevo rame.

— Hej! — trgnuh se i osjetih toplu tekućinu kako mi curi niz ruku.

Posjekotina je bila nepravilna, osjećao sam otkucaje bila. Počeh je odgurivati od sebe, ali usne joj se vratiše k mojoj rani. Prije no što sam se mogao pokrenuti, osjetih kako me preplavljuje val topline, neko umirujuće olakšanje.

Nekada, u dalekoj prošlosti, uzeo sam heroin. Kušao sam ga samo jednom jer sam ga se plašio; znao sam da bih mu se suviše lako prepustio jer je bio uvelike privlačan.

Ovo što sam sad osjetio bilo je isto, pa čak više od toga. Bio je to osjećaj neprestanog doživljavanja orgazma, ali nekako mirniji. Dok smo se prevrtali, osjetio sam kako mi se oči okreću, osjetih kako joj se nokti zarivaju u meso oko mog ramena i čuh kako se zvuk njezina sisanja pojačava. Nisam mario nizašto. Bio sam izgubljen u tom davanju krvi i uzimanju žene.

Došao je onaj trenutak, i bilo je još jače no maloprije, jednostavno se nije mogao izdržati. Kriknuh.

• • •

— To je bilo lijepo — reče ona kasnije dok smo se odmarali. — Lijepo.

— Da — rekoh.

Pjesma lososa izgubila se iz moje krvi i zamijenila ju je neka strana žena s nekog udaljenog svijeta. Ekstaza zvana Relange.

Kažiprstom je prelazila po rubovima ugriza, zatim ga lizala.

— Znaš, ja sam ubila Jawdu — reče i gurne jednu ruku pod moju glavu, a drugu mi prebaci preko grudi.

— Znam.

— Pa ipak nisi ništa poduzeo.

— Drugi bi te rastrgali na komade da su to znali, ili čak samo posumnjali u to. Ja... ja to nisam želio.

— Bio je to nesretan slučaj — nastavi Relange i poljubi mi bradavicu. — Govorila sam joj o Poljupcu. Htjela ga je, željela je da joj to učinim — ondje, gore na onom hrptu. Rekla je da je jela previše mesa od divljači; gubila je razum. Željela je da joj pustim krv, da odagnam duhove jelena koji su je progonili. Jela je meso jer je željela zaboraviti da si je nekoć volio, a sad više nisi mario za nju. Željela je zaboraviti da je nitko više nije želio osim za valjanje na brzinu prije nego što odu kući svojim ženama. No upravo kad smo počele Poljubac, uplašila se. Trgla se. Pokušala sam je zgrabiti. Pala je. Nikad prije nisam nekoga ozlijedila — nastavila je Relange, podbočivši se na lakat i malo se udaljivši od mene. — Mi... moja vrsta... ponosimo se time. Pa i onda kad nas je vaša vrsta bombardirala, nismo uzvratili. Mogli smo vas uništiti; naša tehnologija je znatno iznad vaše, ali to je nama tuđe... Sad se više ne mogu vratiti na svoj svijet. Nitko od nas preživjelih ne može natrag. Spasilački brod neće stići na vrijeme. Razdaljina je prevelika. Tako smo sada Lutaoci, kao i neki od vaše vrste. A ja sam ovdje s tobom. Misli o meni kao o svom robu, Johnny — govorila je nježnim glasom, a usne su joj bile kraj moga uha. — Što god želiš, kad god to poželiš, koliko god puta budeš želio.

— Sluga-vampir — rekoh.

— Ne. Nije tako. Nije to poput hrane. Tako se mi... to je dio našeg... općenja.

Zurio sam u zadimljenu polutamu.

— Johnny, što je ovo? — upita me držeći nešto svjetlucavo.

Pogledah. Bio je to komad bakra koji mi je visio o vratu na kožnoj uzici.

— Štit — rekoh. — Zapravo dio nekog štita. Upotrebljava se u nadmetanju. Kupiš jedan za, na primjer, sto tisuća komada krzna. A onda, ako želiš nekoga povrijediti, zaista ga prignječiti, upotrijebiš ga. Doznaš koliko ima krzna za nadmetanje. Zamislimo da ima sedamdeset pet tisuća. Ti imaš samo pedeset tisuća, pa mu ih sve daš. Tada, kad on pomisli da te pobijedio, svratiš svačiju pažnju na sebe i ponudiš bakar. Pedeset tisuća krzna i k tome bakar koji vrijedi još dva puta toliko. Ponudio si dvostruko više. Posramio ga. Nikada to neće preživjeti, osim ako to ne bude mogao nekako isplatiti. George Salmonbear, sada George California — govorio sam lupkajući bakar noktom — to mi je učinio kad sam bio u dobi bijelog dječaka. — Nasmijah se sjetivši se toga. — Možda zato i provodim onoliko vremena u spajanju limenki. Tko zna, možda ponovo gradim svoj ponos.

Osjetih oštru bol od stare rane, ali ona nestade u trenu kad mi se približiše njezine usne koje ubrzo pronađoše ranu na mom ramenu.

• • •

Dođe kiša. Pljuštala je po pjevačima i plesačima i udarala o pristanište. Nitko nije prestajao plesati. George je na sredini plesao s bocom u ruci, pijan, a bivao je sve pijaniji. Činilo se kao da je bio u vlastitom krugu, nezapažajući nikoga od nas, pijan od viskija i slave. Bilo je to najveće nadmetanje što ga je itko od nas pamtio. Svi smo bili pijani. Nitko, osim možda Georgea, nije mario za kanu. Plesali smo, svatko zbog vlastitog razloga: ljubavi, mržnje, prošlosti, budućnosti, Jawde. Oni između nas koji su bili Hamatsa plesali su i šaptali naša tajna imena vjetru i kiši. Jeli smo bakalar i list, te čančice pripremljene sa sokom od kukute i korijenjem od djeteline, sve dok nam želuci nisu bili tako puni da smo se morali nagnuti nad vodu kako bismo povratili. Kiša je padala jače. George je održao govor o ribarenju i prijateljstvu te o čudovitosti strojeva za pranje rublja »Kenmore«. Dok je govorio, zgrabih Kelange, pa odosmo iza kolibe u kojoj se čistila riba. Sjedeći na pijesku, vodili smo ljubav. Bio sam se oslonio na neki narebreni metal. Kad se vratismo plesu, košulja mi je bila poderana, a grudi pokrivene krvavim grudicama. Skinuh kaputić i košulju i zaplesah smijući se. George je i dalje brbljao. Kiša je natapala pristanište i plesače.

Najednom sve prestade. George ušutje. Plesači zastadoše. Pjesma zamre. Činilo se da je i kiša popustila.

Okretao sam se još nekoliko sekunda, pjevajući, no bio sam potpuno

sam. Obuzelo me razmišljanje o Relang, o još jednom izletu do kolibe, no osjetih nastalu tišinu. Gomila se razdvojila ostavljajući prolaz između pristaništa i sela. Posrnuh i prisilih se da usmjerim pogled.

Bijeli je dječak dolazio stazom prema pristaništu.

Bio je gol kao novorođenče i nosio je svoju izderanu krpenu torbu.

Njegove oči i držanje tijela govorili su mi više no očito da dolazi prema meni, stajao sam dalje od ostalih.

Dječak se doimao ljutit. Zastade nasred pristaništa i sjede prekriživ̌ši noge. Petljao je nešto oko kopče na torbi, otvorio je i počeo vaditi ono što je posjedovao. Dvije smotane košulje. Tri para čarapa. Brijač. Tri istrošene uvezane knjige. Zatim kriknu i izvrnu torbu, te je istrese. Ispadoše dugmeta, novčići, spajalice. Komadići papira padali su ka tlu, ali vjetar ih raznese.

Gomila se skupila oko njega, dok su neki upitno promatrali tu starudiju kao da je kakvo blago. Netremice me promatrao kroz kišu što je neprekidno padala. Priđoh mu i pogledah ga odozgo. Oči su mu bile pune suza... i mržnje.

— Sve što imam — rekao je. Obrazi su mu bili napeti, a usne tanke od uzbuđenja. — To je sve to imam. Uzmi!

— Ti si lud! Netko te trknuo. Evo ti. Popij malo! — rekoh i ponudih mu bocu.

On lupnu rukom po njoj, i ona se rasprsne po pristaništu.

— Sinoć sam te vidio s Relange — reče. — A vidio sam te... — tresao se od bijesa dok je pokazivao na brvnaru u kojoj se čistila riba—... vidio sam te i tamo! — Pokaza na stvari koje su bile u torbi. — Eto, sad uzmi to! Moraš!

— Ne smiješ tako — rekoh nagnuvši se nad njega. — Ustani! — nastavih i dodirnuh mu rame, ali on se ne pokrenu. — Ti se ne možeš nadmetati. Nisi Nimkis. Nisi čak ni neki Indijanac!

On prekriži ruke i zagleda se u me. Mržnja u njegovim očima pretvori se u prezir.

— Oh! — promrmljah i prođoh prstima kroz mokru kosu. Okrenuh se i

odšetah do kraja pristaništa. Bilo mi je potrebno piće, a i vrijeme za razmišljanje. Relange mi je ponovo bila potrebna.

— Dobro — rekao sam naposljetku, zatim se okrenuo i odšetao do njega. — Hoćeš rat? Dobro, imat ćeš ga, bijeli dječače. Tamo u selu je brvnara puna starudije. A imam još toga a zajedničkoj kući. Sve je tvoje, brate. Sve do posljednje udice.

Gomila zagunđa glasnije. Kimahu s odobravanjem.

Skinuh hlače i gaćice i bacih ih prema njemu. Traperice ga udariše o grudi, ali on se ne pomače. Zatim ponosno svukoh svoj kaputić od trapera i zgužvanu košulju te ih također bacih prema njemu. Vjetar zahvati košulju i ponese je preria vodi, no ona se zaustavi na drvenom pristaništu. Stajao sam tu nag kao i dječak, obuzet osjećajem nadmoći.

Prsten se dokoturao preko pristaništa do mene. Sagnuti se i uzeh ga. Prsten s fakulteta. S Yalea.

— »Summa cum laude« — reče dječak. — Liječnik-pripravnik. Bio sam jedan od posljednjih studenata koji su diplomirali prije no što su ga zauvijek zatvorili. A u srednjoj školi su mi govorili da sam lud zato što želim pokušati da se upišem. Rekli su mi da nemam pamet za to.

Zatvorih šaku oko prstena, kimnuh i bacih prsten Georgeu.

— Tamo dolje, niz plažu — rekoh i odmah to ponovih, jer su se riječi gubile u kiši. — Niže niz plažu je Kraljevski zaljev. Sjećaš ga se; tamo si zaronio da me spasiš. To je najbolje mjesto za ribarenje. Lososi tu dolaze i jednostavno mole da ih se ulovi; pjevaju tvojoj krvi. Drži se da je zemljište zajedničko, ali svi mi dobro znamo da je to glupost. Kraljevski zaljev je moj. Prije je bio moga oca i njegova oca. Nitko ondje ne lovi osim mene — rekao sam i udario se po prsima kako bih to istaknuo. — Sad je Kraljevski zaljev tvoj, bijeli dječače!

Gomila zagalami i zapljeska; bila je to mnogoruka životinja s jednim umom.

George mi doda bocu; nasmijah se i otpih.

Dječak otvori usta i izvadi lažni prednji zub na malom plastičnom zubalu. Podiže ga.

— Nadmećeš se s nekakvim zubom? — upitao sam.

Narod se smijao. Ali dječak je držao zub i bio sasvim ozbiljan. Narod se stiša.

— Kad sam bio vrlo mlad, otac me često tukao — govorio je. — Jednog me dana udario tako jako da se dogodilo ovo — reče i mahnu svojim umjetnim zubom.

— Velika stvar! — dobaci netko. — Pa tuku i drugu djecu.

Nije se osvrtao na tu upadicu.

— Te je noći moj otac umro. Otišao je gore, legao i doživio srčani udar — rekao je dječak, ustao i uhvatio me za zglavak, te stavio zub u moju ruku. — To je jedina stvar koju mi je dao i koju sam zadržao, to je sve što imam da me podsjeća na njega.

Vidio sam prezir na licima svojih prijatelja. Taj zub je bio vrijedan. Što sam još posjedovao čime bi mogao nadmašiti njegovu ponudu? Okrenuo sam se i odšetao pristaništem. Ono je bilo čvrsto, ali će ga valovi s vremenom uništiti; more je uvijek pobjeđivalo. Okrenuh se prema dječaku i gomili.

Činilo se da sam ga promatrao vrlo dugo.

— Dajem ti piramidu — rekoh napokon tihim, jednoličnim glasom.

Nisam pogledao svoju divovsku građevinu od pivskih limenki, koja je bila tako veliki dio mene samoga da je nosila moje ime. Bojao sam se da je pogledam.

Dječak me promatrao širom otvorenih očiju. Lice mu je izgubilo onu napetost, trbušni mišići mu nisu više bili onako napeti i očiti. Stavi ruke na lice. Gledao sam kako mu kiša ćurkom curi s kose, preko čela i ruku, te se cijedi s laktova na tlo.

Gomila se utiša. Kimahu i udaljavahu se od njega. Dobro se borio, ali sad je bio gotov. On sjede, i dalje držeći ruke na licu, i zaplaka.

Odšetao sam k njemu i čučnuo. Bili smo nagi i sami.

— Zar si doista mislio da možeš pobijediti jednog starog Indijanca-pijanicu kakav sam ja? — upitah ga gladeći mu kuštravu kosu. — Hajde.

Dođi da pogledamo tu gomilu pivskih limenki koja je sad tvoja.

Pogledao me i uzdahnuo. Kad je progovorio, glas mu ie bio drhtav, ali dovoljno glasan da se čuje do nakraj svijeta.

— Dajem ti Relange — reče.

Nešto ledeno mi probode dušu. Ostah bez riječi. Ona zapravo nije bila njegova da bi je mogao nekome dati, ali to i nije bilo važno. Odricao je se. A znao sam koliko mu je značila. Imao sam je, i dobro sam to znao.

Gomila je bila nepomična poput slike.

Dodirnuh kožnu uzicu što mi je visila oko vrata. Bakar. Piramida je bila veliki dio moga života, ribarenje tek nešto manji. Ali bakar mi je bio sve. George stade preda me, strgnu uzicu i dade mi je. Tisuće krzna što ih je značio taj bakar bile su samo dio njegove vrijednosti. I dalje je sadržavao sram svih onih godina kojih sam ga nosio. Ništa nije bilo važnije od toga. Mogao sam se osloboditi svog stida, a bijeli dječak nije posjedovao ništa što bi se moglo mjeriti s vrijednošću toga komada, pa čak ni njegov život nije bio dovoljno vrijedan.

Opipah metal i spoznadoh da mogu pobijediti.

Tad u pozadini spazih kretnju Relange. Gledala je u me i u taj komad bakra i smiješila se. Odjednom me zaboli jedna od rana na ramenu. Svrnuh pogled na nju i sjetih se kako je do tog došlo. Zagledah se u dječaka, u njegovo tijelo prekriveno poluzacijeljenim ranama sličnim mojima. Znao sam da smo na neki čudan način on i ja braća. Krvna braća.

Ponovo pogledah Relange. Shvatio sam. Bez obzira na to kakve su joj bile namjere, ljudski shvaćeno, ona je bila zla. Jawda, bijeli dječak, ja... nije nas namjeravala povrijediti, ali smo bili njezine žrtve. A bit će još mnogo takvih.

Objesio sam kožnu ogrlicu oko vrata i osjetio hladnoću bakra na grudima.

— Pobijedio si, Denny — rekao sam.

Pomogoh mu da ustane. Krenusmo prema Relange. Narod se nekamo izgubio. Ostali smo samo nas troje.

Kad padne noć, bit ću s njom. A dok bude uzimala moju krv, i ja ću

uzimati nešto njezino: ostatke noktiju nakon rezanja, komadić njezina tijela ili kosu, zemlju natopljenu njezinom mokraćom. Zatim ću, u noći, pronaći lopatu i vratiti se Jawdi.

Neće, kao u mom snu, ležati u piramidi, nego na njenom vrhu.

Što je zapravo bilo (4)

Čim je čovjek počeo maštati o putovanju svemirom, pomislio je kako nije isključeno da i Zemlju posjeti netko iz svemira. Na tu ie misao došao već Jules Verne u svom romanu Putovanje na Mjesec, gdje svome junaku Barbicanu stavlja u usta riječi: »Prijatelju, tko ti jamči da stanovnici Mjeseca nisu već poslali neku letjelicu na Zemlju? Možda još prije nekoliko desetaka tisuća godina, kada je Zemlja bila još u vrućem stanju. Imamo valjanih razloga vjerovati da je letjelica pala u morske dubine ili se zabila u meku zemaljsku koru i tako ostala za nas izgubljena.« Takve su se misli dakle, pojavile još u vrijeme kada se nije moglo ni pomisliti na stvarni let u svemir.

Poslije su se takve ideje sve više oblikovale i na njima su se utemeljile cijele teorije. Mnogi pisci bore se za te ideje, a tu su i Erich von Daniken. Robert Charroux, Peter Kolosimo. Svi oni polaze od toga da je Zemlja ne samo doživjela posjet iz svemira već da su ti svemirci, da ih tako nazovemo, imali i vidni udio u razvitku kulture na našem planetu.

Opipljivih dokaza za takvu tvrdnju nema, ali ima vrlo mnogo podataka iz raznih mitova koji bi mogli upućivati na to, da se nešto takvo zaista i dogodilo.

Kao polazna točka svim pristalicama dolaska svemiraca poslužila je Biblija. Svakome je čitaocu Biblije morala upasti u oči rečenica: »Vidjevši sinovi božji kćeri čovječje kako su li jepe, uzimahu ih za žene kako htješe.«

Odakle »sinovi božji«? Biblija na to ne daje odgovor. No zato u drugoj rečenici stoji: »A gospodin reče: neće se moj duh dovijeka nalaziti u ljudima, jer su tijelo; neka im bude još 120 godina.« A onda još i ovo: »A bijaše tada divova na Zemlji, a i poslije, kad se sinovi božji sastajahu s kćerima čovječjim pa im one rađahu sinove: to bijahu silni ljudi, od starine na glasu.«

Moramo priznati da nas ti redovi nisu učinili mnogo pametnijima.

Uopće, cijela je stvar vrlo mutna: kamo s tim »sinovima božjim«? Sve postaje jasnije ako zavirimo malo u apokrifne spise, dakle zapise koje službeno ne priznaju ni kršćani ni Židovi. A u tim se knjigama može naći mnogošto zanimljivo. Na primjer, nešto o »sinovima božjim«, kako to opisuje knjiga patrijarha Henoha. Tu se govori o skupini anđela koji su sišli s neba pod vodstvom anđela Semhazaia. Ogledali su se po Zemlji i ustanovili da su zemaljske žene vrlo lijepe i privlačne, pa su se počeli dogovarati kako da im se približe. Onda Šemhazai rekne: »Bojim se. da od vaše zamisli neće biti ništa, jer ako to učinite, ja ću zbog toga biti kažnjen.« Pohotni anđeli odgovorili su da će se međusobno obavezati zakletvama i prokletstvima da o tome nikome ne govore. Semhazaj popusti i onda su se anđeli približili ženama i počeli se miješati s njima. Naposljetku su izrodili i potomstvo koje je bilo mnogo naočitije od poto-maka običnih ljudi.

Pročitavši to nećemo se nimalo čuditi što su sve religije proglasile tu knjigu nevažećom. Naime, ona nam daje novu predodžbu o anđelima, za koje se inače vjeruje da su čisti duhovi, neizmjerno dobri, koji samo izvršavaju božje zapovijedi. U Henohovoj knjizi oni se vladaju kao najgori prostaci od krvi i mesa. Ne treba mnogo pa da se pomisli kako oni nisu bili nikakvi »anđeli« i »vjernici božji« već astronauti koji su došli na Zemlju — namjerno ili slučajno. Shvatljivo je da su ih Zemljani primili kao viša bića. Ljudi su u ono vrijeme bili na prilično niskom kulturnom stupnju i svakako su ih se morala duboko dojmiti bića koja su se spustila iz visina na nekim čudnim pticama. Osim toga. čini se, da su došljaci bili višeg stasa nego Zemljani, jer se o njima i njihovim potomcima govori kao o divovima.

Ovdje treba dodati da se ne govori u svim prijevodima o divovima. Negdje je to prevedeno kao »tirani«, negdje kao »snažni ljudi«, a židovski autori služe se konstrukcijom »oni što padoše« (to je očito pod utjecajem prijevoda s hebrejskog, jer u hebrejskom tekstu se ti divovi nazivaju nefilim, što dolazi od korijena nefol, što znači pasti). Zanimljivo je da su ti »što padoše« imali i druga, plemenska imena: Emim (Strahovi), Refa'im (Oslabljivači), Gibborim (Junaci, Divovi). Awwim (Opustošitelji). Sva ta imena svjedoče da tu nikako nije mogla biti riječ o običnim ljudima.

Da stvar bude ljepša, ti su se divovi (zadržat ćemo zasad to ime) bavili koječime. Azazel, jedan od vođa anđeoske ekspedicije, učio je muškarce da izrađuju mačeve, noževe, štitove, .oklope i zrcala. Žene je podučavao izradi narukvica i ukrasa te vještini da sebi mažu obrve, da upotrebljavaju šminku, dragulje i različlte boje, »tako da se svijet posve iskvario«, kako piše u Henohovoj knjizi.

Bilo bi, čini se. posve pogrešno pomisliti da su za sve to bili krivi samo anđeli. Jer ima zapisa i o tome da su žene zavodile anđele i navodile ih na blud. Osim toga. ima i lijepa sličica o rođenju Noe. onoga koji je preživio opći potop. U Henohovoj knjizi (20. poglavlje, 20. odsječak) čitamo da je Lameh dobio ženu od svog oca Metuzalema; nakon izvjesnog vremena dobio je i sina: tijelo mu je bilo bijelo kao snijeg i rumeno kao ružin cvijet, kosa bijela poput vune. a oči plave. Lameh je izbečio oči od čuda i posavjetovao se s ocem: »Stvorio sam osebujnog sina: nije kao čovjek, već nalikuje na djecu nebeskih anđela i drugačiji je nego mi.« Dakako, odmah je strogo zapitao svoju ženu Selu što je to s tim djetetom. Ona mu je odgovorila da je ono sigurno njegovo, a na kraju ogorčeno dometnula: »Valjda ne misliš, da sam se upustila s nekakvim anđelom ili sinom božjim!«

Sto je na to Lameh odgovorio ne znamo, ali on je prihvatio sina i tako je Noa stasao, i sam se oženio te preživio opći potop.

Ako bismo prihvatili da su u davnoj prošlosti došli neki svemirci na Zemlju i donijeli kulturu, tada bismo morali Bibliju čitati na posve drukčiji način,. Počnimo od Adama i Eve.

Da su Adam i Eva bili doista prvi ljudi na Zemlji, bio bi posve besmislen nastavak cijele te pripovijesti, ono kad je njihov sin Kain ubio Abela. Jer. Kain se boji da bi ga netko mogao ubiti zbog tog zločina — a tko bi to mogao biti kada osim njega postoje samo još njegovi roditelji? Doduše, Kain »bježi sa ženom i djecom«, odakle mu sada odjednom žena?

Međutim stvar postaje logičnija ako pretpostavimo da je skupina inteligentnih bića došla na Zemlju i susrela se s neukim divljacima. Došljaka nijs moglo biti mnogo — u Henohovoj knjizi se govori o dvjesta anđela koji su uz to bili t bez žena. Dopustimo da ie došljaka bila i cijela tisuća, no i to je premalo da bi se održala civilizacija koju su donijeli. Zamislimo koliko je ljudi potrebno da se načini samo jedan čavao. Netko mora iskopati rudu. netko je mora rastaliti i najzad obradili kovinu. A i za kopanje je potrebno oruđe, kao i za sve dalje procese: dakle, netko mora izraditi i ta. Za održavanje malo više tehničke kulture potrebni su deseci tisuća ljudi, a svemiraca je bilo svakako premalo. Zbog toga je najvjerojatnije rješenje da su se pokušali poslužiti — lokalnim divljacima.

Zasijali su ogledne poljoprivredno dobro i namjestili kao vrtlara nekog bezazlenog divljaka za kojega su mislili da je pouzdan. To je bio Adam. Budući da su znali iz iskustva da je čovjeku teško biti sam, doveli su mu i

jednu divljakinju — Evu. Sve je bilo lijepo i dobro dok se nije Adam zajedno sa svojom družicom odao krađi. Krao je po oglednom dobru i činio poljsku štetu. Zbog toga su oboje bili izbačeni bez otkaznog roka i prava na mirovinu. Poslije je bog, očito šef svemiraca proglasio Adama — prema nekim knjigama — lopovom.

Jasno, za Adama i Evu život je tada bio kudikamo teži nego u vrtu. gdje im ie sve išlo kao po loju. No čini se da svemirci nisu prekinuli svaku vezu s prognanim vrtlarima, jer čitamo da su ovi često razgovarali s »gospodom«, drugim riječima sa svojim bivšim poslodavcem. Adam je sa svojom obitelji vodio gospodarstvo i kao izgnanik I vjerojatno služio kao uzor drugim divljacima.

Očito je da svemirci nisu zaboravili na svoje interese jer čitamo da su Kain i Abel »gosnodu« prinosili žrtve. Kain je kao zemljoradnik isporučivao plodine, a Abel, kao stočar, stoku To bi se trebalo shvatiti kao neko plaćanje poreza u naturi. Da su posrijedi bili doista divljaci, koji očito nisu shvaćali osnove ekonomike, vidimo po tome što se Kain razljutio na svoga brata zato što njegovu. Kainovu žrtvu — čitaj porez — svemirci nisu htjeli primiti, a Abelovu jesu. Tako bi i danas trebalo da se vladaju idealni porezni obveznici, ali mi smo daleko od toga,

I pripovijest o propasti Sodome i Gomore nije bez nekog svemirskog prizvuka. Abraham razgovara s bogom i ovaj mu saopćava kako se sprema uništiti ta dva grada. Abraham moli da gradove poštedi za volju eventualnih pravednika u njima, ali pravednici su bili u ono vrijeme očito deficitarni jer ih se nije našlo ni desetoro.

Sada se radnja svodi samo na Sodomu. Tamo je živio Abrahamov bratić Lot. Bio je pošten i pravedan, a vjerojatno je koju dobru riječ rekao za njega i Abraham. Bilo kako bilo, po svoj je prilici Lot znao da će ga netko posjetiti jer sjedi pred gradskim vratima i čeka. I doista, došla su tri anđela, koji su izgledali kao obični ljudi. Lot ih pozove da prenoće u njegovoj kući, što ovi prihvate. Ali kada su Sodomljani saznali za dolazak stranaca, navalili su na Lota da im ih preda »da bi lh spoznali« što ie biblijski izraz za spolno općenje. Lot se tome usprotivi i ljudi napadnu Lota.

Ali sada se na sceni pojave anđeli. Oni. kako piše u Bibliji, »udare sljepoćom građane Sodome. pa ovi nisu mogli naći vrata kuće, na koju su htjeli jurišati«. Mi bismo danas rekli da su pustili umjetnu maglu ili suzavac i tako zbunili protivnike. Uglavnom noć je protekla mirno. Ali

ujutro anđeli reknu Lotu neka s obitelji pobjegne iz grada. Lot ih je shvatio ozbiljno i spremio se za bijeg, sa suprugom i dvjema kćerima. Anđeli su željeli da se spase i zaručnici tih kćeri, ali ovi ih nisu shvatili ozbiljno pa su ostali u gradu. Lot je oklijevao, a onda su ga anđeli zgrabili za ruke da ga povedu silom. Objasnili su mu i to da dok se on ne makne iz grada oni ne mogti poduzeti ništa protiv Sodome. Najzad su se Lot i njegovi uputili prema brdima, a kad su se našli na sigurnom dosudilo se nešlo što Biblija opisuje kao »vatru od sumpora koja je došla s nebesa i spalila gradove Sodomu i Gomoru«. a mi bismo rekli, da je to bila atomska eksplozija, jer se spominje i dim koji bi se mogao shvatiti i kao da te bio gliivastog oblika. Osim toga, došlo je do silnog potresa, tlo se raspuklo i tu se s vremenom stvorilo jezero, poznato danas kao Mrtvo more.

Atomska eksplozija na Mrtvom moru nije nikakva izuzetna pojava u ono doba. Imamo opise atomskog rata u staroj indijskoj književnosti, gdje se govori o eksplozijama koje su spaljivale cijele pokrajine, a oni koje nije sažgao oganj, stradali su od nečega što bismo dnnas opisali kao — zračenje.

Zvonimir Furtinger

SF i glazba (1)

»I elektronska muzika danas hoće da bude po svaku cijenu apokaliptička, da govori o 'posljednjim stvarima', to jest u jednu riječ: i elektronska muzika hoće da bude po svaku cijenu religiozna.«

Krleža

Svaki razgovor ili pisanje o tematici vezanoj za SF nekako a priori razumijeva da je riječ o književnom stvaralaštvu. Uz prilog određenog depozita »težini« razgovora mogu se u domenu SFa prokrijumćariti film i strip, što se konačno opet svodi na storiju odnosno plaća danak elitizmu književne riječi. Odajući dužno priznanje beletristici, valja reći da je takav pristup osiromašivanje i simplificiranje SF-a. Umjetnost nije samo pisana riječ, ona je i boja i oblik i zvuk i igra i filozofija I .. Cijeli taj kaleidoskop raznolikih oblika umjetnosti nalazimo u SF-u. kac što i SF nalazimo u njima. Čovjekova mašta neiscrpiv je rudnik opredmećivanja vlastitih želja njegove alegorije, njegove fikcije, a jedan od najvećih majstora slobodne mašte je Walt Disney koji nam u svome filmu Fantazija — polazeći od glazbe, ugođaja što ga ona pruža i raznovisnosti njezina interpretiranja a upotpunjujući je neobuzdanom igrom spektra i pokreta — zorno pokazuje

bogatstvo umjetnosti i potpunost sklada tih raznolikih manifestacija ljudskog duha. Fantastika, kojom je film gusto protkan, a koja je jedan od kamena temeljaca SF-a, pravi je poticaj da se zapitamo o relacijama između SF-a i drugih umjetnosti, u prvom redu glazb.e.

»Glazba je u toku posljednjih dvadesetak godina bila poprište neobično dramatičnih zbivanja. Cijeli jedan svijet, svijet klasične evropske tonalnosti, izgrađivan u toku stoljeća, priveden je svome svršetku, glazbeno djelo se prestaje podvrgavati apsolutu božanske harmonije, prepušta se individualnom naporu tragača i svojoj vlastitoj, relativnoj zakonitosti. Pa i sam zvuk, taj osnovni materijal glazbe, doveden je u pitanje: šum. one što ne bijaše glazba sada postaje njen ravnopravan faktor. Razbija se i klasičan način prikazivanja glazbe: klasična, koncertna forma posrče, a jedan novi svijet sonarnog, svijet nevidljiva izvođača, rođen među debelim zidovima laboratorija elektronskim strojoevima potvrđuje svoju prisutnost. Ta zbivanja izraz bezbrojnih avantura duha stjecište mnogih nezadovoljnih i nestrpljivih misli, posljedice kriza i nada ove naše civilizacije, privukla su na glazbu pažnju što nadaleko prelazi njenu užu zanatsku domenu. Nikada se filozofija nije tako intenzivno bavila glazbom, u njoj sudjelovala, od nje zahtijevala i primala, nikada znanosti o društvu ne bijahu tako radoznale da otkriju socijalne uzroke i socijalne posljedice glazbenih revolucija «

Gotovo iste riječi koje Petar Selem pripisuje glazbi mogle bi se izreći i za ŠF koji se posljednjih desetljeća izdigao angažiranošću i kvalitetom iz geta šunda i periferije tema, praćen bumom popularnosti, u snažnog bojovnika umjetnosti, filozofije sociologije, psihologije. Uz sličnu povijest, koja na neki način povezuje glazbu i SF, pogotovu u posljednja vrijeme i pogotovu kod mladih, njih vežu i zajedničke teme rođene u buntu protiv establišmenta, u želji da se razobliče i karikiraju »prednosti« mehaničke civilizacije, u potrazi za slobodom i u znatiželjnoj gladi za nepoznatim i novim. Takva kompleksnost odnosa glazbe i SF-a onemogućuje davanje egzaktne i točne definicije »što je to SF u glazbi« pa se moraju upotrijebiti opisne metode i koristiti se iskustvima iz drugih medija. Radeći tako nailazi se na tri osnovne skupine, tri modaliteta veze između glazbe i SF-a.

U prvoj skupini su muzička ostvarenja s naslovnom SF tematikom ili sa sadržajem koji je lako prepoznatljiv SF. Tu ubrajamo opere operete, balete, poeme, pjesme i ostala djela u kojima je auter libretom, naslovom ili na neki drugi način objasnio sadržaj i tako nas obavijestio kakav SF ugođaj možemo vizualizirati i osjetiti slušajući skladbu. Ovakva ostvarenja dakle ne pridonose ništa radikalno novo već poznatom odnosu književnosti i SF-

a. Može se samo ocjenjivati umjetnička razina skladbe i kvaliteta izvedbe, jer je SF dat riječima tj. nekim inim načinom, a ne samom glazbom.

Definicija SF-a nikada nije data u potpunosti, a parcijalne definicije nisu dovoljne te se svaka rasprava o SF-u mora oslanjati na iskustvo, osobni osjećaj i viđenje SF-a, preciznije rečeno na instinkt plus neke općenito (ne uvijek pravilno) prihvaćene pojmove. Pošto je sam SF tako neodređen, nužno su vrlo diskutabilne i njegove relacije s bilo kojom umjetnošću, posebno s glazbom koja je također individualna i introspektivno apstraktna U tom svjetlu treba prihvatiti dalju podjelu odnosa glazbe i SF-a. U drugoj su skupini, naime djela koja su SF po načinu na koji su nastala, muzičkom tehnikom i instrumentarijem kojim su se koristila.

Primjeri će najbolje ilustrirati što se pod tim razumijeva: Charles Dodge je uz pomoć trojice astrofizićara stvorio kompoziciju programirajući kompjuter fluktuacijama Zemljina magnetskog polja nastalim radijacijama; Fedele Azzaria je eksperimentirao sa zvučnim mogućnostima avionskih motora (on je čak izmislio stroj za buku i nazvao ga intonarumori), itd. Dakle, konkretna glazba, eksperimentalna glazba, glazba novoga zvuka umnogom sadrže SF elemente. U drugu skupinu ubraja se i futuristička glazba iako to baš i nije odgovarajući izraz. Kao što se većina onog što je neobično, nekonvencionalno, nedovoljno poznato često priključuje SF-u, tako se uvriježilo i mišljenje da i sve što je vezano s budućnošću spada pod SF. Slijedeći tu logiku, SF je pod svoje okrilje primio glazbu za koju se smatra da će se prostornovremenskjm kontinuuom probiti u budućnost i tamo se rascvjetati kao vladar notnih teka. Jezgra tako određenoj glazbi jest elektronika! Taj način muziciranja danas je u ofenzivi, vrlo je raširen i popularan, pa se zaista čini da glazba polako ali sigurno hodi prema budućnosti elektronskih generatora, sintetizatora, modifikatora, kompjuterskih pultova. To mišljenje izrazili su i autori izvrsne TV serije o povijest; pop i rock glazbe Ali You Need Is Love, posvećujući posljednju epizodu Mikeu Oldfieldu kao jednom od najboljih skladatelja mlade generacije, tvorbu glazbe koja dolazi da ostane.

Treća skupina zahtijeva savršen SF sluh. Riječ je o kompozicijama koje nisu namjenski u žanru nego ih po osjećaju, izražajnosti, smislu za asocijativnost, trenutnom ugođaju možemo svrstati pod SF. Izvrsna ilustracija je glazba iz poznatog filma Odiseja u svemiru. Straussov Zaralhustra, a pogotovu valcer drugoga Straussa, sami po sebi nemaju veze sa SF-om. ali u atmosferi koju dočarava film oni su izuzetno snažni

nosioci SF dimenzija. Svrstati neku skladbu u ovu skupinu principijelno je nemoguće, jer su posrijedi krajnje individualistička određenja. Nekome Orffova Carmina burana nosi u sebi obilje SF-a, nekome Hačaturjanova ili Mahlerova djela, a za nekoga su Bachove tokate i fuge nabijene SF-om. Jedina metoda koja ostaje na raspolaganju ove skupine skladbi jest introspekcija i širina osobnog poimanja SF-a.

Nakon ovako okvirno određenih spona glazbe u SF-a zanimljivo je prolistati muzički leksikon i pogledati koliko se konkretno SF ogleda u ozbiljnoj, modernoj, narodnoj glazbi, u jazz, popu, rocku...

Izuzme li se Mujo koji kuje konja po Mjesecu i denikenovska interpretacija pjesama o onima koji su došli ili će doći, narodno stvaralaštvo sadržajno ne pridonosi ništa SF-u. Zvukovno, međutim, širom svijeta nalazimo bogatu lepezu SF tonova. U našim krajevima takvi su recimo zvuči sviranja na pili, okarini, gajdama, zurli, sopili... Azija je prava košnica SF-a, na čelu s indijskom i kineskom glazbom koje pored osebujnosti tonova i prave hipnotičke moći sadrže i »iskonsku glazbu budućnosti«, kako reče neki muzički kritičar. I na drugim meridijanima postoji obilje instrumenata koji svojim tonovima koketiraju s onim što se smatra SF zvucima — havajska gitara, marimba, razni bubnjevi.

Povijesno, SF je fenomen dvadesetog stoljeća te ga klasična glazba slabije prihvaća u svojim temama. Naravno, postoje izuzeci koje svakako treba spomenuti. To su Havdnova opera II Mondo deila Luna po Goldonijevu libretu. Pan Twardowski na Mjesecu Moniuszka, Offenbachova muzička adaptacija Verneovog romana Putovanje na Mjesec, Berliozova Euphonia (zanimljiva priča o glazbenom gradu), Janačekove opere Izleti gospodina Brouccka (satira o pijancu koji vjeruje u svoja delirična putovanja) te mnogo ozbiljnije djelo rađeno po Capekovoj priči Makropulosova tajna, pa Holstova suita Planete. Tu je i Gian Curio Menotti s kratkom spiritualnom operom Medium, operom Najvažniji čovjek (o licemjerju čovječanstva kroz rasnu diskriminaciju) te djelom Globolinks o invaziji izvanzemaljaca... itd. Možda je od svih djela klasične glazbe najviše orijentirana prema SF-u opera Aniara koju je skladao Karl Birger Blomdahl po epskoj poemi H. Martinsona u 103 pjevanja. (Aniara je svemirski brod kojim izbjeglice sa Zemlje zagađene radijacijom pokušavaju stići do Marsa i na njegovim tundrama izgraditi novu budućnost. Pogođen bolidom, brod gubi pravac i odluta u svimir golemom brzinom. Jedina utjeha uspaničenim putnicima je brodski superrobot Mirna, ali i on umire zbog nemogućnosti da prikaže uništenje Zemlje. Vrijeme neumitne teče.

brodska civilizacija polako degenerira. Pjevaju se borbene pjesme i slavi se obljetnica putovanja. Slijepa pjesnikinja objavljuje da je vidjela Rajske dvore — ideal njihova puta — te svi u ekstazi spoznaju da je taj raj sama Zemlja koju su razorili i s koje su se sami kukavički prognali na beznadno putovanje.) Na žalost, snimke te opere su vrlo rijetke, a izvedbe još rjeđe.

Kod nas valja spomenuti dva baleta: Papandopulov Doktor Atom s originalnim naslovom Ao + H^2 H^2 + He + n +Q po libretu N Fabrija i Kabiljov balet po scenariju V. Barbierija Kentaur XII. još nedavno na repertoaru zagrebačkog HNK.

Iako u svojoj glazbi imaju drugih stilova, ipak bih na granici s klasičnom glazbom spomenuo i Davida Bedforda i Bernarda Herrmanna Bedford je dobro poznat po svome zanimanju za SF. Njegov Kraj zvijezda inspiriran je Asimovljevim shvaćanjem teorije entro-pije, a sastoji se od dugog stavka koji stilski fluktuira od serijalizma do rocka. Izvodi ga Mike Oldfield. Na noveli Clarkea Dječak na obali temelji se skladba za pripovjedača i orkestar Ticala mračne nebule. Tu su još Mač od Oriona, Nekoliko pametnih zvijezda za kraljevski koledž, itđ. Herrmann je više poznat po muzici za filmove (Psycho, Sedmo Sindbadovo putovanje) i više je orijentiran prema fantasv kompozicijama, ali svaki ljubitelj SF-a trebalo bi da u svojoj diskoteci ima njegovu ploču Svijet mašte Bernarda Herrmanna (Dan kada je Zemlja još stajala. Put u središte Zemlja. Fahrenheit 451).

Kada je već spomenut film, treba istaći da je u posljednje vrijeme vrlo popularna baš glazba za filmove — Rat svetova, Paklena naranča, Superman, Zvjezdane staze. Ratovi zvijezda, Flash Gordon...

Klasična glazba već dugo nije na čelu top liste popularnosti kod skladatelja, ali je klasični ugođaj ipak neprestano prisutan (uostalom, zar nije i nestašni Alec iz Paklene naranče najviše volio klasiku?). Nije zato rijetkost da mnogi suvremeni glazbenici posežu za obradama kompozicija klasičara, stvaraju u klasičnoj maniri svojih uzora ili pak nastoje oblikovati ozbiljnu glazbu elektronske ere. Walter Carlos Wendy orijentirao se na reproduciranje starih majstora egzaktno pokušavajući sintetizirati tonove ortodoksnih instrumenata (njegova je glazba u Paklenoj naranči). Značajan kvalitetni skok donio je Japanac Išao Tomita prerađujući djela Debussvja, Musorgskog i Stravinskog na specifičan način, pun elektronskih varijacija koje skladbama daju potpuno drugačiji asocijativni smisao, a naročito u dionicama u kojima ljudski glas

zamjenjuje elektronska vibracija Interesantan je rad grupe Ekseption Reggar Julia's Time Trip, zapravo koktel klasičnih skladbi i vlastitih elektronskih maštarija John Keatins (Space Experience) i Jean Michel Tarre (ne treba se posebno predstavljati) također pripadaiu ovoj skupini. Prvi je bliži šlagerskol glazbi a drugi što dalje sve više pompoznom rocku i diskosaundu Nepravedno bi bilo ovdje ne ubrojit virtuoze klavijatura s elektronskom potkom kao što su Mike Oldfield. Tangerine Dream F.I P Riok Wakeman. Stomu Jamashita, Moraz i Vangelis, a tu je i masa nadobudnih imitatora koji ne zaslužuju da ih se spomene. Kod svih njih uočljiva je jedna zajednička crta: afinitet prema novom instrumentariju — elektronici.

HRVOJE PRĆ1C

(svršetak a slijedećem broju)

Za SIRIUS...

● Evo, napokon, ocjena Vaših priča koje ste poslali u kolovozu i (djelomice) u rujnu ove godine. Dakako, nadam se da će u 91. SIRIUSU biti ocjene ostalih priča iz rujna, kao i svih iz listopada. Međutim...

● Međutim, moram Vam reći, dragi čitatelju, da ste me vrlo razočarali svojim pričama što ste ih poslali SIRIUSU u toku ovoga mjeseca i pol! Zar je SIRIUS doista tako loš u posljednje vrijeme da Vas nadahnjuje da pišete tako loše priče kakve šaljete? Mislite li da su te moje riječi grube? Evo činjenica?

● Nikad dosad nije bilo ovako malo »za« priča! Uvjerite se: Raj je pravi balkanski, muško-šovinistički vic — i najbolja priča u ovoj vašoj pošiljci! Uz »poliranje« u redakciji, bit će objavljiva... Noć kada su... nije mnogo bolja nego što je bila u prvoj verzijil, pa će opet čekat!, čekati... Govnokradlca kao vic-humoreska — i Proces (kao jedva dovoljno dobra priča) — sve je što ste, dragi čitatelju napisali »za«...

● A što nije za SIRIUS? Golema većina Vaših priča!

● Celeston ti ovoj prerađenoj verziji možda i jest »za«, ali ne za SIRIUS nego za neki omladinski ili dječji list! Takve su Vam i priče Božje ruke djelo (u kojoj je najvredniji dijalog). Nepoznata planeta. Topao doček, zatim Ab evo i Negativ (obje za neki mnogo konzervativniji SIRIUS nego što je ovaj naš), Kroz. Kamenita vrata (idealistička filozofija servirana na materijalistički način), Gozba i Kelevka civilizacije (za mlađi naraštaj), Rođendanski poklon (također za mlađe, ali i za njih samo u humorističkoj rubrici)...

● Eto, to bi bilo sve! Više nego skromno! Naime, sve ostalo je iz različitih razloga za drugi dio ove rubrike.

...nije za SIRIUS

● Na primjer, Međuzvjezđana simfonija je u prve tri stranice sasvim pristojan početak priče — no dalje je nečitka, rukom pisana i kao takva bačena u koš bez čitanja. Plave kresnlce i Sreća su, srećom, čitkih plavih naslova, ali i nečitkih rukopisanih slova, pa sam bar mogao znati što sam bacio u koš (također bez čitanja). U košu je završio i Kontakt (T. R.) kao nepotpisan, te dvije Pjesme.., — samo kao pjesme, jer smo se već odavna (i

u više navrata!) bili dogovorili da ne objavljujemo pjesme, pa makar i otipkane na pisaćem stroju! Pa čak i one uz koje finije te popratno pismo krcato pohvalama za SIRIUS!

● No vratimo se »čistome« NIJE ZA.

● Kretenska prepirka je mješavina religije i kultova ličnosti. Okupacione trupe nisu SF (jer SF okoliš ne čini priču SF-on). Humano oruže se zasniva na pogrešnim znanstvenim premisama, a uz to nema unutarnje logiike. Sve je relativno također. Ta slast nije slatka jer ie štos na kraju ne spašava. Božja volja nema logike ni neke nove ideje, Usporenost uz to boluje i od loše motivacije glavnoga lika, a Hladne Jednadžbe od smušenosti. Octopus... superior je čisti inferior po svojoj logici (onaj tko može izlučivati zlato može to činiti i s irldijem i uranom i ne treba mu nabavka tih metala s kopna). Susret s đavolom i Zlatna ribica su već prilično zarđali vicevi o zlatnim ribicama (eto, i zlato može rđati, zar ne?). Soljani nemaju nikakva smisla, još manje stila i najmanje naracije. Sirius spominje SIRIUS (a to smo. rekosmo, otpisali). Priča kraća... je doduše pravi, kraći štos ali ne za SIRIUS. Lijek je slaba priča (ne tamo zato što je u njoj rak izvanzemaljski organizam). Pokušaj bi se možda svidio nekom antialkoholičarskom dispanzeru kao EPP, no za mene je samo više nego marginalni SF. Dva ručka su oba nadrealizam a nijedan SF (i oba ispod razine Vaših mogućnosti kao SF pisca!). Prevrtljivac je odviše gnusan i premalo SF. Mala priča je još manje vrijednosti zbog tanašneg štosa. Tako to rade naučnici nema veze, jer i sami pokazujete da oni to rade kao i svi ostali — ali pokazujete i još nešto: da je priča preeeeduuuugaaaa za štos kojim završava. Oni su tu sigurno ali ne tako šuplji i smušeni kao u Vašoj priči (u kojoj ste upropastili upotrebivu ideju). Suđenje je još jedno samoubojstvo vremeplovom, ali ovaj put uz očajni dijalog. Prenaseljenost ima izvrsnu deju, ali natopljenu nedostacima gotovo svake vremeplovidbe; uz to: vježbajte stil! Istomišljenici: sve isto, ali i bez štosa. Trka: nedostaje joj (malo) logike i (vrlo mnogo) smisla. Igra I djeluje kao početak duže nedovršene priče, a Igra II kao okrutna bajka bez mnogo smisla. Idemo drugdje i Godišnji odmor su marginalni SF, a uopće se ne sluti što je to pjesnik htio reći. (Stil kratke rečenice stvaraju dojam preduge priče, pa za onoga tko bi i mogno izdržati čitajući priču do kraja, nju treba skratiti za 5-6 stranica — a možda i više). Želja je već (bolje!) obrađivana ideja o čovjeku koji dobiva besmrtnost, a onda ostaje sam na Zemlji. Knjiga života vrvi filozofijom, ali nikako i SF-om. Važan Istorijski trenutak je važan napredak u odnosu na Vaše dosadašnje priče: Šatra je izvrsna, no uvod treba drastičnlo prepoloviti (još bolje: učetvrtiniti). Yuslavona i Emanuele

podjednako nisu priče. Porijeklo sirena ima dobar stil, naraciju također, ali i previše logičkih rupica, tako da sva, jadna, propušta... (Uputa: zvijezda Sirijus može se vidjeti na Sredozemlju samo ljeti, i to nisko na Obzorju, a nikako visoko na nebu). Terra ima dozlaboga banalan početak, relativno zanimljivu sredinu i — nesuvisao kraj, Robinzon je već bio na recenziranju i to u gotovo jednakom (čitajte jednako lošem) obliku. Opstanak je nedavno pročitana ideja (u priči Amijum!); savjet autorici: zamislite logičnije planet na koji smještate radnju. Kraj ili početak je nepotrebno razvučen, nepotrebno prepričan (stara tema!), i nepotrebno pun religioznih natruha. Zatvoreni krug nije postao otvoreniji ni u ovom obliku (nakon savjetovane prerade), a i tema mu je sasvim zatvorena i ofucana od silne upotrebe. Kozmološki princip pristale uz blagdane, a SIRIUS izlazi samo u radne dane — i tu je kratki spoj (a autorica, uz to, pomalo nespretno servira ideje koje se povremeno kose s poznatim istinama). Hotel »Čudo« niste ni svojom tvrdnjom da je to SF priča uspjeli pretvoriti u doista SF priču. Dimenzije: Inteligentni mravi već odavna nisu SF. Zamka je premalo šašava da bi joj se oprostile logičke greške. Marusalin ima — uz prilično dobru ideju — vrlo loš stil, koji je stavlja ispod razine objavljivosti. Naftaši ne otkrivaju što se htjelo ispripovijedati tom pričom. Opomena prežvakava prastaru temu, posljednje jutro: zar ni sam autor ne zna što se to zbiva u njegovoj priči? Institut Cameron je već odavna načela Mary Shelley (da nitko ne čuje: Bijela kuća nije građena u gotičkom slogu!). Sigurna prognoza: zašto bi opis ljetnoga dana uoči III svjetskog rata bio SF a ne čista futurologija? Onoliko koliko ti daješ meni je priča dobre ideje, ali upropaštena s više promašenih znanstvenih objašnjenja; uz to, svršetak je isforsiran, neprirodan. Tri zakona humanlstike su suprotni trima zakonima robotike... San je zbrka s (već ofucanim u SF-u!) inteligentnim štakorima. Vatrena munja je nespretna i početnička. Ahanihastre djeluje kao početak neke duže priče (tj, nedostaje suvisli svršetak). Eva: i tu uvod čini većinu priče, a vrvi nejasnim motivacijama s malo smisla. Veseljak je neveseo (ofucani) SF vic, Telepate Imaju zanimljivu ideju, početničku obradu i banalan kraj. Savjet: nađite nešto originalnije! Bez seksa, molim... a kako ih onda razmnožavate? Kombinacija ima logičku grešku: tko putuje po svemiru ne može imati tako krhko znanje o astronomiji. Gamad je prastari SF vic. Povratak na Zemlja također. Intervencija je s izvrsnom idejom (zamrzivač!), ali na žalost ispucanom na olinjalu temu spašavanja Zemlje od nuklearnog rata. Bumerang je još jedan Voyager koji bludi svemirom, a Obnavljanje trula denikenovština. Ekspedicija: loš štos i slab stil. Savjet autoru: vježbati! Pas autornus: latinski Vam ozbiljno šepa. motivacija i karakteiizacija su bez smisla (svi se ponašaju kao blentavci!), a ni

nuklearna fizika nije Vam baš na mjestu... Nevjerojatna stvar nema veze sa SF-om, a još mnogo, mnogo manje sa stilom! Smisao evolucije: upotrijebili ste (ili zloupotrijebili?) SF da izložite svoje (neprihvatljive!) ideje, Ko se ubio — ubio se valjda zbog nespretnog stila i naracije, još nespretnijih dijaloga i loše obrađene teme. Vječni sud i Apokalipsa preksutra: kad ponovite pravopis, kad zaboravite vjeronauk — počnite pisati iznova. Svetlana je s marginalnom logikom (u kojoj zločeste curice papaju mozgove neopreznih muškića). Drugačije juče ima dobru ideju (prijateljstvo) pokvarenu banalnim završetlkom (buđenje iz sna) i nelogičnošću (tko će to sebi dopustiti da drži na polici nemarno ostavljene zabranjene knjige?).

- Nema više.
- Ima mene: **B. J.**